

Irodalmi tükör / szépirodalom

Tari István: Anyamintákban szétáradva.....	3
Vörös Éva: Magzatvíz és keresztvíz.....	5
Filip Tamás: Suttogás, Párhuzamos vélemények, Présben.....	17-19
Göncz László: Csíksomlyói feszület.....	20
Kiss Benedek: Ha kedvesem kitűntet, Keblek titkai.....	26
Oláh András: bizalmi válság, sterilszoba, gyilkolni indultál, lépcső.....	27-28
Mészáros Urbán Szabó Gábor: A BABELGÉP (Horváth Ilona verzió).....	29
Kaj Ádám: Szavait kereső ima, Göcsej, Arc poétika, Ember decemberben.....	37-38
Sütő Csaba András: unom, egy kis décadence, feltámadás, BTSZ, e-pistol.....	39-40
Szigethy István: A világ végén és kezdetén – Szurguti napló IV.....	41

Tanulmány - kritika

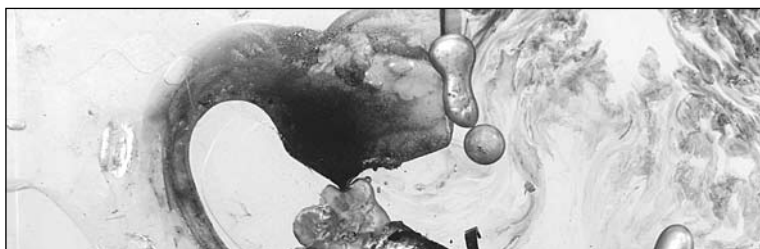
Lackfi János: A költészet sakkjátszma fejben (Beszélgetés Filip Tamással).....	44
Szepes Erika: „Hallom: vagyok, mert nem vagyok” (Kovács András Ferenc el-, fel-, szétozlatása a posztmodern episztémé füstjében I.).....	50
Péntek Imre: „Ragyogtatni csillagot...” (Pék Pál 70 éves lenne, lehetne...).....	56
Szemes Péter: Bereményi Grand Selection 1969-2009.....	59
Szalai Zsolt: köz-be-szét(t)-dül (Péntek Imre: félrebeszéd).....	62
Burkus József: Annotáció Péntek Imre félrebeszéd című, új verseskötetéhez.....	64
Turbuly Lilla: Ugyanarról – egy kicsit másképp (Tóth Imre: A lélek nulla foka).....	66

Képzőművészet / Színház

Somogyi György: „Magyar Paraditsom”, avagy a tájbrázolás határai.....	68
Benedek Katalin: Huszárok és életképek (Vágó Pál, az elhallgatott nagyság).....	71
Fabényi Júlia: Vasarely-ről, lendvai kiállítása alkalmából.....	74
Péntek Imre: Tisztelgő tárlatok – az 1000 éves Kolon-Zala (vár) megye előtt.....	75
Kő Boldizsár: A VIII. Zalaszentgróti Szimpózium zárókiállításához.....	80
Szemes Péter: 2008/2009 a Griffben és a sikerre ítélt klasszikus (Az elmúlt évad tapasztalatai és A piros esernyő).....	82

Hír-tükör

Hír-tükör.....	84
Szerzőinkről.....	86

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a Pannon Tükör és egyesületi könyvekről.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Nógrádi László -Lenti
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) -
főmunkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Péntek Imre - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Marton Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Ferencz e. Győző - helytörténet

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
támogatásával.

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070

Kiadja a Pannon Írók Társasága
Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlaszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 600 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 1200 Ft.
A nem kért kéziratokat lehetőség szerint
gondozzuk, felbélyegzett válaszboríték
esetén megválaszoljuk.
ISSN 1219-6886
Előkészítés:
Náspáng Grafika
hmz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Gura Nyomda Bt.,
Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: guranyomda@t-online.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Nádler László: Mozgásban

Tari István

Anyamintákban szétáradva

írnokból átvedlett levélnyomók
bélyegmetszők és kártyakészítők
az ördögös mesterséget űzők
fölöttébb gyanús társaságához
tartozva – mintha jobban kedvelném
a könyvnyomtatás előtti barnás
sötétbarnás színt a frissen vésett
nedvesen csillogó fatáblákról
mintha nem lenne semmi közöm a
régiek lószőrrel töltött sötét
kulimászos bőrlabdáihoz a
nyomdafesték illatához mintha
még nem száradt volna meg rajtam a
kencés, gyantás lámpakorom, mintha
még nem, sohasem turkáltam volna
címbetűk között szedőszekrények
betűrekeszeiben mintha nem
járt volna szedővas a kezemben
mintha még nem zártam volna ki sort
sem vakanyaggal

a sors könyvének
kefelevonatait lapozva
sortágítóval felszerelve
észrevétlenül, igen cselesen
a nagy hadvezért nagy vadvezérre –
kézirat nélkül is! – átjavítva
mintha még nem lennék nyomdaérett
mintha még mindig visszasírnám a
könyvmásoló műhelyek hosszúra
nyúlt árnyékait az évezredek
szóbeliségre épült kultúrát,
melyben egy-egy kiváló mesemondó
halálával könyvtárak égnek porig
mintha nem tudnám mit jelentene –
ötvösökkel, aranyművesekkel,
harangöntőkkel összekacsintva –
az anyamintákban szétáradó
betűfém fényében megmártózni
a betűmetszők korom-próbáin
elérzékenyülve mintha nem is
sejteném mekkorára nőhet a
nyomot hagyók oly esendő vágya
csak bambán bámulom a betűket
a levesben a betűk húsát törzsét,

a gondolkodás képiségen úszó,
azt megpecsételő betűk játékát
kavargását a nagy őslevesben
legcsonkamagyarabbá vált folyónk:
a zala tükrén

mintha nem gördült
volna át rajtam vándornyomdászok
kocsikereke mintha nem is a
déli végeken edződtem volna
ahol a kettészakított bántság
egyik falujában: kumándon a
második világégés végén az
önmagukat fölszabadítóknak
nevező győztesek koporsóba
zárták s elföldelték a bibliát
azt hitték hogy eltemethetik a
könyvek könyvét: a hitet, a vallást
és ez után a temetés után
kapott szárnyra azon a környéken
az új szállóige: EMBER LEGYÉL,
NE KUMÁNDI!

manapság is egyre
számosabban temetnék a könyvet
az elképzelt világban ügyesen
tájékozódók közül – fújom a
betűket a levesben országok
rongya mögé bújva fűlemben a
papírmalmok fáradt zajával a
bútoráruház könyvespolcain
díszelgő szétnyithatatlan könyvek
cifra gerincére a sírkertek
szétnyitott kőkönyvére gondolva
a lapok tartósan összefűzött
fedéllel védett egységét nézve
föllumozhatnak becsukhatnak-e
a nyitott könyv lapjain sistergő
könny- vagy esőcseppekkel szétfolyna
megnyithatnak-e bármit

a nyitott
kapukat oly elszántan döngetők

Vörös Éva

Magzatvíz és keresztvíz¹

„Ha majd megkérdez a gyermeked, mama, milyen volt az, amikor megszülettem?

Akkor azt mondd, a szentség pillanata volt az, ahogyan minden erőmmel, eszeveszett fájdalomban toltalak a világoság felé. Szent cselekmény volt, ahogyan a bába kezébe csúsztál, s ő a mellemre helyezett. Szent csönd töltötte be a termet, ahogyan kimerülten feküdtem, és megüdvözülten szemléltél Téged, a teremtés csodálatos titkát.”²

A születés teológiájáról tartott előadást Hanna Strack, német protestáns lelkész, a Kutató Teológusnők Európai Egyesületének (ESWTR, European Society of Women in Theological Research) 12. nemzetközi kongresszusán Nápolyban, 2007 nyarán, melyet sokan lenyűgözve hallgattunk. Strack önmagát feminista teológusként értelmezi, aki a női lét-tapasztalatot veszi munkába. Adott esetben bába-interjúkból „szülte meg” azt az új szemléletet, amivel hozzá akar járulni ahhoz, hogy a bibliai, egyházi nőellenesség felszámolódjék. Könyvében – melynek címe: A nő Együtt-teremtő (Die Frau ist Mit-Schöpferin)³ – megkérdőjelez többek között olyan „asszonyors-igéket” is, mint a Biblia első lapjain lévő: „Igen megnövelem terhességem fájdalmát, fájdalommal szüldök gyermeked”⁴. Vagy többek között azt az újszövetségit, miszerint „nem Ádámot vezette a kísértő tévútra, hanem az asszonyt, és ő esett bűnbe. Mégis megtartatik a gyermekszüléskor, ha megmarad józanul a hitben.”⁵

A nagykorúsodott európai női teológia

Még mielőtt rátérnénk Hanna Strack teológiájának kifejtésére, szánjunk néhány szót erre a nemzetközi egyesületre, amit az ökumenikus mozgalom hozott létre. Az Egyházak Világtanácsának, a főleg protestáns, de az ortodoxiát is magába foglaló ökumenikus szervezetnek az volt a törekvése – az elmúlt század hatvanas, hetvenes éveiben –, hogy a hívek életéről legfelsőbb szinten ne csak ősz egyházatyák döntsenek, hanem szóaltassák meg, engedjék a döntéshozó szervekbe a nőket és az ifjakat is, hiszen a templomba járók tekintélyes részét ők teszik ki. Egy tízéves program – a nők évtizede (1988-1998) – keretében igyekezett az EVT több-kevesebb sikerrel „ledolgozni” a nők hátterbe szorultságát. Létrehoztak Európában, ökumenikus keretek között, két szervezetet. Az egyik az akadémiákon tanító teológusnők társasága lett (a fenti ESWTR), amely főleg a nők doktori dolgozatainak, teológiai kutatásainak a fóruma, a másik pedig az ún. „mezítlábas teológusokat”, a terepen dolgozó gyülekezeti lelkésznőket, diakónusokat, laikusokat egyesítette az Európai Keresztény Nők Ökumenikus Fórumában.

Az ESWTR-ben immár a teológusnők másodgenerációja írja könyveit, s adja közre bibliai, írásmagyarázati és egyháztörténeti kutatásait, és folytatja a nőket érintő teológiai problémák feldolgozását, elősegítve közöttük a hálózatépítést, a regionális és az országon belüli konferenciák szervezését. Hallatlanul tág ölelésű ez a szervezet. Tagjai közt egyaránt találhatunk ortodox katolikus és protestáns képviselőket konzervatív, sőt fundamentalista teológusnőket, de radikális feministákat is.

Itt megvalósult az, ami az EVT-ben nem sikerült, a teljes körű katolikus részvétel. Sőt a kezdeti északi és főleg nyugat-európai protestáns dominanciát olyannyira átvette a déli, az olasz és spanyol katolikus jelenlét, hogy az egyesület hivatalos nyelveit is megváltoztatták a legutóbbi nápolyi nagygyűlésen: az angol-német-francia helyett a harmadik nyelv a spanyol lett.

Az ESWTR tagok a kutatásaikkal olykor szó szerint kiássák az eltemetett szakrális női jelenlétet a történelem előtti és utáni korszakokból. Dorothy Irvin⁶, katolikus teológus, aki a bibliai archeológiára specializálódott, vetített képes előadásban beszélt többek között Létáról, a 4-5. században élt dél-itáliai keresztény papnőről, a római Priscilla katakombai úrvacsorai freskójáról – ahol a szent asztalnál csak nők ülnek –, vagy a szintén római Aleksandra püspöknő síremlékéről. Bemutatott ószövetség korabeli agyag szobrocskákat, a női spirituális vezetés mintáiként, s – hivatkozva a jeruzsálemi múzeumok anyagára, amiben bizonyíthatóak a Jézus korabeli női zsinagógái vezető szerepek –, feltette a kérdést: lehetséges, hogy a kereszténység már egy visszalépés a zsidó tradícióhoz képest a női istentiszteleti vezető szerepkört tekintve?

1 Strack, Hanna: *Die Frau ist Mit-Schöpferin. Eine Theologie der Geburt*. Rüsselsheim, 2006, Christel Göttert Verlag, 28. p. Strack Teresa Bergert idézi, miszerint „A keresztvíz elfedi a magzatvizet.” Vö. Berger, Teresa: *Frauen feiern Liturgie*. Würzburg, 1999.

2 Strack, Hanna verse. Kézirat. (ford. V. É.)

3 Strack: i.m.

4 1Móz 3,16

5 1Tím 2,14-15

6 Lásd: Irvin, Dorothy: *Calendar 2004: The Archeology of Women's Traditional Ministries in the Church 300-1500AD*.

Éltek – szentség terek

A múltidézés mellett a nápolyi konferencián azonban a *teológiai témaválasztás érezhetően fordulatot vett*. A nyolcvanas, kilencvenes évek önértelmezési folyamataiban ugyanis olyan polgár- és püspökpukkasztó teóriák szerepeltek, miszerint „férfi-e az Isten vagy nő”?⁷ A témát persze nem lehet lebecsülni, mert a női istenképség megkérdőjelezése valóságos teológiai barikád volt a „második nem” előtt. Emiatt a katolikus, és az ortodox egyház máig elzárja előlük a papság útját, mert szerintük csak a férfi lehet Krisztus-representáns. De a protestáns egyházakban is újra és újra felhangzik a páli hivatkozás: „az asszonyok hallgassanak a gyülekezetekben..., Ha pedig meg akarnak tudni valamit, otthon kérdezzék meg a férjüket...” (1Kor 14,34-35). Mindezekkel kapcsolatban – részben az ESWTR-nek is köszönhetően – ma már könyvtári anyag íródott, amelynek lényeges eleme az, hogy a teológusnők a Biblia első lapjain található teremtes elbeszélésre hivatkoznak (szemben a további fejezetek Éva mítoszával), ahol is az Istenképviselőt kétségteljesen kétnemű.⁸ Van tehát a nőnek közvetlen kapcsolódási lehetősége a Teremtőhöz, lehet saját transzcendens forrása – ezt vallástörténeti bizonyságok fellege is jelzi –, és nincs ráutalva a férfi Isten-közvetítésére. Isten viszonylatában a két nem egymás mellé rendelt. Nem kell tehát a nőknek maskulin Isten-mintákkal bajlódni, és Isten-arcúság vágyukban a férfiakhoz hasonlítani.

Az elmúlt évtizedek teológiai önértelmezései során a kutatók „átrágták” magukat (és persze teszik ma is) a klasszikus dogmatikai tanokon is, és sajátos nemi tájékozódási pontokat találtak. Például a férfi szempontú, ún. „normatív” teológia máshová teszi a bűn és a megváltás kérdéskörének hangsúlyait. Az önmegtagadás, „a tagadd meg magad” felszólítás jelentheti az istenkendő férfiakra a bűnbánatra hívást, de ez kifejezetten kontrairindikált a háttérmozgatásos, ön-nem-vállalós női működésmódban, ahol éppenséggel ez a bűn. Ezért a megtérés kezdete a „szebbik nem” számára többnyire a felelősség alóli nem kibújás, vagyis éppenséggel az ön-elvállalás, vagyis a „ne tagadd el magad”.

Itt nem tudok kitérni mindazokra a nyelvi és liturgiai változtatás-javaslatokra, amiket kidolgoztak, amivel téglánként építkezve próbáltak az elmúlt évszázad közepétől napjaink posztmodern valóságáig egy nőbarát teológiát, egyházat megalkotni. *Ami alapvető eltérésként Nápolyban tapasztalható volt, az a teológiai témák életésítése, vagyis az, hogy leginkább a női lét hétköznapi elemei kerültek a tudományos elemzés tárgyává.* Erről szól a fent említett Hanna Strack születés-teológiája. De idézhetném Elisabeth Moltmann-Wendel gondolatait, a fekvés teológiájáról⁹ írtakat, vagy a svájci Ina Praetorius¹⁰ is, ahogyan a háztartást teszi tudományos munkája tárgyává.¹¹ Ők a mindennapi élet történéseinek szakrális dimenzióit kísérelik meg feltárni.

Teszik ezt egy olyan korban, amely velejéig deszakralizált, és itt idéznem kell Bogár László sajátos globalizációs értelmezéseit. Ő ugyanis arról ír, hogy jelenlegi helyzetünkben a „választás két irányba mutat. Az egyik lehetőség egy reszakralizációs irányú lét-mód váltás, amelynek során egy több százéves „rekultivációs” program keretében az emberiség begyógyítja azokat a „lét-sebeket”, amelyeket a western modernitás ütött rajta. A másik lehetőség a de-szakralizáció kvázi végtelen elmélyítése mintegy a ‘valóságos’ valóság ‘leváltása’ egy mesterséges és így már lázadás képtelen valósággal”.¹²

7 Lásd: Mollenkott, Virginia R.: Férfi az Isten, vagy nő? A Biblia elfelejtett istenképei. In: *Érted Vagyok*, 2003/6, 2-5. p.

8 1Móz 1,27: Megteremtette Isten az embert a maga képmására, Isten képmására teremtette, férfivá és nővé teremtette őket.

9 Jager-Sommer, Johanna: „Fekve minden egészen más.” Interjú Elisabeth Moltmann-Wendel teológusnővel. In: *Publik-Forum*, 2007/16. (fordította Gromon András)

Részlet az interjúból:

„- a teológia azt jelenti: Istenről szóló beszéd. Miféle istentapasztalat szólal meg „a fekvés teológiájában”?

- Megszoktuk, hogy mindig úgy lássuk Istent mint mindenhatót, mint aki aktívan tevékenykedik, mindenütt beavatkozik. Ha azonban szemügyre vesszük a Biblia teremtéstörténetét, akkor azt látjuk, hogy – a teremtes hatnapos munkája után – Isten a hetedik napon kipihen sok-sok munkáját. Ezt csodaszépnek találom! És ez a pihenés biztosan nem azt jelenti, hogy állva mélyeket lélegzett. Feltételezem, hogy a bibliai szerző úgy képzelte: Isten pihent, és feküdt. Feküdni, és hagyni, hogy eljőjön a szombat, és egyszerűen élvezni, hogy tettünk valamit – mára mindez veszendőbe ment. Istenképünk nagyon egyoldalú, mivel sosem a szombat Istenéből indulunk ki, hanem mindig csak a cselekvő, uralkodó Istenből. Tapasztalatom szerint a keresztényeket az határozza meg, hogy emiatt nekik is folyton cselekedniük kell valamit, és kevésbé viselkedhetnek elengedetten, oldottan.”

10 Baas, Britta: „Sose kérdezd, mi az élet értelme!”, Interjú Ina Praetorius svájci teológusnővel. In: *Publik-Forum*, Dossier, 2004. június

11 Lásd: Praetorius, Ina: Die Welt: ein Haushalt. Texte zur theologisch-politischen Neuorientierung (A világ: egy háztartás. Szövegek a teológiai-politikai újratájékoztatóhoz). Grünwald. In: *Publik-Forum*, 2003, május

„A világot háztartásként (és Istent jó háziasszonyként) elgondolni – az első pillanatban zavarba ejtő. Végső soron az az elképzelés jutott érvényre, hogy a világ egy piac. Ha hiszünk a nyugat-európai filozófiai hagyományban, amely szívesen hasítja fel a világot ellentétekre, akkor a piac gazdasági elvében egoizmusról, versengésről, nyereségmaximalásról van szó, a háztartásban ellenben együttműködésről, kölcsönös gondoskodásról, a jó életre való közös törekvésről. Ina Praetorius azonban éppen ebbe a sémába nem akarja beleilleszteni a maga javaslatát, ehelyett – túl az ideológiákon és állítólagos magától értetődőségeken – magának az életnek az eseményeit veszi ismét szemügyre. Ez a könyv aktuális társadalmi témák nem konvencionális, felfeszabított perspektíváját nyújtja, gyakran meglepő végkövetkeztetésekkel – vagyis a legjobb értelemben vett filozófia, ráadásul érthető nyelven.”

12 Bogár László: Kereszténység és kultúra a globalizációban. *Confessio*, 2007/2, 15. p.

Úgy tűnik, hogy a teológusnők többsége – jóllehet magukat felszabadítás (liberális) teológusként értelmezik –, mégis szembemegy a neoliberais szemlélettel, mert kutatásaikkal egyértelműen a „reszakralizációt” munkálják.

Ennek egyik szelete Strack születés-értelmezése. Ő azt a „létsebet” próbálja orvosolni, ami a szülés medikalizálódásával történt. Azt vizsgálja, hogy *egy alapvetően szakrális tevékenység hogyan vált orvosi problémává, a szülés Istennője, a baba személye hogyan démonizálódott, olykor hogyan jártak be velük az avilágot is, boszorkánysággal vádolva őket, s napjainkra hogyan váltak kórházi személyzetté.* Hasonlóképpen ráirányítja figyelmet a szülő nőre, aki vajúadásában Isten teremtő társa, napjainkban azonban pusztán orvosi kliens, akinek a személye a reprodukciós szervére redukálódik.

Strack az elidegenítő deszakralizáció történelmi útját követve, az anomáliák feltárásában a nyugati modernizáción túl, a patriarchális gondolkodásban látja a bajok gyökerét, s a keresztyénség tájékozódási iratát, a Bibliát vizsgálja. A szülésznő-kariereket ugyanis a fáraó fogsága alatt nyomorgó zsidó nép két bábójával, saját felszabadítási mozgalmuk elindítóival Sifrával és Púával¹³, kezdi majd napjaink német kórházi munkatársaival zárja. A steril körülmények, intézményesített világában, és az otthon szülés keretei között keresi a szentség-érzékkelhetőség és megfogalmazhatóság dimenzióit.

Halál közelség és születés közelség

Strack, s vele együtt az *ESWTR* teológusnői többségének munkásságában azonban nemcsak a deszakralizáció-reszakralizáció váltása követhető nyomon, hanem az ún. *natális-mortális (Mortalitaet-Natalitaet)* ellentét is. A kereszt(y)én(y) teológiát túlságosan bűn, szenvedés és halál centrikusnak tartják: „Mi a megfeszített Krisztust hirdetjük” (1Kor 1,22) adja meg Pál apostol a programját a korinthusi gyülekezetnek. Fontos az emberlét határhelyzete, a halál, s erre leginkább az elmúlt század hatvanas, hetvenes éveiben, az Amerikában dolgozó svájci pszichiáter, Elisabeth Kübler-Ross irányította rá a figyelmet. S valóban a híres Kübler-Ross modell, a halál elfogadásához vezető stádiumok megnevezésével kulcsot adott az eddig tabuként lelakatolt témához. S erre természetesen rámozdult a többi tudománnyal együtt a szenvedés-elemzésben amúgy is járatos teológia. De idézhetném R. A. Moodyt¹⁴ is, aki a klinikai halálból visszatérőket interjúvolta, s az emberlét elsötétedéseiben fényélmények után kutatott, s a szentség világát jelenítette meg a sokak által félve elkerült területen.

A váltás azonban az utóbbi években az emberlét másik határhelyzetére, a születésre irányult. Ebben nem kis szerepe volt Hannah Arendt filozófusnak, aki Heideggerrel szemben az emberi egzisztencia alapkategóriájának a megszületettséget és nem a halandóságot tartja. Valami új mindig megszülethet, mert a világra jövetel történik, s ezzel jelen van az újrakezdhetőség csodája is. Arendt számára ez politikai kategória is, a reménység alapja. (Ő maga is a Gestapo üldözöttje volt, és nagy kérdése az 1945 utáni újrakezdhetőség¹⁵.) A születettség a cselekvés ontológiai előfeltétele. Ezzel szemben a „nem megszülethetőség a lehető legrosszabb, ami emberről mondható”¹⁶. Hannah Arendt gondolatának nagy szerepe volt abban – írja Strack –, hogy a világra jövetel témáját a magán- és klinikai szférából kihozták, a teológia és a filozófia számára hozzáférhetővé tették.

A cselekvés ontológia alapfeltétele, a születhetőség azonban össze van kötve az asszonyléttel. Az igent mondás az újra bennük, az ő testükben kezdődik el. A női születélmények a filozófia számára is a megismerés forrásanyagai. A fájdalom és az extázis révén a leendő anyák a teremtő erővel, az immanens transzcendenciával kerülnek kapcsolatba, és megtapasztalhatják azt az ósáldást, ami a világ megszülésekor hangzott el: „És látta Isten, hogy minden, amit alkotott igen jó.”¹⁷

Hova lett mindez – kérdezhetjük? Arisztotelész szerint a nők és a rabszolgák egy kategóriába tartoznak, mert mind a kettő az élet alapszükségeit a teste munkájával hozza létre. A görög gondolkodástól eltérően azonban a héberben – erre már Hannah Arendt is utalt – a Biblia első lapjain (a Buber/Rosenzweig-féle fordítás szerint), a szülés és a munka fáradtságos, olykor fájdalmas erőfeszítést igénylő, de nem elátkozott, vagyis nincs negatív viszonyulás ezekhez.¹⁸

13 2Móz 1,15.

14 Moody, Raymond A.: *Élet az élet után. Gondolatok a halál utáni életről.* Budapest, 1988. Ecclesia Könyvkiadó.

15 Vö. Arendt, Hannah: *Eichmann Jeruzsálemben. Tudósítás a gonosz banalitásáról.* Budapest, 2000, Osiris Kiadó.

16 Strack: i.m. 16. p.

17 Biblia, 1Móz 1,31.

18 Strack: i.m. 18. p.

Teológiai akadály-mentesítés.

Ahhoz tehát, hogy egy nőbarát szülés-kultúrát alakíthassunk ki, dekonstruálni kell bizonyos teológiai tételeket, s átértékelni egyháztörténeti viszonyulásokat leginkább a bába szerepkörét tekintve. Strack szerint a női minőség csillaghullása, sőt pokolra-szállása a bibliai szövegekben kezdődik. Ő a következő teológiai akadályokat említi: az Éva mítosz, az eredendő bűn tana, a test-koncepció, és szenvedés-értelmezés.

Ahhoz, hogy a nőellenes Éva-mítoszból kibontsuk a bibliai Évát, a következő projekcióktól kell megszabadulni:

- ami női, csábító, erotizált, és démonizált,
- a nő rendeltetése a férfi szolgálata,
- a nő büntetése a szülés fájdalma,
- a nő megáldatik a gyermekszülés és a fájdalom elhordozása révén,
- az isteni büntetés kilátásba helyezése miatt az asszonyoknak engedelmessé válni, s ezt a nő-képet internalizálni kell, és eszerint élni.¹⁹

Az Éva-kép rekonstrukciójában a kutatások a Gilgames-eposzhoz mennek vissza, ahol ezt a nevet a szülés Istennőjével, valamiféle ósanyával hozzák összefüggésbe. Mint ismeretes, többféle teremtés-elbeszélés van a Bibliában. A Példabeszédek könyvének lapjain egy sokkal inkább nőbarát Éden idéződik. A női minőség nem csábítóként, hanem megszemélyesített bölcsességként, Isten-társa alakként jelenik meg, ahol az együtt-teremtés szépsége és játékos öröme szólal meg (Péld. 8:22.). Ami pedig a rosszra csábítást illeti – megpróbálva az „Éva-szennyest” tisztára mosni –, megállapítható, hogy a bűn szó legelőször Káin gyilkosságával kapcsolatban hangzik el (Gen. 4) már az „Édenen” kívül. Valójában az apokrifus iratok teszik Évát felelőssé a bűn behozatalával, s ez a tradíció aztán olyan széles körben elterjed, részben Pál leveleiben is (2Kor. 11,3, 1Tim 2,13-15), hogy később az egyik egyházatya már egyenesen a pokol tornácainak nevezi a nőket. Így lett a latinban a nevük femina: fe- (fides-hit) -mina (minus), vagyis a deficités hitű nem, akik a „sziklaszilárd” férfiak kontrollja alatt tartandók.

Büntető fájások?

Nehezményezik a teológusnők, hogy miközben az ókori görögök szülést segítő istenekkel ajándékozták meg tisztelőiket²⁰, addig a keresztények Istene egy mogorva, a nőket a szülésükben megkínzó „Atya” lett. Az át-teologizált szülési fájdalmak érvrendszere a következőképpen hangzik, hangzott századokon át.

- „A fájdalomnak pedagógiai szerepe van, hogy a szülő nő ne a saját, hanem Isten erejére támaszkodjon.
- A fájdalmak mobilizálják a hitet.
- Isten a nők gőgösségét a fájdalommal töri meg.
- A bűnös nőt nem Krisztus vére váltja meg, hanem a fájdalma.”²¹

Mindehhez egy sajátos test-képzet kapcsolódott, ami a női identitást a reprodukciós képesség felől értelmezte. Hithű egyházatyák szerint, ha „munkavégzés” – szülés – közben hal meg az asszony, az áldás. Ebben a szemléletben a női test kiszolgáltatott a férjének és Istenének, akik kontrollálják, mivel az asszony „gyöngye, és esendő”! Ebben a görög dualista elképzelés jelenik meg, és az a felelős a test és lélek szétválasztásáért, az elidegenítő elképzelésért. Egy katolikus teológusnő ezt így jellemzi: „Az asszonyi test egyrészt értékes, mert termékeny, másrészt a bűn megtestesítője is, ezért félelmetes. A szülő nő nemcsak isteni csodát, új életet hív elő, de más nézőpontból azonosítható a lenézett testi, anyagi világgal²²”. Mindehhez társul az az istenkép, miszerint a Fennvaló kezében van az asszonyi test kulcsa, ő könnyedén megnyithatná azt szüléskor, de ő inkább megsokasítja a fájdalmát. S mindez Éva miatt van, aki evett az almából, és elkövette az eredendő bűnt.

Strack összehasonlítja ezt a kora újkori teológiai elképzelést a mai medikalizált szemlélettel, ahol a test fölötti monopolhelyzetet az Istentől az orvos veszi át, s mint ahogy Isten megtisztítja a bűntől a szülésben szenvedőt, az orvos úgy „gyógyítja meg” a „páciens” a gyerek „kioperálásával”. Itt ugyanúgy pusztán tárgy a női test, nem pedig az erő és a teremtés helye²³

19 Strack: i.m. 24. p.

20 Internet: Vallási útmutató és címtár. A görög istenek, és isteni lények kisenciklopédiája: Eileithüia: Zeusz és Héra leánya, a szülés istennője, segít az asszonyoknak a szülésben, s csillapítja fájdalmaikat

21 Strack: i.m. 134. p.

22 Strack: i. m. 138. p.

23 Uo. 141. p.

Könyörület, vagyis női öl

Viszont női szemmel olvasva a Szentírást felfigyelhetünk arra, hogy a „mogorva atya” képzetével szemben, az anyaöl milyen gyakori szimbóluma a Bibliának. A könyörület héber szava ugyanabból a gyökből származik. A kegyelmező Isten-kép alaprétege tehát az anyaöl. Magyarul a női altest. Ez jelenik meg az áldó formulák szimbólumában (Károli fordításban): „Megáldjon az ég áldásaival onnan felülről, a mélység áldásaival, mely alant terül, az emlők és az anyaméh áldásaival” (Gen. 48:25). Egyes egzegéták szerint az ismert jézusi mondás is így hangzik: „aki hisz énbenem..., annak a belsejéből – valójában alsó, szeméremtestéből – élő víznek folyamai ömlenek” (Jn. 8:38). Vagyis eredetileg a megújulás, a kreativitás színhelye volt ez a női testrészt, ami a későbbi teológiai irodalomban démonizálódott.

Milyen fonák helyzet, hogy az állapotosság a gyengeség és a betegség szinonimája lett, mikor az eredetileg a termékenység, a teremtő erő kifejezője volt! Mindannyiunk első otthona az anyánk méhe volt, formáltatásunk színhelye, vagyis szent tér – Isten ötlete alapján. Létünk alaptapasztalatai ehhez a „lakóhelyhez” kapcsolódnak. „Ha mindez a teológiai tradíció része lehetne, radikális változást hozna, hiszen a ...szentek története is női testben kezdődött...”²⁴

Strack a szentség-érvek felsorolásában megemlíti a Szent Lélek szó eredeti értelmezését is, ahol a Lélek több mint lehet, áthallik benne a szülő nő zihálása.²⁵ Strack ellentmondásosnak tartja, hogy miközben a Biblia központi témája az újjászületés, annak valóságát, testi történést az „atyák” mégis a tisztátalanság világába számúzik.²⁶ Egy (női) „testhez állóbb” teológia gazdagabb szentség-tapasztalatokat kínálhatna a mindennapok világában. Üdvös melléktermékeként talán kevesebbek számára lenne visszatetsző napjainkban, ha egy lelkesző „nagy hassal” menne a szószerkekre Igét hirdetni.

Meg kell említeni még a méhlepény a vallás- és kultúrtörténeti fontosságát. Az ókori Mezopotámiában a méhlepényt a szülés után egy agyagedényben eltemették. A későbbi korokban is megkülönböztetett félelem és tisztelet övezte. Olyannyira „veszélyes hulladéknak” tartották, még annyi életerőt társítottak hozzá, hogy bizonyos hitek szerint a boszorkányok ebből fattyút varázsolhatnak, akivel az újszülöttet elcserélhetik.²⁷

Strack szerint értéket adni a placentának – ez valójában az embrió-tisztelet része. Filozófiai jelentésében ez a szerv életünk kezdetének a társa, ős-kísérője. De a méhlepény orvossága égési sebeknek, s a gyermekágyi depresszióknak, és napjainkban is a kozmetikai ipar természetes alapanyaga.²⁸

Nőbűntetés vagy divina essentia?

*A szüléssel kapcsolatos teológiai hangsúlyok helyreigazításában Strack könyvében három dologra hivatkozik.*²⁹

Egyrészt *fontosnak tartja a Mária-mintát*, azt hogy a keresztyénség születés-történettel kezdődik, ahol az angyalok ki- s bejárnak a szülőszoba (az istálló) helyeibe. Ez a tér az isteni működés közege, ahol egyensúlyba kerül a fájdalom és az öröm extázisa. A legprofánabb díszlet közepette is „tapintható” a szentség jelenléte. A szenvedés büntetés jellege elhalványul, s helyébe az alkotó, az új megteremtésére irányuló erőfeszítés lép.

A második érv, hogy *Jézus kereszthalálának említésekor megjelenik a szülés frazeológiája. Itt a szenvedés az új világ létrejöttének vajúdási fájdalma* (Ap. Csel. 2,24). Ily módon a szülés kínja nem pusztán nőbűntetés, hanem ahogy Elisabeth Gössmann nevezi: „divina essentia.”

Harmadszor pedig *Jézus haldoklása közben a 22. zsoltár szavaival imádkozik* a következőképpen: „Te hoztál ki engem anyám méhéből, biztonságba helyeztél anyám emlőin. Már anyám ölében is rád voltam utalva, anyám méhében is te voltál Istenem” (Zsolt 22,10-11). Jézus az élet-halál határhelyzetében a kezdeti „lenni- nemlenni történésre” utal vissza, s abból merít erőt. A megsemmisülés gyötrelmében azt az Istent idézi, aki mint egy Mennyei Bába, egyszer már „bizonyított”: a semmiből életre hívta. A szülést levezető isteni aktivitás nem lehet a tisztátalanság tere, ezzel a képi világgal Jézus a női tapasztalatnak a szakrális voltát erősíti. Azzal, hogy

24 Uo. 179. p.

25 Uo. 175. p.

26 Lásd: Biblia: 3Móz 12.

27 Volk, Konrad: Vom Dunkel in die Helligkeit. In Dasen, Veronique (ed.) Naissance et petite enfance dans l' Antiquité. Fribourg, 2004,

Academic Press, 86. p

28 Strack, i.m. 178. p.

29 Strack: i.m. 218-220 pp.

a keresztalál szimbólumának értelmezésben az agónia és a vajúdás egymásba fonódik, a szülés kultúrája újra a szentség világába kerül.

Miközben a feministákat gyakran elmarasztalják, hogy abortuszpártiak és családellenesek, Strack *képviselve alaptételüket - miszerint a női testtel semmilyen intézmény vagy családtag nem rendelkezhet*, és az abban zajló eseményeket csak (az Isten által megbízott) gazdája szabályozhatja –, *születés-teológiájával családmentő akcióba kezd*. A fent említett mentális mankókkal, teológiai korrekciókkal próbálja megsegíteni, életre kelteni az eltárgyasított szülő nőket, s biztatni őket, hogy ragadják magukhoz azt a teremtői hatalmat, amivel Isten őket bízta meg. Legyenek ők az események alanyai, mozgatói, legyen a szülés az ő megszentelt történetük, az ő napjuk, ünnepük. *Évszázadokon át annyi egyháztörténeti pirongatás illette őket „megérdemelt” fájdalomukért, itt az idő, hogy minden teológiai és pszichológiai segítséget megkaphassanak ahhoz, hogy a gyermekük világra hozása közben érzett szenvedésüket alkotói kinnak élhessék meg*, mint egy mellékhatásként, ami a bennük meglévő teremtő erő mobilizálásakor jelentkezik.

Célt tévesztenek a szüléshez kapcsolódó büntetés-képzetek, mert arra sarkallják a nőket, hogy minél előbb szabaduljanak a kínok fogságából, pedig mint mindent ezen a világon, a fájdalmat is tanulni kell. *A vajúdás a határhelyzet-tapasztalatokkal gazdagít, mély átformáló egzisztenciális változásokhoz ad kulcsot: ahhoz, hogyan kell „a régítől megválni, az átmenet bizonytalanságát kibírni, az újra megnyílni”³⁰*. A fájdalom elmúlása pedig a valóságos másállapot élményét adja: a munka után az ünnepét.

Még a Mindenhatónak is meg kellett pihennie, „szombatot” tartva, miután „világra hozta” a kozmoszt, hogy ne lenne hát embert (asszonyt) próbáló erőfeszítés a „gyermekáldás”! De tudnak a nők, vagy nem tudnak róla, de szülőágyukon (-székükön, vagy -kádjukban) ők az új világ megteremtői: Isten alkotó társai, nem pedig büntetésben lévő alattvalói!

Bába-barát(ságtalan) egyháztörténelem

Hogyan válhatna a szülőszoba a szentség terévé, az, ami pedig napjainkban oly gyakran a káromkodástól, a partnerek szidalmazásaitól vagy a „doktor úr, de ez nagyon fáj” rémületétől hangos? – teszi fel a kérdést Strack. *Szükség lenne arra, hogy a vajúdok számára valaki olyan teológiai tartalmakat is közvetíthessen, ami visszavezethetné őket saját belső erőforrásaikhoz*. Napjainkban éppen az ellenkezője történik. A medicina posztmodern rítusai – a terhes-gondozás beavatkozásai – az asszonyokban önmagukkal szemben azt az elvárást munkálják, hogy szüléskor a testük lehetőleg problémamentes „munkaterületté” válhasson az orvos, s a kórházi személyzet számára. (S ha nem az, ezért ők a felelősek.) Ez a szemlélet egy olyan pervertált szülési kultúra terméke – írja Strack³¹ –, ami a medicin technokultúra általi vizsgálatokban látja a biztonságot, s a gyermek világrajövetelét patológikus folyamatként értelmezi, és a nőn végzendő operációt propagálja, ahelyett, hogy a szülő hatalmat támogatná.

A Strack-féle születés-teológiának a másik ágense a bába, mert *nemcsak a nagyon kiszolgáltatott helyzetben lévő vajúdo nőknek, hanem a segítőinek is szüksége van „mentális mankókra”*. Nincs azonban még egy olyan hivatás, amit az egyháztörténelem viharai úgy megtépáztak volna, mint éppen ezt. Ennek ellenére Strack *szülésznő-interjúi – napjaink Németországában – nem arról győznek meg, hogy a teológusoknak egy új bába-tudatot kell megépíteni, hanem sokkal inkább feltárni a még ma is az élet-halál mezsgyéjén dolgozók profán szentségélményeit*.

De hát miért is váltak a bábák egyházi célponttá? *Azért, mert ez egy nem mindennapi hatalommal járó pozíció volt – mégpedig női kézben*. Valójában az ókorban, a középkorban, s még a kora újkorban is a népesség születésszabályozói, a népegészség letéteményesei a bábák voltak. Magyarországon a XVIII. sz. második felében kezdett a szüléset állami kontroll alá kerülni.³² A bábák tehát évszázadokon át az élet-halál urai, a teremtés földi letéteményesei voltak. A létezésnek olyan kardinális részét uralták, amiből a férfiak többnyire ki voltak rekesztve. *Tevékenységük szakrális jellege mindvégig megmaradt – a kényszer kereszttség révén, ennek a sákramentumnak a kiszolgáltatói voltak –, akarva akaratlanul a női papság átmentői lettek*. Nem véletlen, hogy a nemek közti harc fellángolásaikor elsődleges célpontokká váltak, s belőlük lettek a boszorkánypercek áldozatai is.

30 Strack : i.m. 196. p.

31 Uo. 29. p.

32 Krász Lilla: „...és világra jött a gyermek.” A bábamesterség mint női hivatás a 18. században. In: Eperjessy László (szerk.): *A nők világa*.

Művelődés és társadalomtörténeti tanulmányok. 2000, Argumentum, 70. p.

Bábaszentek

De menjünk vissza a kezdetekig. A történelem előtti idők tanúsága szerint a nők mindig valamilyen titkos, szent helyen hozták világra gyermeküket, a szülés Istennője segítségével. Ez a férfaitól elzárt világ az asszonyi közösség tere volt, s az évszázados rítusok az élet ünnepléséről szóltak. A bábák papi funkcióiról még a Biblia is említést tesz. Teológusnők kutatása szerint a két szülésesemény tudósítása során – Rákel, akit útközben ér utol szülés (Gen 35) és Fineás felesége (1Sám. 4,19-20) esetében – a bába vagy a bábák „üdvigérettel” erősíti(k) a halál szélén tántorgó vajúdotkat. A „ne félj”-szerkezetek jellegzetesen papi, prófétai formulák, amikkel bátorítják a szülő asszonyokat.

A két bibliai „bába-sztár” azonban kétségtelenül Sifra és Pua (2Móz. 1). Már a nevük is beszédes: Sifra – Szépség és Pua – Fényesség, akik egy világbirodalmat rengettek meg azzal az ellenállási mozgalommal, amit „szakmai” engedetlenségükkel indítottak, jóllehet a fejükkel játszottak. Az egyiptomi fáraó (akinek a nevét, szemben a bábákéval, nem tartották feljegyzésre méltónak), félve a héber rabszolganép elszaporodásától, megparancsolta a szülésznőknek, hogy a fiú csecsemőket öljék meg.

Valójában ehhez ismerni kell az ókori egyiptomi szülési kultúrát. Az egyiptomi templomnak volt „szülő-szobái” részlege, ahol az istennő két bábaistennő segítségével szült. De a „mezei” szüléseknél is mindig két bába segített, ahol az egyik a hátát támogatta a szülő asszonynak, a másik meg elétérelt. A segítőknek kellett elvégezni a hármas életképességi tesztet: ha a gyermek arca bizonyos formát öltött, vagy ha a neki adott korty tej és placenta keverékét kihányta, vagy ha a felsírásnál nem bizonyos hangokat adott ki – életképtelennek ítélték, s gondozatlanul a sorsára hagyták.³³ Nyilvánvalóan az újszülött nemét az elétérelő bába látta először, s ikrek esetében az elsőszülöttségi ügyben ő volt a koronatanú. Valójában a fáraó a fiúk világra jövelekor az életképességi teszt manipulálását parancsolta meg a bábáknak.

Ez egy ósi paradigma, amikor az uralkodók akarnak „népességszabályozni”, amikor a politika betör a szülőszobába. A lét-nemlét határán munkálkodó bábák örök etikai alapkérdése: megtehető-e az, amit megparancsolnak. Sifra és Pua – akiknek az etnikai hovatartozásuk, vagyis az, hogy egyiptomiak-e vagy héberek, nem eldönthető a bibliai szövegben – egy magasabb hatalomnak engedelmességek, az Élet Istennéne, miközben megszegték a fáraó parancsát. Autoritásuk a bölcsességirodalmat idézi, ahol a természet törvényei, mint az élet princípiumai felülírhatatlanok. Jutalmuk jóval túlér a életükön s az életükön: Isten „megépíté az ő házukat” (2Móz 1,21), csak úgy, mint a nagynevű férfi hősöknek.

Azzal, hogy Sifrának és Púának tevékenységükkel sikerült – egy időre – kicsúsznia az uralkodói kontroll alól, a patriarchális kultúra sebezhetőségét tették nyilvánvalóvá. *A zsidó nép szabadulás-története az egyiptomi fogságból valójában nem Mózesrel kezdődött, hanem a „születhetőséggel”* – Hannah Arendt-i értelemben –, hála a bábák bátorságának. Az ellenállási minta tehát innen datálódik.

A szülés-teológia kidolgozója, Hanna Strack felfogása szerint a Sifra és Pua történet volt a vezérmotívuma annak, hogy tollat, s mikrofont ragadott, s bábainterjúkba kezdett. Átnézte ugyanis a Lutheránus Liturgiai Konferencia prédikációs textusajánlatait, s még véletlenül sem akadt olyan javaslatra, amikor ezeket a bibliai „hősöket” napjainkban szószékre viendő témának találták volna. Pedig a sok ezer éves esemény máig ható! A szülésznő interjúk feltárták, hogy a ma bábáinak bizony saját mentálhigiéniájuk karban tartása majd hogy nem lehetetlen azokban az esetekben, amikor is a prenatális diagnosztika eredményeképpen, meghalatra kell megszületni – ezúttal az orvostudomány által – életképtelenségre kárhozottat, fogyatékosnak ítélt magzatokat³⁴

Magzatvizes keresztvíz

A Sifra és Pua történet azonban paradigmája annak a folytonos történelmi kísérletnek, hogy ezt az alapvetően női szférát, a sajátos működési törvényeivel valamiféle intézményes férfi kontroll alá vegyék. A legtöbb kutatás ezen a téren azt tárta föl, hogy a *gyermek születése közösségi szertartás volt*. Ebbe az asszonyok, egymás támogatása révén, fokról-fokra avatódtak be. E *sajátos rituális segítő, vigasztaló, szükség- és ünneplő közösségben a bába központi szerepet játszott*. „A gyermekágyas asszony és az újszülött ellátása mellett egyenrangú feladata volt a bábának a hit- és szokásvilág által is szabályozott rítusok levezetése, az egyéni és közösségi kívánalmak teljesítése, a természetfeletti világnak, az egyházi és a világi elvárásoknak való megfelelés, illetve közvetítés a szférák között...”³⁵

Az utóbbira szép példa az ósi kelta áldás, amit az anya és a bába együtt mondott a megszületettnek: „Szent vízzel jelölöm meg a homlokod, annak három cseppjével keresztellek a Szentháromság nevében: legyen

33 Strack: i.m. 54. p.

34 Strack: i.m. 57. p.

35 Deáky Zita: Egy női szerep. In Hagymányos női szerepek. 47. p.

veled a szél ereje, a holdnak és a napnak az ereje. A tenger jósága kísérjen, az ég és a föld jósága. Az emberek szeretete övezzen, a kedvességük, és soha ne a haragjuk, s egykor nyugodj majd puha párnán, a te Megváltódnak, az Úrnak karján.”³⁶

A szülés alapdallama a kreáció örömnépe volt. Az áldó formulák, rítusok mind erről szólnak. Ebbe a térbe kerültek bele bizonyos egyházi tanok, és lett az eredendő bűn dogmájával mindez a klérus szabályozási területe, ami a bábák számára a legnagyobb egyháztörténelmi tehertételt jelentette.

A tan kialakulása a második századik megy vissza, és Strack megjegyzi: „ha a keresztény hittételek definiálásának hatalma legalább annyira nőké lett volna, mint amennyire a férfiaké volt, a szükség-keresztység intézményét soha nem vezették volna be”³⁷

Ez a tan ugyanis a bűnbeesésre (Gen1-3) hivatkozva kimondja, hogy elvesztettük az istenképűségünket, és nincs szabad akaratumk a jó cselekvésére. A dogmatikai tétel a bűn egyetemességére, a strukturális rosszra, a gonoszra kérdez rá³⁸, amit Pál az emberlét belső megosztottságaként él át: „gyönyörködöm az Isten törvényében a belső ember szerint, de a tagjaimban egy másik törvényt látok, amely harcol az értelmem törvénye ellen, és foglyul ejt”(Róm 7,22). Az eredendő bűn tanítása szerint a kereszttség vált meg ebből az állapotból, és teszi szabaddá az üdvözülés útját. A keresztelés nélkül meghalt csecsemők tehát elkárhoznak – szolt a tanítás.

A tan kettős terhet rótt a bábákra, mert nem csak a szülés kockázataival kellett szembesülniük, de még az öröklét téje is az ő vállukat nyomta. „Bölcs” egyházatyák tanítása szerint ugyanis az a „kisebbik baj”, ha a vajúdsban meghal az asszony, a nagyobbik, hogy elkárhozik a magzat. Ezért a bábák sebészi beavatkozásra is kényszerítve voltak, hogy a magzatot lehetőleg élve az anyjuk hasából kiszedjék és megkereszteljék. A dogma szorításán a reformáció enyhített, különösen a sokat vitatott kálvini kettős predestináció tana, ami viszonylagossá tette ezt, mondván: az már a születésünk előtt Istennél eleve elrendeltetett, hogy üdvözülünk, vagy elkárhozunk. A 20 századra már a katolikus egyház is változtatott ezen a tanon.

Foglalkozási ártalom: boszorkányság?

Tény, hogy a szükség kereszttség intézményével az egyháztörténelem visszatértített valamit abból a papi funkcióból a bábáknak, ami valójában mindig is az övék volt. Bár ezért nagy árat kellett fizetniük, mert egyházi, vagyis férfiszabályozás alá került a munkájuk, ami valójában pedig kontrollálhatatlan terület. Az a közel háromszáz éves (XV-XVIII. sz.) boszorkány-hadjárat – ami az első államilag elismert női foglalkozáshoz kapcsolódik – annak a hatalmi harcnak a lecsapódása, hogy e hivatásbeliek sokszor az egyházi személyeknél lényegesen nagyobb szabadsággal és befolyásolási erővel rendelkeztek.

A tanulmányok feltárták, hogy a bábáknak „egyaránt szerepük volt a szülésben és a gyermekgyilkosságokban..., a meddőség, a nőgyógyászati bajok gyógyításában, szexuális problémák kezelésében, gyermekbetegségek gyógyításában”.³⁹ Az élet-halál határterületei ebben a szerepkörben összecúsztak, mert a baba „világra segítette a gyermeket, elvégezte az első fürösztést, és gyakran az utolsó mosdatást is, ...szükségben keresztelt... gyakran érintkezett a tisztátalansággal, és ha magzatot hajtott, együtt vállalta a bűnt és túlvilági büntetést az anyával...”⁴⁰

Érthető tehát, hogy „a valóságos bábaszerep vonzotta magához a falusi társadalmak feszültségeit levezető, indukáló boszorkányvadásokat, elég, ha itt még a századunkig is elérő magas csecsemő- és gyermekágyi halandóságra gondolunk. A szülés levezetése kockázatos, kétélű... A császármetszés... a 'jó és rossz', a 'szent és sátáni' bábák polarizációjának kialakulását”⁴¹ eredményezte. Elmarasztalásukban az iszákosság gyakori vád volt. Nem is csoda, hogy a rájuk nehezedő nyomást gyakran alkohollal oldották, bár jellemzően még a „deviancia-választásuk” is férfias volt.

A néprajzi és a teológiai kutatások azt bizonyítják, hogy a bábák többlet-tudása nemcsak anatómiai volt, hanem spirituális is. Nemcsak az emberi test működését ismerték az átlagnál jobban, hanem – mint a létezés határterületén munkálkodók zöme – eltájékoztak a „mediatori rendszerekben”⁴² is, ahogyan Pócs Éva

36 Strack: i.m. 59-60. p.

37 Strack: i.m. 100. p.

38 Pannenberg, Wolfhart: Rendszeres teológia. 2. Budapest, 2006, Osiris Kiadó, 198. p.

39 Pócs Éva: Sors, bábák boszorkányok, archaikus sorsképzetek Közép-Kelet-Európa hiedelemrendszereiben. In: Pócs Éva (szerk.): Sors, áldozat divináció. Budapest, 2001, 212. p.

40 Deáky Zita: Egy női szerep – közösségi feladatok és egyéni lehetőségek a bábamesterség tükrében. In: Küllös Imola (szerk.): Hagyományos női szerepek. Budapest, 1999. 49. p.

41 Pócs Éva: Sors, bábák boszorkányok, archaikus sorsképzetek... 213. p.

42 Pócs Éva: Élők és holtak, látók és boszorkányok. Mediatori rendszerek a kora újkor forrásaiban. Budapest, 1997, Akadémiai Kiadó, 70. p.

fogalmaz, vagyis kapcsolatot tudtak teremteni a másvilággal. S mint ahogy ő írja: a két világ közti átjelzések az ő alakjukhoz kötődtek, emiatt „viselkedés-szabályzók” is voltak. A boszorkányperek tanúsága szerint olykor a „normakontrollt gyakorló sorsszellem szerepet” töltötték be „igazságszolgáltatásaikkal”, vagyis amolyan „sorsistennők”⁴³ lettek.

Az egyházi tanok szerint a bábák „hivatalosan” ördögűzők is voltak. Teológiai tény ugyanis, hogy a keresztelés a kora keresztény iratok szerint ördögűzés volt. „A keresztelőig az újszülöttet az ördög tartja megszállva, e szertatás révén a Szentlélek szállja meg (Jn 20:22)”⁴⁴.

Valójában mindazok, akik erőterekkel dolgoznak, soha nem lehetnek „vegytiszták”, mert olykor felismerhetetlenül közel van egymáshoz a kétféle tartomány, a jó és a rossz, és sokszor az dönti el a választ, hogy kinél van a meghatározás hatalma. Pócs Éva a népi gyógyítók ördögűzésével kapcsolatban megjegyzi: „vannak olyan típusai is, amikor ők, mint „isteni megszállottak” – szállnak harcba a Sátánnal: ilyenkor egyazon rendszerben van jelen az ördögi megszállottság *destruktív* és az isteni megszállottság *konstruktív* aspektusa”⁴⁵

Mindenesetre a bábák holisztikus tudása a keresztyén közegben is megőrizte az archaikus elemeket, s megítélésükben a tündérség a boszorkánysággal vegyült. Magyar vonatkozásban olyan sajátos sorslények jöttek létre, „mint a *bábaboszorkány* és a *sorsasszony-boszorkány*.”⁴⁶ A kutatás tárgya volt népmeséink egyedinek tűnő vasorrú bábája is, s párját az ázsiai türk-tatár rézorrú anyó őséiben vélték felfedezni, aki az isteni bába leszármazottja.⁴⁷

Szülésznő-teológia

Mi maradt mára ebből az istenített és démonizált szakmából, és mi az, ami, ha eltűnt is, visszahozható? *Hogyan lehet teológiailag megragadni a nőket – és a férfiakat*, amennyiben ők is jelen vannak a szülésnél – meghatározó élményét? A szülés-élmények szöszedeteinek visszatérő kifejezései olyan érzéseket írnak le, mint meghatottság, mély megrendülés, a határok megtapasztalása, az élet csodája, a szó szerinti „áldott állapot”, halál közelség, intenzív jelenlét, a „levegő összesűrűsödése.”⁴⁸

Strack empirikus tanulmányában, a bába-interjúk alapján, megállapította, hogy a Rudolf Otto-féle szentségértelmezés a szülésben is megragadható: együtt van a „teremtényérzet” és a teremtésérzet, a rettenet és a fenségesség, az energikusság, valamiféle túlnani dinamikus és az „egészen más” tapasztalása: „ebben az egyszerre végtelenül rettenetes és végtelenül csodálatos dologban rejlik a misztérium saját kettős pozitív tartalma... kontrasztharmóniája.”⁴⁹

Strack a születés spirituális élményvilágát nem a konfesszionális hit fogalomkörével tárta föl, hanem a vallásos én felől – női értelmezésben. A szentség-tapasztalás – ahogyan Strack fogalmaz⁵⁰ –, a testérettel összekapcsolódik, és elvegyül a fájdalommal, a vér, a magzatvíz, a mély lélegzés, a kiáltás és a csönd jelenlétével, az iszonyatos erőfeszítéssel; ugyanakkor a teljes és intenzív átadottsággal, a spontaneitással, vagyis az alkotás munkájával. Ez a semmihez sem hasonlítható túlnan-tapasztalás megjelenhet az alagút sötétjének a végén, olykor a fájdalom-módosította tudatállapotokban, a megváltozott idő-érzékelésben, az új létminőségben, az anyaságba érkezés pillanatában.

Jóllehet a megrendítő transzcendens élményeink templomhoz és leginkább szavakhoz kötődnek, Strack túllépve a szentség morális kategóriáján, ezt a gyermek világra hozatalának a történéseiben, a részvételben próbálja megragadni. Az életadás pillanatai meg-megújuló Istenlátogatások. Egy új dimenzió. A szentségélmény nem megrendelhető, de a feltételei megteremthetőek. Elűzi a rizikó és a biztonság túlértékelése, de meghívja a nyitottság és a bizalom. Mégpedig az, ami autoritást ad a segítőnek, olyan felhatalmazást, amiben megérzi, hogy rábízta magát a szülő nő. A bába jókor mondott szavai elvezethetik a vajúdót a teremtőerőre találáshoz, bekapcsolhatják egy túlnani áramlásba, egy szent nagy történésebe, amibe testtúl-lelkestül beleengedheti, vetheti, sodortathatja magát a nő. Nem ellenállója lesz immár, hanem együttműködője a szülés-eseménynek. Ebben megtapasztalhat egy mindennél több, másabb, életadó erőt, valamiféle mennyei jót, tapintható szentséget.

43 Lásd: Pócs Éva: *Élők és holtak, látók és boszorkányok*. Budapest, 1997, Akadémiai Kiadó, 78. p.

44 Pócs Éva: *Sors, bábák boszorkányok, archaikus sorsképzetek Közép-Kelet-Európa hiedelemrendszereiben*. In: Pócs Éva (szerk.). *Sors,*

áldozat divináció. 2001, Budapest, 185. p.

45 Uo. 195. p.

46 Uo. 237. p.

47 Solymossy Sándor. *A „vasorrú bába” és mitikus rokonai*. Budapest, 1991, Akadémiai kiadó, 59. p.

48 Strack: i. m. 156. p.

49 Rudolf, Otto: *A szent*. Budapest, 1997, Osiris Kiadó, 63. p.

50 Strack: i. m. 212. p.

Olyan szépen ír erről Penny Armstrong és Sheryl Feldman: „Van egy erő, ami szüléskor eljön a nőkhöz. Nem kéri, egyszerűen csak elárasztja őket. Fölszág a testükben. Összegyűlik, mint a felhő a szemhatáron, átsuhan az égen, és magával hoz egy gyermeket. A méhösszehúzódások észrevétlenül jönnek, fölerősödnek, míg neveltségessé nem válik mellettük bármilyen más munka, amit valaha is végeztünk. A szülés elhallgattatja énünket — arra az időre, úgy érezzük, hogy egy magasabb rendű élet magába olvaszt bennünket és keresztüllüktet rajtunk. A zsigereinkben szétáradó erő megtapasztalása tökéletes bevezetés az anyaságba. A szülői lét nemcsak kitágítja fizikai és pszichológiai tűrőképességünket, de ki is teljesíti minden egyes jellemvonásunkat.”⁵¹

Álljon itt tanulságul egy kilenc gyermeket szült mai édesanya, akit – mint elmondta – az elmúlt évtizedekben az adott kórházi körülmények közepette többnyire egyedül hagytak a vajúdásában. Az első szülését inkább el akarta halasztani, és ellenállt a fájásoknak. Sokat küszködött. Valójában kilencedjére tanulta meg „Istenigazából” beleengedni magát a vajúdásba. Számára akkor a szentség-tapasztaláshoz sokat segített egy kékre-festett szülőszobai mennyezet, ahová az ő teremtoi csöndjében feljöttek a csillagok, és a gyermekadás kimerítő munkájában megélhette, hogy adott pillanatban ő a világ-teremtésének a folytatója – a Mindenható jelenlétében.

Az asszonyok szülésének közvetlen földi tanúja ma is többnyire a baba. Ő a szentség-tér őrzője, magatartásával utat nyithat hozzá, de el is állhatja azt. Szavai sokkal mélyre hatóbbak, mint gondolná. Életre szólóak – sorsot határoznak meg az idők kezdetén, s teszik gyakran ma is a fájdalom-szántotta női lelkekben. Hallatlanul fontos bábatanulság: a szülés pillanata utáni csönd tisztelete. Az, hogy meg tudja élni az életadó az Alkotót, és az alkotásukat. De az sem mindegy, hogy ezt a csöndet mivel törik meg. Nélkülözhetetlenek ilyenkor az áldó Igék. Évszázadokon át szinte „fejvesztés” terhe alatt várták el ezt a bábáktól, mert ilyenkor sorsot mondtak az újonnan érkezőnek.

Néhány „reszakralizációs minta” mai szülőknek és szülésznőknek

Lássuk hát Strack áldásmintáit!⁵²

„Isten áldjon gyermekem:

Legyen a víz, mellyel szomjad oltod mentes minden szennyezettségtől,

Legyen az út, amelyen jársz mentes a göröngyöktől,

Legyen az iskola, melybe jársz, nyitott az álmaidra,

Legyen a család, melyet alapítasz, olyan erős, hogy bírja a megpróbáltatásokat,

Legyen a halál, amit hálnod kell, mentes az erőszaktól,

Zuhanásod soha ne legyen mélyebb, mint az Isten tenyere,

Isten áldjon, gyermekem!”⁵³

A szülés realitásához hozzátartozik a komplikáció: az életadás helyett a halál valósága.

„Te voltál a reménység gyermeke,

Szeretetünk beburkolt, fantáziánk feldíszítette életed.

Az öröm gyermeke voltál, életünk virága,

Teljes szívünkkel vártunk.

Az élet gyermeke voltál, neked akartuk azt továbbadni

S általa megajándékozódni.

A gyermekünk maradsz továbbra is, a vágyakozás gyermeke,

Aki a bánat gyermekévé lett.

Nem láthattad meg a napsütést, se a holdtöltét,

Se a mi szemünk ragyogását,

De most látod a világosságot, azt a sugárzó meleg fényt, ami az Isten szeretete.

Nála lakhatsz, az ő házában sok lakóhely van.

Te reménynek, örömmek és életnek gyermeke, légy áldott!

S veled áldódik meg a mi gyászunk, Te, az istennél lévő gyermek!”⁵⁴

Nem könnyű a beteg magzathoz intézett kérdés:

„Gyermekünk, alakodat megláttuk a képernyőn,

51 Penny Armstrong és Sheryl Feldman A születés művészete. In: „Érted Vagyok” 1995/1 Otthonszülés □ Születésház. Szülés bölcsen: a természet rendje szerint, a tudomány támogatásával.

52 Ford. V. É.

53 Strack: i. m. 317. p.

54 Uo. 321. p.

Szívverésedet éreztük, mozdulataidat tapintottuk a hasfalón át.
Vártunk erre a világra!
Gyermek az anyaméhben, most azonban, hogy látunk, félünk.
Beteg vagy. Nagyon nehéz lenne az életed, s
ez meghaladná a mi erőnket, s a testvéreidét is.
Aggodalmaink Magzatja, képtelenek vagyunk vállalni téged,
ezért visszaadunk oda, ahonnan jössz.
Beteg Magzat az anyaméhben, bocsáss meg nekünk!
Ringasson az Irgalmas Isten az Ő anyaöleiben!”⁵⁵

Strack azonban szavakba önti a vállalás Igéit is:

„A monitoron saját szemünkkel láttunk,
s a magzatvizsgálat eredményét saját fülünkkel hallottuk:
Beteg a gyermekünk: Down-kór a neve.
Hatalmas Isten,
Mi ezt másként képzeltük el,
Szembetalálkoztunk a fenyegető jövővel.
A Te erőd azonban megsokszorozódik,
S a Te tiszta szereteted megerősít abban,
Hogy el tudjuk fogadni ezt a gyermeket.
Reménykedünk Benned, embertársaink megértésében,
a szociális hálóban, s a családjában. Ámen”⁵⁶

Magzatvíz nélkül nincs keresztvíz

Sokan a teológiát amolyan mihaszna tudománytalan tudománynak tartják. A fenti tanulmány a spirituális „haszonelvűségre” törekedett, mégpedig az élet egy területének, a medikalizálódott szülőszobának vissza-szentségesítésére. Miközben kritika illette a pusztán orvosi szemléletet, nem lehet említés nélkül hagyni azt a tényt, hogy az orvostudománynak elvitathatatlan érdemei vannak a csecsemő-halandóság visszaszorításában, s a szülés-esemény nélkülözhetetlen biztonságának megvalósításában. Az otthon-szülés mellett sem szállhatott síkra a fenti elemzés, hiszen Magyarországon éppen most foszlik szét az amúgy is hézagossá szőtt egészségügyi intézményrendszer hálójá, ami nélkül az elképzelhetetlen.

Amit ez a tanulmány a német lelkészről könyve segítségével el akart mondani, az leginkább teológiai: azt, hogy *magzatvíz nélkül nincs keresztvíz*. A diskurzus témája azonban évszázadokon át csak az utóbbiról szólt. Pedig mindkét folyadék megszentelt. *Az egyik élet-esély, a másik örökélet-esélyt adó*. Mindkettő Isten ajándéka, rámutat, vele kapcsol össze. Ne válasszuk el Istentől egyiket sem.

Nem igaz az sem, hogy az egyik pusztán testi (a szülés), a másik pedig (a keresztelés) lelki dolog. A magzatvíz spirituális dimenzióiról már sokat írtam a Strack könyv kapcsán, de hogy a keresztvíz, az újjászületés is mennyire komplex tapasztalat, hogy mennyire közvetítheti a „testélmény” is, azt számomra egy ősi indián ceremónia, a „sweat lodge”, az „izzasztó kunyhó” szertartása mutatta be.

Ennek a különös istentiszteletnek a színhelye kicsit hasonlít a finn szaunához, csak ez egy olyan alacsony sátor – amolyan földanyaöl szimbólum –, amibe forró követek adnak be a szertartás alatt, s arra vizet locsolnak, ima, ének és elbeszélések közepette. A belső forróság próbára teszi az emberi túróképesség határait, amit a közösségi teherviselés még ki is tágíthat. A szertartás végén a szűk fojtogató páras melegből olyan sikló szükséglet lehet a szabadlevegőre jutás, mint amilyen a magzat számára a szülőcsatornákon kijutni. Ebben a közegben az izzasztás fizikailag olyan igénybevételt jelenthet, hogy leképezheti a megszületés spirituális tartalmait. A résztvevő a sátorból kijutva megújultan, egészen más emberként „gőzölöghet” a napvilágon, míg a verítékes lucsokból, mint a magzatmázból meg nem szárad. Idő kell itt is ahhoz, míg lábra tud állni az „újszülött”.

A nem keresztény vallások némelyike jobban megdolgoztatja híveit az újjászületés-élményért, mint a keresztények keresztelési liturgiái. Az előbbinél a megújulás „mondanivalóját” először a test „hallja” meg, amit többnyire nem is verbalizál. Nem tisztem eldönteni, melyik hatás a maradandóbb! De fontosnak tartom azt is, hogy a szülés-esemény szakralitásának hangsúlyozásával a nőteológusok hozzájárulnak ahhoz, hogy ne pusztán mentális esemény maradjon a keresztelés sem, hanem társuljanak a valóságos életadás-képzetek, mert akkor lesz az „csontig ható”.

Befejezésül még egy különbségtétel: a női „telt”-has, mint teológiai téma nem azonos a fogyasztás szimbólumával.

55 Strack: i. m., 320. p.

56 Strack: i. m. 319. p.

Jóllehet az evésnek hatalmas irodalma termelődik napjainkban⁵⁷, de posztmodern korunkban is lehet a „hasnak” egy másfajta üzenete: *a fogyasztó élet bálványa helyett a gyümölcsöző élet szentségét idézheti!* Reményik Sándor híres verse⁵⁸ arra biztat, hogy ne adjuk ki a kezünkéből megmaradásunk zálogait: a templomot és az iskolát. Hozzátehetjük, és a szülőszobát! Mert ezek a nélkülözhetetlen életterek egyben szentség-terek is!

Irodalom

Strack, Hanna: Die Frau ist Mit-Schöpferin. Eine Theologie der Geburt. Rüsselsheim, 2006, Christel Göttert Verlag.

Arendt, Hannah: Eichmann Jeruzsálemben. Tudósítás a gonosz banalitásáról. Budapest, 2000, Osiris Kiadó.

Baas, Britta: „Sose kérdezd, mi az élet értelme!”, Interjú Ina Praetorius svájci teológusnővel. In: Publik-Forum, Dossier, 2004. június.

Lásd Praetorius, Ina: Die Welt: ein Haushalt. Texte zur theologisch-politischen Neuorientierung (A világ: egy háztartás. Szövegek a teológiai-politikai újratájakozódáshoz). Grünewald. In: Publik-Forum, 2003, május

Deák Zita: Egy női szerep – közösségi feladatok és egyéni lehetőségek a bábamesterség tükrében. In: Küllös Imola (szerk.): Hagyományos női szerepek. Nők a populáris kultúrában és a folklórbán. Budapest, 1999. Magyar Néprajzi Társaság – Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviseleti Titkársága, 46-56. pp.

Jäger-Sommer, Johanna: „Fekve minden egészen más” Interjú Elisabeth Moltmann-Wendel teológusnővel. In: Publik-Forum, 2007/16.

Krász Lilla: „...és világra jött a gyermek” A bábamesterség mint női hivatás a 18. században. in Eperjessy László (szerk.): A nők világa. Művelődés és társadalomtörténeti tanulmányok. 2000, Argumentum.

Mollenkott, Virginia R.: Férfi az Isten, vagy nő? A Biblia elfelejtett istenképei. In: „Érted Vagyok”, 2003/6.

Moody, Raymond A.: Élet az élet után. Gondolatok a halál utáni életről. Budapest, 1988. Ecclesia Könyvkiadó.

Pannenberg, Wolfhart: Rendszeres teológia 2. Budapest, 2006, Osiris Kiadó.

Pócs Éva: Élők és holtak, látók és boszorkányok. Mediátori rendszerek a kora újkor forrásaiban. Budapest, 1997, Akadémiai Kiadó. /Néprajzi Tanulmányok./

Pócs Éva: Sors, bábák, boszorkányok. Archaikus sorsképzetek Közép-Kelet-Európa hiedelemrendszereiben. In: Uő. (szerk.): Sors, áldozat, divináció. Budapest, 2001, Janus/Osiris 201-244. pp.

Pócs Éva: Démóni megszállottság és ördögűzés Közép-kelet-európai népi hiedelemrendszerekben. In: Uő. (szerk.): Demonológia és boszorkányság Európában. Budapest, 2001, L' Harmattan-PTE Néprajz Tanszék. /Studia Ethnologica Hungarica, 1./ 137-199. pp.

Pócs Éva (szerk.): Áldás és átok, csoda és boszorkányság: vallásetnológiai fogalmak tudományközeli megközelítésben. Budapest, 2004, Balassi Kiadó. / Tanulmányok a Transzcendensről, 4./

Penny Armstrong és Sheryl Feldman A születés művészete. In: „Érted Vagyok” 1995/1 Otthonszülés — Születésház. Szülés bölcsen: a természet rendje szerint, a tudomány támogatásával.

Rudolf, Otto: A szent. Budapest, 1997, Osiris Kiadó.

Solymossy Sándor: A „vasorrú baba” és mitikus rokonai. Budapest, 1991 Akadémiai Kiadó, 40-71. p.

Volk, Konrad: Vom Dunkel in die Helligkeit. In: Dasen, Veronique (ed.) Naissance et petite enfance dans l' Antiquité. Fribourg, 2004, Academic Press.

Hrsg Gössmann - Moltmann-Wendel - Pissarek-Hudelist – Praetorius – Schottroff - Schüngel-Straumann: Wörterbuch der feministischen Theologie. Gütersloh, 1991, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn.

57 Lásd a kolozsvári színházban előadott Silvin Purcarete rendezte Pantagruel sógornője című darab.

Fejér Hanga: Évad végére pezsdül meg a kolozsvári színházi élet. Erdélyi Napló, 2003. június 10. „Jel értékű tárgyak, eszközök: hatalmas fazekak, rengeteg kanál és véges-végig evés, evés, evés és ivás. Mindenevés és mindenivás. És szép sorban az egymást való megevés gyönyörűsége. Ez dióhéjban a Rabelais-ihlette nagyprodukciónak...”

58 Reményik Sándor: Templom és iskola. In: *Reményik Sándor összes versei*. Budapest, 1997, Evangélikus Sajtóosztály, 397. p.

Filip Tamás

Suttogás

Szenti Ernőnek

Mikor a mennyben éltem, tudtam, hogy
vannak néma hangversenyek, ahol

mégis sírnak a zenészek, ahogy
a taps hullámai feldörögnek.

S ha legjobb soromat elfelejtettem,
nem zavart: tudtam, nem veszhet el.

Aki adta, nem veszi vissza, vagy ha
mégis: csak, hogy jobbat adjon helyette.

Úgy látszik, most már túl közel lakom,
ennek a folyónak csak túlsó partja van.

Lassan megyek, a mozdulatlan nyílvevessző
mégis eltalál, hegye a bordáim közé hatol.

Odanyúlok, érzem a ragacsos vért.
De nem lehet az enyém: még nem én

következem. Letörlöm, és aki innen
tovább megy, csak még inkább én vagyok.

Párhuzamos vélemények

Zsille Gábornak

(1)

Ne is beszéljünk emigrációról –
elment ez a vonat is. Annyi
mindent kellene felszámolnom, hogy
sikerüljön: valamit úgymint elfelejtenék.
S már rég nem itt laknék, de
a posta egyre csak hozná
a számláim, melyeket egyszer

úgyis behajtanának rajtam. Hát
marad a fogság, buszvezetők és
banki ügyintézők
rémuralma, az
évszakok kocsonyás változatlansága;
mindegyiknek ugyanaz a puffedt
meteorológus-arca van. Amit
halogatunk, csak
toljuk magunk
előtt egy talicskában, mint egy
magatehetetlen, részeg öreget.
Eltévedünk vele a zöldhatáron,
ruhánk átítatja a köd, s csak utólag
vesszük észre, hogy végig azt
a keskeny vonalat követtük, amit
az országok közé húzott a történelem.

(2)

A mestereim más korokban éltek,
keményen tartották magukat
a szennyes ár fölött, ócska
alkukat nem kötöttek,
magukba fojtották a keserű dühöt.
Nem tudom, mit tennének manapság,
nem kéne-é csalódnom bennük?
Hálát adok, hogy
tiszták maradtak,
hogyan amíg élek, azt hihessem, ők
kikezdzhetetlenek. Úgy átjár ez
a váratlan öröm, mintha egy titkos
gyógymód receptjét kaptam volna
meg, hogy kipróbáljam magamon,
majd szeretteimen is, míg végül
már legszívesebben az utcákon
hirdetném fennhangon mindenkinek,
amíg erővel bírja a torkom.

(3)

Mintha a szülői házban maradnánk végig,
kiszolgálva előbb apánkat, majd anyánkat

hosszú agóniájuk alatt, ezerszer széthúzva
s összehúzva betegszobájuk ablakán a függönyt.

A nappal nem emlékezik rájuk, az éjszaka igen.
Haláluk óta nyáron fűteni kell, télen nyugodtan

kítárhatom az ajtókat és az ablakokat. Az öröm
elüldözne innen, a félelem itt maraszt.

Présben

Takács Zsuzsának

Egy hír magával sodor, ziháló
erdei ösvény, ágropogás, egy
könyörgő tús, vagy túszocska inkább,
hisz gyerek még szegény, cérnahangon
ismételgeti, *eressz el, eressz el,*
tornacipője alól kipördülnek a
kavicsok, ahogy rángatják fölfelé.

Magamba présel megannyi *G,*
hányingerem lesz, a szemem bevérzik,
egy tehervonat izzadtan átpöfög,
de a sorompó lenn marad, mert a
másik irányból is jön egy, s mikor a
hírolvasó a várható időjáráshoz ér,
lecsap rám egy mindennél élesebb
kép, ahogy egy

furcsán beeső

fénysugárral megüzeni a nyár,
égetni fog, s mind a túszai leszünk,
a verejték az arcunkra rákövül,
saját levükben főnek puhára szerveink,
idült hőség költözik közénk,
nyugtalan hamu rezeget a levegőben,
és a ház, amit másnap lebontanának,
ma inkább magától összedől.

És már most letaglóz a rettegés,
hogy majd, ha kell, vajon eszembe jut-e
a segélyhívó telefonszám, vagy csak
állok, mint akire villám sújtott, s hiába
integetek a vijjogó tűzoltóautónak,
ahogy elszáguld mellettem, szelétől
összeomlok hamuként?

Göncz László

Csíksomlyói feszület

Rohanni, folyton csak rohanni! Az ember sokszor már pirkadatkor arra ijed álmából, hogy valahonnan elkésett. Nem tud megfelelni az elvárásoknak, a saját vesztébe rohanó társadalom szabta mércéknek, az önmagával szemben állított követelményeknek. Amikor ez a furcsa emberi szerkezet beindul, azt bizony nehéz megállítani! Rohanunk a fontos és kevésbé lényeges célok után, lábunkat törjük, idegrendszerünket roncsoljuk, és nincs visszaút. „Csak előre, előre, mert különben nem lesz boldogulás” – mondogatjuk magunknak. Ó, te balga ember, még hogy nem lesz boldogulás – az, sajnos igaz lehet –, van azonban már most éppen elég bolondulás, harag, iszonyat és nyomor ezen a Földön.

Ezekkel a gondolatokkal küszködött Gábor, amikor a Balaton partján a főváros felé száguldott kocsijával, hogy időben megérkezzen egy korábban egyeztetett megbeszélésre. A könyvbemutatónak már az időpontját is kitűzték, számos tennivaló annak lebonyolítását illetően azonban még nincs megbeszélve... Érthető, hogy igyekezni kell. A nagydíjazott nem tűr mulasztást, amíg a pályán vagy, addig nincs megállás! Gondolataiba mélyedve egyszer csak arra figyelt fel, hogy kocsijával majdhogynem elütött egy embert. Hirtelen a fékpedálra lépett, és hátra akart a kocsival tolatni, azonban, amikor észrevette, hogy egy út menti prostituáltról van szó, elment a kedve korholó szavakat ejteni. Továbbhajtott.

Alig néhány száz méter után ismét egy fiatal lány árulta a testét a kellemes tavaszi reggelen. Nem volt már hideg, azonban annyira pőrén mégsem lehet valami kellemes ott ácsorogni. És ki tudja, mennyit kell a szerencsétlen természetnek várakozni, amíg olyan férfi érkezik, aki nem tud ellenállni a kísértésnek. Ezen töprengett Gábor, miután további két lány mellett is elhajtott.

Egy-két perc múlva már messziről megpillantott egy újabb alakot. Nem tudhatta, hogy egy olcsó leányzó került-e ismét az útjába, vagy netán valaki stoppol. Az első pillantásra azt sem tudta, hogy nő vagy férfi az illető, hiszen – a többi út menti ácsorgó nőszemélytől eltekintve – valami hosszú, kabátforma volt rajta. És máris mellé érkezett. Az út szélén álló nő kitarotta a kezét, mintha stoppolna. Gábor nem szívesen állt meg hasonló helyzetekben, inkább csak akkor, ha a kocsiban rajta kívül más is utazott. Sajnos, soha nem lehet tudni, hogy kiben mi lakozik. Annyi gyilkosságról, rablásról és egyéb erőszakról lehet manapság is hallani. Most azonban érthetetlenül másként cselekedett. Amikor a lány széttárta kabátját, látta, hogy melléfogott. Már nyílt is a kocsijának ajtaja, és egy látszólag mosolygós, valamennyire titokzatosnak tűnő, rendkívül csinos női arcot pillantott meg.

– Hová indulsz ilyen korán reggel? – kérdezte Gábor zavartan. Neki semmi terve nem volt az ilyen hölgyekkel, és azt sem szerette volna, ha bárki észreveszi.

– Majd megmondom, ha beszálltam – szolt egy kicsit idegesen a lány, és a következő pillanatban már ott is ült a kocsiban.

A gyors fejlemény zavarba ejtette a tárgyalásra siető fiatalembert, ezért úgy tett, mint ha erősen az útra, a vezetésre összpontosítana.

– Ne vezessen túlságosan gyorsan, mert hamar elhagyjuk a bokros övezetet, és akkor már nem lesz hová letérni.

– Nem akarok én sehová letérni, nagyon sietek Budapestre. Úgy látom, félreértetted a dolgot – mondta idegesen és izgatottan Gábor, miközben az oldaltükörben folyamatosan figyelte a mögötte közlekedőket. Szeretett volna valahol megállni, hogy túladjon a váratlan vendégen, azonban félt, hogy valaki felismeri. Akkor pedig oda a családi béke, a karrier és a becsület.

– Rakjon már ki engem valahol, én nem mehetek el innen, mert annak nem lesz jó vége – szolt félénken a lány. Gábor akkor vetett rá hosszabb pillantást. Szokatlanul szépnek találta az inkább félénk, mint rámenős teremtést.

– Jó, jó. Mindjárt, csak előzzön meg ez a néhány kocsi. – Közben teljesen lelassította autóját, már-már az útpadkán közlekedett. Egy jobbról bekötő földút előtt bekapcsolta az irányjelzőt, és lekanyarodott a főútról. Nem mentek messzire, csupán jó húsz méterre a főúttól, ahol azonban két-három bokor már „kellemesen” akadályozta a belátást. Ott megállt. Kilépett a friss reggeli levegőre. Nagyon ideges volt, azért egy cigarettára gyújtott. A lány pedig csak ült az autóban, valószínűleg nem tudta mire vélni a szokatlan helyzetet.

– Nem szállsz ki? – kérdezte Gábor a leánytól, miután kintről kinyitotta a kocsijának ajtaját.

– Én is meglepődtem. Azt gondoltam, hogy...

– Na kérlek, ne nézzél már engem hülyének. Mit gondolsz, hogy egy ágrólszakadt kis leánykáért kockáztatom az egészségemet és a becsületemet. Ne higgyétek, hogy minden férfi kapható rá! Bennem fel sem vetődött, hogy egy

út menti lánynak a karjaiba szaladjak. Mindenki még nem veszítette el az eszét! – magyarázta határozottan a jól szituált úrvezető.

– Nagyon sajnálom az egészet! Én az istenért sem akartam senkit kényszeríteni, csak a munkámat végzem – mentegetőzött a lány. Gábornak szokatlan volt ez a hangnem, hiszen az útszéli lányokra, amint arról újságból és a TV-ből annyiszor hallott, más a jellemző. Amit azok a médiában nyilatkoznak, és amit róluk a bulvárlapok írnak, az valami egészen más. Szemtelen, rámenős, nemegyszer durva lány a legtöbb, és mellesleg néhánynál értelmi tekintetben is adódnak gondok.

Közben a főút mentén nagy csikorgással fékezett egy személyautó. Hirtelen mindketten odanéztek. A következő pillanatban a lány Gábor nyakába ugrott, és kérte őt, hogy mentse meg az életét. Üljön be vele gyorsan a kocsiba, és tegyen úgy, mint ha szeretkeznének. A férfi a furcsa fordulattól meglepődve, tanácstalanul bámult a főút felé.

– Az Isten szerelmére, kérem, tegye, amit mondtam, megfizetem az árát – rimánkodott a lány könnybe lábadt szemekkel.

Gábor továbbra is csak bambán nézett, majd ösztönösen elindult a kocsis hátsó ajtaja felé. Közben a nagy, sötétkék Opel megérkezett melléjük. Mintegy tizlépésnyire Gábor kocsijától megállt. Ketten léptek ki belőle, egy szakállas, nyúlánk férfi, és egy valamivel idősebb, testesebb, mogorva fickó.

– Mi lesz románkurva, miben sántikálsz megint? – szólt vigyorogva a fiatalabbik.

– Ha netán hülyeségen töröd a fejed, élve nem úszod meg, azt utoljára mondom – ordította a testőrforma ember, majd a jobb mutatóujjával integetni kezdett a lánynak, hogy menjen közelebb. A vonzó teremtés először vonakodott, majd lassú léptekkel elindult a másik autohoz. A mogorva férfi hozzálépett, és nagyon halkán valamit magyarázott neki, amire a lány a fejét rázta. A férfi erre egyik kezével felemelte a lány fejét, a másikkal viszont erősen arcon ütötte. Gábor keze ökölbe szorult, már ki akart lépni a kocsiból, amikor az idősebb férfi odaszólt neki:

– Ne mozdulj, megértetted! És minderről senkinek egy szót se, mert holnap a feleséged tudni fog az egészről! Ha az sem lesz elég, akkor szétcsapom a fejed, rendben! – ordította dühösen. Néhány másodpercig maradtak még a váratlan vendégek a reggeli harmattól felnedvesedett földúton, majd beültek a kocsiba, és padlógázzal távoztak.

A lány némán állt Gábor kocsija előtt és sírt. Az arcán erősen látszott a pofon nyoma. Kezével hol a könnyeit törölte, hol az ütéstől sajogó arcát simogatta. A kabát is leesett róla időközben, így ott állt a somogyi mező szélén, majdnem meztelenül. Gábor mellé lépett, felemelte a ruhadarabot a harmatos fűből, és ráterítette.

– Köszön-öm – szól szaggatott, sírdogáló hangon a lány. Gábor nagyon sajnálta a történeteket, és még idegesebb lett. Úgy gondolta, hogy mindenért az a meggondolatlan, átkozott pillanat a hibás, amikor a kocsijával a főút mentén a lány intésére megállt.

– Mi ez az egész?! – kérdezte a férfi a fejét csóválva, bár választ nem várt a kérdésére.

– Részegek voltak a fiúk – mondta a lány.

– Én őszintén sajnálom, hogy kellemetlenséget és fájdalmat okoztam. Átkozom azt a pillanatot, amikor hazulról elindultam – mondta mérgesen.

– Ne hibáztasd magad semmiért, nyugodt lehet a lelkiismereted. Én vagyok mindennek az oka – szólt a lány titokzatosan – érződött, hogy furcsa dolgok húzódnak a színfalak mögött. Gábor arra is gondolt, hogy bizonyára kevés volt a leány keresete, és azért váltotta ki a gazdáit haragját.

– Ül be a kocsiba, elviszlek innen. Mert ez a két fenevad még visszatérhet – szólt és nyitotta is közben az autó ajtaját.

– Én nem mehetek el innen sehová. Abból nekem nagy bajom keletkezne, és téged is kellemetlen helyzetbe kevernélek – tiltakozott a lány.

– Térj már észhez. Ezek a gazemberek bántalmaztak. Beviszlek az első rendőrállomásra.

– Arról szó sem lehet! Visszamegyek én a főútra, te pedig csak menj a dolgod után, és felejtsd el a történeteket. Az lesz mindkettőnknek a legjobb – javasolta a nő.

Gábor is a helyesnek látta továbbállni. Azonban ezen a szokatlan reggelen minden másként történt. Mielőtt elköszönt volna a lánytól, a főúton – talán véletlenszerűen – megállt egy járőkocsi. Amikor a rendőrök észrevették a mezei úton álló autót, és a számukra megszokott jelenetet, mármint hogy akadt kuncsaftja az „örömkislánynak”, azonnal feléjük hajtottak.

– Jó reggelt, Rómeó és Júlia. Igen korán kezdték maguk ma a melót – szólt ki a kocsiból gúnyosan egy bajuszos rendőr.

– Uram, Ön félreérti a dolgot, itt valami ...

– Igen, értem! Még el sem kezdték – vágott Gábor szavába a rendőr. – Tudja mit, ha nem akar botrányt, akkor maga csak legyen csendben, és ügyeljen arra, hogy hasonló helyzetben többször ne találkozzunk! Te, jómadár, pedig velünk jözz! Úgy látszik, új csaj vagy, talán még időben sikerül téged egyről-másról felvilágosítani – mondta parancsolóan.

Gábor megpróbált tiltakozni, és magyarázatot adni a történekről, azonban a „rend őrei” rá sem hederítettek. A lányt betuszkolták a kocsiba és elhajtottak. A férfi még néhány másodpercig tanácstalanul állt a mezei úton, majd ő is elindult Budapest irányába. A rendőrök is arra mentek. Látta őket mintegy két-háromszáz méterrel maga előtt. Közöttük csak egy fehér Zsiguli közlekedett.

A rendőrök az első város kapitánysága előtt megálltak. Gábor elhajtott mellettük, azonban a következő percekben valami kellemetlen nyomást érzett a mellében. Olyan szokatlan események történtek vele alig egy óra alatt, amelyeken nem lehet csak egy legyintéssel túl tenni. Aggódott a véletlenül megismert lány miatt. Szegény teremtetést néhány perccel korábban még a feltételezett gazdái bántalmazták, most viszont a rendőrök szállították el. Az egészhez pedig neki is köze van, hiszen, ha nem áll meg a lány intésére, akkor talán minden másképpen alakult volna. Nem tudta hirtelen, hogy mitévő legyen, mégis érezte, hogy valamilyen módon segítenie kell. Előkereste budapesti ügyfele telefonszámát, és közölte vele, hogy valami rendkívüli dolog jött közbe, azért késni fog a tárgyalásról. Majd visszakanyarodott, és autójával a rendőrállomás közelébe hajtott. Nem ment be az épület előtti parkolóba, hanem jó harminc méterrel távolabb állt meg, egy üzletház előtt. A rendőrségi épületet onnan is jól látta, a bejárati ajtót különösképpen. Körülbelül másfél óra telt el, miután a már korábban megismert két rendőr kíséretében kilépett a lány. Mind a hárman beültek a rendőrautóba és Budapest irányába indultak. Gábor követte őket. A következő település központjában a rendőrautó behajtott egy mellékutcába. A férfi óvatosan követte őket. Semmiképpen sem szerette volna, hogy észrevegyék, mert akkor az ő helyzete is tovább bonyolódna. Azonban nagyon aggódott a szokatlan eset miatt, és valamilyen módon segíteni akart a szegény bajbajutott lánynon.

A rendőrkocsi leparkolt egy lakótömb előtt. Ott a nő kiszállt az autóból, és hirtelen eltűnt Gábor szeme elől. A férfi megvárta, amíg a rendőrautó elhajtott a másik irányba, majd bekanyarodott a szűk utcába, amelybe „védencét” befordulni látta. Szerencsére észrevette még a lányt, amint sietve szedte a lábát előtte. Amikor elérte, megállt mellette. A nő megijedt, de nem szaladt el.

– Miért jöttél utánam, mindketten az életünkkel játszunk – szólt meglepődve, kisírt szemekkel.

– Nézd, csupán segíteni akarok, mert úgy érzem, hogy miattam keveredtél bajba.

– Nem tudsz nekem segíteni, és mindkettőnk számára jobb, hogy most elhúzol innen. Az egészből semmit nem értesz, és jobb is ez így – magyarázta a lány, és lassan elindult az utcán.

– Megígérem, hogy békén hagyjak, ha a lelkiismeretem megnyugtatása kedvéért beülsz most mellém a kocsiba, és megiszunk valahol egy kávét.

– Ahogy én most kinézek, aligha célszerű velem civilizált környezetben mutatkozni. A kisírt szemű kurváktól még az útonállók is elfordulnak.

– Nézd, én még életemben nem beszéltem ilyen nővel. De a te szemedben látok valamit, ami miatt a lelkiismeretem nyugtalan. Tedd meg nekem azt a szívességet, hogy néhány percet eltöltesz velem – mondta szinte rimánkodva a férfi.

A megszólított körülnézett, hogy figyel-e őket valaki. Miután az ellenkezőjéről győződött meg, egy szokatlanul gyors mozdulattal beült Gábor mellé a kocsiba. Néhány másodpercig néma csend volt, majd elindultak. Lassan haladtak a szűk utcában, ahol már csak afféle kis viskók álltak. Nem balatoni villasor volt, mint néhány száz méterre távolabb, hanem egy cigánytelep.

– Itt a szállásod? – kérdezte meglepődve Gábor.

– Itt aludtam három éjszakát az utcavégi rozoga kis házikóban, nyolcad magammal. Jobb lenne, ha nem mennénk el addig – mondta nyugtalanul a lány.

Gábor gyorsan megfordult az autóval, és erősen a gázpedálra taposva, gyors ütemben végighajtott az utcában. Szerencsére nem sokan jártak arra. Kihajtott a főútra, és Budapest felé kanyarodott. Nem szóltak akkor sem egymáshoz. Azonban mindkettőjük arcán némi megkönnyebbülés volt észlelhető. Mintegy három kilométernyi autózás után letértek a főútról, és közvetlenül a Balaton-partra vezető keskeny utcába fordultak. Nyugalmat keltő, a legenyhébb szellőcskétől sem háborgatott, szürkészöld víz előtt álltak meg. Már kellemesen süttött a tavaszi nap, a fényes sugarak gyönyörűen törtek meg a Balaton színeket ringató tükrében. Mindketten kiszálltak az autóból. Gábor a víz fölé hajolt, belemártotta a jobb kezét és néhány cseppet a lány arcára fröcskölt. Az elnevette magát majd újabb könnycseppek buggyantak ki a szeméből. A férfi egy papírzsebkendőt nyújtott neki.

– Elárulnád végre a neved? – kérdezte a férfi. – Engem Gábornak hívnak.

– Emese – válaszolta halkán a lány.

– Szép magyar név. Azt mondják, már honfoglaló elődeink is szívesen választották. Mondd, kedves Emese, tehetek valamit az érdekedben? Bármi legyen az, ha egy mód van rá, nagyon szívesen megteszem.

– Nagyon figyelmes vagy, el sem hiszem, hogy ezen a világon még ilyen jó emberek is vannak. Sajnos azonban, az én bajom sokkal nagyobb annál, hogy azon bárki is segíthetne – válaszolta szomorúan a lány.

- Én őszinte voltam hozzád, amikor azt mondtam, hogy még életemben nem beszéltem hogy is mondjam, hát olyan nővel, aki a testét árulja. Gondolom, hogy a legtöbb lány, aki bármilyen okból arra kényszerül, közömbösen csinálja, mert különben...
- Ahány ember, annyi fajta – vágott a szavába Emese. – Ha hiszed, ha nem, én csak három napja vagyok a „szakmában”, viszont az eddig megismert hat-hét lánnyal kapcsolatban azt tapasztaltam, hogy eltérően viszonyulnak ehhez a siralmas, lehetetlen állapothoz.
- Ezek szerint nem szívesen álltál be a sorba. Engem valójában az érdekel, hogy lehet-e ezt kényszerből csinálni? – kíváncsiskodott Gábor.
- Kényszerből mindent lehet, és sajnos, muszáj is. A legtöbb lány úgy van vele, hogy kezdetben óriási testi és lelki gyötrellemmel küszködik, majd valamennyire beletörődik a sorsába. Aki hosszabb ideig prostituáltként dolgozik, az eljut állítólag olyan fázisba, hogy ténylegesen munkának tekinti vagy üzleti tranzakciónak az egészet – magyarázta a lány. Gábort az okfejtés még inkább érdeklődővé tette.
- Azt mondtad, hogy csak három napja vagy ezek között. Ne érts félre, nincsen szándékomban, hogy személyes ügyeidről faggassalak, de valahogy nehezen tudom megérteni, hogy egy ennyire szép és értelmes teremtés ilyesmire kényszerül. Éppen ezért volt lelkiismeret-furdalásom és döntöttem úgy, hogy legalább meghallgatom a „történeted”. S ha módban áll, segítek...
- Nagyon köszönöm a segítőkészségedet. Nem számítottam ilyen találkára. De nagyon jól esik, hogy legalább egy ember törődik velem. Annyit elárulhatok, hogy nagyon sajtós az én helyzetem. A prostitúcióról az én „hiányos” tapasztalataim alapján aligha vonhatsz le bármilyen következtetést. Hányattartott sorsomról pedig nem szeretnék mesélni, úgy sem értenéd – mondta már szinte közönyösen a lány.
- Azt reggel mindjárt megértettem, hogy a két zsarnok fickó alá tartozol. Annyit még árulj el, hogy miért bántalmaztak azok az állatok?
- Nézd, ismételten mondom, hogy nagyon bonyolult az én helyzetem. Nem szívesen fecsegek ki olyasmit, amiből további károm származhat. Bizonyára sejtetd, hogy nem jókedvemből vagyok itt, és a pofonok is azzal függnek össze.
- Zsarolnak valamiért, ha jól értettem – kérdezősködött tovább Gábor.
- Ezeket csak a pénz érdekli. Ők a beszedett pénzt teljes egészében elveszik tőlünk – mondta Emese, majd néhány másodpercnyi csend után folytatta: – Én viszont ebben a két-három napban nem kerestem semmit.
- Azt mondtad, hogy csak három napja vagy köztük, akkor hogyan kereshettél volna nekik sok pénzt?!
- Ezek azt követelik tőlünk, hogy egy nap öt-hat férfival is lefeküdjünk. Én azonban arra nem vagyok képes. Tegnap egyel sem tudtam, inkább bujkáltam a bozótban. És az első nap is így történt. Csupán a második napon kényszerültem egy idegen rendszámú teherautóba, aminek a sofőrje feltehetően állandó kuncsaft... Rettenetes volt, nem tudom, hogy fogom bírni – mondta ismét könnyeivel küszködve a lány. Gábor mellé lépett és megfogta kezét. Nyugtatni próbálta.
- És a többiek bírják? – érdeklődött tovább, talán, hogy elterelje a figyelmét.
- Ők már régen vannak a placcon. Nem szeretnék róluk rosszat mondani, hiszen mindnyájuknak megvan a saját kálváriája, azonban ők már megszokták ezt az életformát. Úgy látszik, hogy ebből a helyzetből nem is akarnak szabadulni. Némi biztonságot jelent számukra, hogy van egy ágyuk, ahová nyugovóra térnek, és van egy rozoga zuhanyzó, ahol tisztálkodni lehet, meg hát valamennyi pénzt is kapnak a fiúktól. Mélyebben nem gondolnak bele a sorsukba, közömbösek lettek minden iránt. Családjukkal nem tartják a kapcsolatot, a világon senkijük sincsen. Egymást is utálják. Tervek, életcél nélkül tengődnek máról holnapra.
- Kedves Emese. Én most végképp úgy döntöttem, hogy segítek neked. Ha akarod, ha nem...
- Nem lehet, sajnos – válaszolta szomorúan a lány. – Én elfogadtam a feltételüket, és most valahogy ki kell bírnom a következő néhány hónapot.
- Akkor mégis jól sejtetd, tehát zsarolnak valamivel. – feszegette tovább a témát Gábor.
- Arról van szó, hogy kénytelen voltam alkut kötni velük. Sajnos más lehetőségem nem volt. Majd csak kibírom valahogy, és utána örökre elfelejtem ezt az időszakot. Vagy véget vetek az életemnek!
- Ne vedd zokon, de amennyire e néhány perc alatt megismertelek, nem nagyon hiszem, hogy ez segítség nélkül sikerülne. A helyedben én nem utasítanám el. Nem kell nekem az életed titkait feltárni, én szívesen elviszlek akár Budapestre is. Számos intézmény van ma már az országban, ahol különböző megoldásokkal szolgálnak. Ennyire értelmes nőnek aligha kell attól félni, hogy éhen pusztul – próbálta már sokadszor meggyőzni Gábor a lányt.
- Nem szeretném a mondókámat újra kezdeni, azonban az én esetem sokkal bonyolultabb annál, hogy ennyire egyszerűen megoldhatnánk. Bizonyára felismerted, hogy én nem jókedvemből vagyok itt, és még kevésbé tudok azonosulni ezzel a megalázó életformával. Sajnos azonban, hozzám könyörtelen volt a sors. Az adott helyzetben

nem volt más kiutam, mint vállalni a bizonytalanságot, a kiszolgáltatottságot, ami sajnos idáig fajult – magyarázta Emese.

– Nem akartam ezzel előrehozakodni, de most végre megmondom. A bátyám fontos állami tisztséget betöltő személy, akinek a belügyi és szociális kérdésekhez sok köze van. Bizonyára tudna segíteni, ha hozzá fordulnánk...

– Már többször mondtam, hogy az istenért se szeretnék kellemetlen helyzetbe keverni. És azt se szeretném, hogy amit neked elmondtam, azt bárki megtudja. Hidd el, hogy azzal csak nehezítenéd a helyzetemet – szólt határozottan a lány.

– Csak egyet árulj el, és máris továbblépek. Valamilyen bűncselekmény van az egész ügy mögött? – kérdezte Gábor.

– Nincsen. Ha megígéred nekem, hogy hallgatni fogsz, a bátyád előtt különösképpen, akkor még elmondok valamit. Hiszen már úgyis annyi mindent kifecsegetem.

– Nem olyan ember vagyok, aki más kárán örvend. Nekem most Budapesten fontos tárgyalásom lenne, azonban úgy éreztem, hogy talán segíteni tudok egy bajbajutott emberen. Ha viszont úgy gondolod, hogy tolakodom, netán agresszívnek látsz, akkor ebben a pillanatban továbbállok. Véletlenszerűen megismertem egy kedves, szimpatikus nőt, aki gyötrődik valami miatt és nagy bajba keveredett. Azonban akaratom ellenére egy lépést sem teszek. Nem vitatom, hogy nagyon vonzó nő vagy, azonban a segítség felajánlásának ehhez semmi köze. Embert látok benned, becsületes, jóra való, bár sajnos szenvedő embertársat.

– Köszönöm az erkölcsi prédikációt és a megmentést – mondta halkán, ismét elpityeredve Emese. – Engedd meg, hogy most én fogjam meg a te kezéd. Én sem visszaélésből teszem. Nagyon megnyugtató számomra, hogy van valaki, aki az emberre, még ha bajba került is, odafigyel. Azonban az én gondom annyira bonyolult és összetett, hogy nehéz azt megérteni. Neked most mégis elmondom. A baj onnan ered, hogy én nem magyarországi vagyok, hanem egy szerencsétlen erdélyi tanárnő. Egy román többségű városban tanítottam másfél esztendeig, azonban magyarságom miatt állandóan szembekerültem az igazgatóval és tanártársaimmal, majd később a szülővel is. Próbálkoztam magyar közegben állást keresni, de a tanfelügyelőség ezt sajnos megakadályozta. Közben meghalt édesapám, majd azt követően néhány napra az édesanyámat is eltemettük. Nagyon bántotta őket az én sorsom, a munkahelyem megélt kudarcaim, meg hát az egyre elviselhetetlenebb kisebbségi állapot is nagyon megviselte őket. – Emese rövid időre elhallgatott. Gábor akkorra már egészen magához szorította a lányt. – Volt azonban egy barátom, akiről azt gondoltam, hogy őszinte ember, és talán majd ő lehet életem párja. Sajnos, maga a Sátán lakozott benne. Rászédett engem, hogy a szegényes családi örökség jelentős részét pénzbe fektessem, és Magyarországra költözzünk. Az addigi csalódások után, valamint drága szüleim halálát követően, nem voltam elége elővigyázatos. Ráálltam az alkura. Ami utána következett, az azonos a krimikből ismert történetekkel – a lány közben megtörölte könnyes szemét, majd folytatta: – Miután Magyarországra jöttünk, ahol persze a megígért állásból nem lett semmi, az én „szerelmem” a pénzzel továbbállott. Én egyedül maradtam ismeretlen emberek társaságában, terhesen, erőtlennül. Az adott helyzetben arra kerestem megoldást, hogy megszakítsam a terhességet. Kapcsolatba kerültem egy magát újságírónak nevező férfivel, aki megígérte, hogy segít nekem a terhesség megszakítását elintézni. Így is lett. Az egyébként megalázó műtét az én reménytelen helyzetemben túlságosan nem is viselt meg. Viszont a magát újságírónak titulált személy kárpótlásul azt követelte tőlem, hogy feküdjek le vele. Én erre nem voltam képes

– mesélte szomorú történetét Emese.

– És rákényszerített? – kérdezte idegesen Gábor.

– Igen, sőt testileg bántalmazott is. Hamar felismertem, hogy ő nem újságíró, hanem egy embercsempészettel és prostitúciószervezéssel foglalkozó szervezatlánc fontos embere. Azonban a szökéshez már késő volt. Hamarosan elvette tőlem a még megmaradt pénzem, az irataimat, és átadott egy másik csoportnak. Azok kezdettől nagyon durván bántak velem, és a lelkemre kötötték, hogy ha szökni próbálok, vagy beszélek a történetekről bárkinek, az életemmel játszom. Azt is közölték velem, hogy legalább egy évig igényt tartanak a munkámra, mármint arra, hogy áruljam a testemet, és utána segítenek abban, hogy nyugatra kerüljek. Azt számtalanszor elmondták, hogy figyelnek, és nem tudok úgy elbújni, hogy ők meg ne találjanak. Így lettem én egy szerény erdélyi tanárnőből prostituált – fejezte be szomorú történetét a lány.

Gábor a hallottak után nem tudott mindjárt szólni. Valamennyire meseszerűnek, a huszonegyedik században lehetetlennek tűnt neki Emese története. Úgy gondolta, hogy hasonlót csak az általa nem kedvelt, túlfantáziált filmekben lehet látni. Most mégis néhány óra elég volt neki ahhoz, hogy belássa, milyen borotvaélen táncol az élet. A segítség szándéka tovább erősödött benne. Arra eszmélt, hogy egy padon erősen magához szorítja Emesét. Úgy ültek ott, mint egy lázas szerelmes pár, pedig valójában nem is ismerték egymást. Meg is hökkent a férfi, hogy nem tud uralkodni magán, és hirtelen felállt.

– Valami baj van? – kérdezte Emese.

– Dehogy! Én úgy döntöttem, magammal viszlek, és megkeressük a módját, hogy változtass az életeden! – mondta határozottan a férfi.

– Azt sajnos nem tehetem! Egyrészt nagyon félek, mert engem ezek most már nagyon keresnek. Másrészt, családi házunkból nem maradt meg semmi más emlékem, csak egy feszület és egy Szűz Máriát ábrázoló kis szobor, amelyeket még kislány koromban szenteltetett meg szegény megboldogult édesanyám a csíksomlyói búcsún. Még ha menném is vállalni az újabb kalandot, mert nekem most már minden új kezdés csak kalandnak számít, a legkedvesebb holmimért el kellene mennem.

– Értem. – szólt Gábor. – Maradjunk annyiban, hogy én holnap reggel ismét felveszlek ugyanazon a helyen, ahol ma találkoztunk. Nagyon kérek, hogy legyél ott, de akkor már a kegytárgyaiddal együtt. Én közben végiggondolom, hogy mitévők legyünk. Nagyon kérek, ne okozz csalódást.

Gábor magához ölelte Emesét és megcsókolta a homlokát. A leány rá fordította tekintetét. Szemeiből ismét csillogó hegyi patakként csörgedeztek a könnyek. Ő is megcsókolta a férfit és csak azt rebegte halkan: – Köszönöm.

Emese arra kérte Gábort, hogy ne ültesse most már őt a kocsijába, hiszen a néhány kilométernyi utat óvatosságból inkább gyalog teszi meg. Ebben meg is állapodtak. A búcsúzás előtt Gábor ismételen felhívta a lány figyelmét arra, hogy másnap reggel mindenképpen legyen a főút mellett.

A fiatalember gyorsan száguldott autójával hazafelé. Nem volt kedve elindulni a budapesti tárgyalásra. Zaklatottan érkezett haza, és – a furcsa állapot leplezéseként – kimerültségre, fejfájásra hivatkozott. A felesége gyógyszer készített számára, de Gábor inkább az ágyat választotta. Hosszan nem tudott elaludni, gondolataiban számtalanszor visszapergette a megrázó eseményt. Szándéka csak erősödött, hogy valamilyen módon segít Emesének. Anyira átélte a megalázott lány sorsát, másrészt annyira közelinek érezte őt valamiért, hogy a röpke néhány órányi együttlét mély, szerelemre utaló érzelmeket is felidézett benne. Ettől még zaklatottabb lett. Azonban szilárdan a „földön kívánt maradni”, és tudatosan elhessegette magától az ilyen fantáziát. Már későre járt az idő, amikor elaludt. Rettenetes álmai voltak: ismeretlen emberekkel verekedett, rendőrök üldözték, Emesével szeretkezett, de az élvezet elmaradt, majd a nőből furcsa szörny lett, ami üldözni kezdte. Egy nagy durranásra riadt föl, az éjjeli lámpát taszította le a könyökével az ágy melletti szekrényről. Felesége is megébredt, de Gábor megnyugtatta, hogy minden rendben van, csak forgolódás közben leverte a lámpát...

Reggel nagyon korán kelt, és szinte percre pontosan érkezett meg kocsijával a megbeszélthelyszínre. Lányok állodogáltak az út mentén, azonban Emesét nem találta. Lassan autózott egészen addig, ahol előző napon a Balatonhoz lekanyarodtak. Még a Balaton partjára is lehajtott. Később ismét visszatért oda, ahol mintegy huszonnégy órával korábban először találkoztak. Most sem látta őt sehol. Két lány együtt állt néhány méterrel távolabb a megbeszélthelytől, ezért Gábor feléjük hajtott. Megkérdezte tőlük, tudják-e, hol van Emese. A lányok csak vigyorogtak, és azt válaszolták, hogy ők nem ismernek semmilyen Emesét. A férfi idegesen távozott. Behajtott abba az utcába, ahol Emese állítólag lakott. Megállt a viskó előtt, amelyikre a lány azt mondta, hogy abban alszanak. Kiszállt a kocsiból és várt néhány percet a házikó előtt. Mivel nem jött ki senki, Gábor az ablakhoz lépett és bekopogott. Néhány percig akkor sem hallott semmi neszt. Aztán egy idős romaasszony kiszólt az ablakon, és megkérdezte tőle, hogy mit akar.

– Egy lányt keresek, Emesének hívják, itthon van? – kérdezte illedelmesen a férfi.

– Nem lakik itt semmilyen Emese. Hagyjon minket békében – mondta mogorván az asszony, és betette az ablakot. Gábor nem hagyta annyiban, és ismételen erősen megkopogtatta az ablakot, és Emese nevét kiáltotta. Néhány másodperc után kinyílt az ablak. Egy fiatal, bal szemét beragasztott férfi jelent meg előtte. Lassú mozdulattal egy puskát fordított Gábor felé és kiszólt: – Tűnés, de azonnal! – Gábor mindenre számított, csak erre nem. Érezte, hogy ott egy pillanattig sem maradhat tovább. Nem is tudta, miként került az autóba, csak akkor tért magához ijedségből, amikor már a főúton rohant kocsijával Budapest felé. A Balatonhoz levezető keskeny útra azonban ismét letért. Nem reménykedett semmiben, inkább babonából gondolta, hátha ott találja a lányt.

Megállt a parton, kiszállt az autóból és leült a padra. Nem látott senkit a közelben. Bámult a Balaton északi partja felé, és alig leviselhető sajtást érzett a mellében. A homályos, távoli szürkületben Emesét képzelte maga elé, amint gyönyörű szirén módjára kiemelkedik a vízből, kezében a csíksomlyói Szűz Mária-szoborral. Őt szólította, de a szavait nem értette. Kábultan azt suttogta a képzelt lány felé, hogy bocsásson meg neki, hiszen ő semmi rosszat nem akart. Csak akkor ocsúdott fel ábrándozásából, amikor egy lompos farkú kutya odasompolygott a pad mellé. Amint a kutyát bámulta, a pad lábánál észrevett valami csillogó törmelékét. Amint közelebb lépett hozzá, látta, hogy egy darabokra tört feszület maradványai hevernek előtte. Szent isten, hiszen ez Emese otthonról hozott keresztje lehet, suhant benne végig a felismerés. A fa és műanyag darabocskák mellett friss nyomokat lehetett látni, de nem tudta megállapítani, hogy valójában hová vezetnek. Egész teste remegni kezdett, és csak bámulta az északi part dobjainak távoli vonulatát. Egyszer csak szörnyű fáradtságot érzett. Legalább egy órát ült ott, miután erős fejfájással elindult hazafelé. Emesét nem látta soha többé.

Kiss Benedek

Ha kedvesem kitüntet

Ha kedvesem kitüntet mályvaszín
csecsével,
játszom én véle, mint angyali csecse-
becsével,
leütném, mint ritka főnyereményt,
kemény pecséttel.

De bizony ritkán áll sandán
az esti nap,
lenyugszik a sok Nap csórén és
hallgatag,
mire őrzi kincsét a lenge
blúz alatt?

Pásztorolom én mint egy ritka
kecskét,
vagy lesem, mint szivárványból támadt
tőgyes zergét,
s ad vagy nem ad, dönti rám a bizonytalanság
keresztjét.

Megállj, kedveském, mályvaszín kebleid
elfonnyadnak,
nyújtanád akkor már ennek-
annak,
s én is mást kívánnék már
magamnak!

Keblek titkai

Kószálok hatalmas mellek alatt,
óriás füstölő leng felettem,
keblek, mellek, cicik lógnak
megfüstölve vagy fehéredetten.

Némelyikből csordul a tej,
némelyikről szőrszálak lógnak,
s nem tudom, nem tudom eldönteni,
melyikre kössem lobogómat.

Fölsejlik Balog Márta melle,
ő igazándiból szeretett,
emlőjén kivert a tej harmata,
mennyei ízzel emtetett.

Aztán a kis-cinke Pannié,
ki mikor ölet megnyitotta,
kezemre kottázódott cicijéről
a cinke-nóta-kotta.

Volt aztán dunna-puhaságú,
vagy mint Borié, szétmarcangolt,
körte is volt, alma is volt,
körte is, alma is markomba hullott.

Kószálok hatalmas mellek alatt,
óriás füstölő leng felettem,
lógnak a csecsek, csöcsök alétan,
némelyikből anyatej csöppen.

Oláh András

bizalmi válság

1. őrzöd

a zavartelméjűek mosolyával
őrzöd kisiklott szerelvényünket
szavakat tördelve
hallgatod szendergő álmodat

2. csöndre hangolva

kedvem volna benned folytatódni
beléd maródni mint kagyló a kőbe
a becéző sötétben újratanulnának
de az eső kimossa az emlékeket
céltalan álmokkal
kacérkodik a felébresztett tudat
– már nem lehetek többé semleges

3. hogy megtarthass

megtanultam múlt időben élni
összezsúfolódnival benned
hogyan megtarthass magadban a fulladásig

4. tekintetedben

tekintetedben lúdbőröztem
kitéptél magadból végleg
megfeketült a szív: elvirágzott
mint az arcomba fújta cigarettafüst

5. kontraszt

eltűntél az idő ráncaiban
kiretusáltalak zugaimból
mert rosszízű voltál
mint az utolsó éjszakánk

sterilszoba

szemünkben némaság
a lassan csöpögő infúzió
pihenteti a tágulatokat
– sterilszobában
beteg hörgők vegetációja –
az ablakon túl
elfogy a levegő
az ágytálig se látunk
vagyunk még
és vágyunk
– még...

gyilkolni indultál

gyilkolni indultál – új bevetésre:
mérgeíteni az elvakart sebet
friss kérdőjelet karmoltál az égre
– így ér hát véget az utolsó menet –

emlékeid titkon mind hazatérnek
s mint utcasarki nők – vágyadat látva –
gyűlnek köréd a mit sem érő érvek:
így nő meg újra a holt eszmék ára

s mint bombatölcsérben a vágy: vacogsz
tűnékeny ösvénynek fordítasz hátat
fagyos szívedben a lüktetés halott

építik benned a siralomházat
– szegyenkezve lépsz majd holnap a pástra
s megment egy penge jótékony halála

lépcső

a szívtől a késig hosszú az út
– magányos vagy
mint az anyagyilkosok

valaki más alszik benned

a postafiókod tele van
olvasatlan levelekkel

szakadás vagy az ingemen

kár hogy hozzád csak
ez az egy lépcső vezet

Mészáros Urbán Szabó Gábor

A BÁBELGÉP

(Horváth Ilona verzió)

Lukács az üzemcsarnokból nyíló öltözőhelyiség bűdös párájában ült, és komor, elgondolkozó arccal nézegette a kezében tartott borítékot. Hogy felmondását a műszakvezetőtől vehette át, s nem, ahogy előzetesen számított rá, személyesen az igazgatótól kapta meg, váratlanabb fordulat volt, mint maga a tény, hogy tevékenysége az Acélműben két nappal később véget ér.

Éppen egy éve kezdte meg itt a géplakatosi munkát, és mindig a legjobb tudása szerint dolgozott. Lukács pontos és lelkiismeretes munkaerőként tekintett önmagára, ezt a véleményét egyébként kollégái és felettesei is megerősítették, Lukácsra panasz az elmúlt esztendőben sosem érkezett. Most mégis itt volt ez a felmondólevél, és Lukács még csak meg sem lepődött elbocsátásán. Némán átolvasta az iratot, mindkét példány aljára gondosan odakerekítette a nevét, s rezignált nyugalommal biccentett közben. Értett ő mindent. A dokumentumot visszacsúsztatta a borítékba, a borítékot táskájába süllyesztette. Még hátra volt tíz perc az ebédidőből, Lukács úgy döntött, itt az idő felkeresni az üzem igazgatóját, hogy néhány búcsúszó kíséretében személyesen juttassa vissza az aláírt szerződésbontást.

Átsétált a csarnokkal éppen szemben elhelyezkedő lapos irodaépületbe. Belépett, a titkársági pulthoz ballagott. Az ügyintéző hölgy, egy pipacsvörösre festett hajú, kiélt arcú perszóna sokáig tudomást sem akart venni róla. Lukács birkatürellemmel, félszeggel a faliorára pislogva állt a pult előtt, majd elengedett egy „kérem szépen”-t, mire a hölgy nagyot sóhajtott és kényszeredetten emberünkre nézett.

- Munkára jelentkezik?
- Nem. Az igazgató úrral szeretnék beszélni.
- Arra nem sok esélye van. Az igazgató úr tárgyal.
- Nekem mégis roppant fontos lenne, hogy személyesen fogadjon.
- Jöjjön vissza később. Amúgy is, milyen ügyben keresi? Bejelentkezett?
- Itt dolgozom, és át kell adnom neki egy fontos iratot.
- Hagyja itt, az igazgató úr majd átveszi holnap a postával.
- A felmondásomról van szó.
- Azt átadhatja a közvetlen felettesének is.
- Bocsásson meg, nekem muszáj személyesen beszélnem az igazgató úrral.
- Vagy visszajön később, vagy nem segíthetek, sajnálom.
- Mikor lesz az igazgató úr szabad?
- Azt én nem tudhatom. Előfordul, hogy azt még ő maga sem tudja.
- Szükségem van egy időpontra, amikor fogadhat. Önnek van rálátása az igazgató úr programjára?
- Mégis, mit képzelt?
- Önnek van lehetősége, hogy az igazgató úrnak látogatásom igényét jelentse?
- Be akar jelentkezni? Erre céloz?
- Az ön számára nem világos, mit akarok?
- Ne szemtelenkedjen!
- Nem állt szándékomban, sajnálom.
- Ha be akar jelentkezni, időpontot kell kérnie. Az időpontról az igazgató úr dönt, aki köztudottan rendkívül elfoglalt mostanában.
- A felmondásomról van szó.
- A felmondását fogalmazza meg írásban.
- Mondtam, hogy a dokumentum már nálam van.
- Azt nem mondta, hogy a dokumentum magánál van, nekem elhiheti. Ez esetben adja át a felettesének. Ki a maga felettese?
- A műszakvezető úr, de...
- A műszakvezető továbbítani fogja az ügyvezetői titkárság felé.
- Ez itt az ügyvezetői titkárság.

- Ez kérdés vagy kijelentés?
- Nézze, ha a műszakvezetőnek akartam volna adni az iratot, nem jöttem volna Önhöz. Mint mondtam, feltétlenül személyesen kell beszélnem az igazgató úrral.
- Márpedig pillanatnyilag erre nincs lehetőség.
- Eljuttatná az igazgató úrhoz az időpontkérelmemet? Az ügy felettébb sürgős.
- Meglátom, mit tehetek.
- Kérem, írja fel.
- Más örülne, hogy nálunk dolgozhat. Minek akar felmondani?
- Talán nem voltam egyértelmű. Nekem mondtak fel.
- Á, értem. Mióta dolgozott nálunk?
- Éppen egy kerek éve.
- Egy éve.
- Nem igazán lepi meg, jól látom?
- Micsoda?
- Hogy egy év után máris elküldenek. Nyilván nem az enyém az első eset.
- Ezt meg hogy érti?
- Hát csak úgy, hogy itt mindenkit elküldenek egy év után. A felesektől eltekintve persze. Ön ezt nem vette észre?
- A felmondásokkal nem én foglalkozom. Nekem nincs bepillantásom a személyzeti ügyekbe. Egyébként én már hat éve itt vagyok, mint ellenpélda a maga teóriájára.
- Értem.
- Hadd kérdezzem meg, mégis mit remél az igazgató úrral való találkozástól? Hogy visszaveszi magát?
- Nem. Őszintén szólva a közlendőm nem erre vonatkozik. A közlendőm egészen más.
- Vagy úgy. És mi más közlendője lehet valakinek, aki tudomásul vette a menesztését? Azt én is elárulhatom, hogy végkielégítés nem jár egy évre.
- Erről szeretnék inkább magával az igazgató úrral beszélni.
- Mennyire sürgős az ügy?
- A lehető legsürgősebb.
- Meglátom, mit tehetek.
- Hálás vagyok Önnek. Öt órákor még visszajövök, hátha akkor már többet tudunk.
- Jöjjön csak.

Az ügyintéző nyugtázóan bólintott, majd felkөрmölt valamit egy cetlire.

Lukács elköszönt és visszatért az üzembe. Az ebédszünet éppen letelt, s ő egy falatot sem evett, de most ez foglalkoztatta a legkevésbé. A légkalapácsok borzongató zajától eltekintve a műszak második fele csendben zajlott. A munkatársak néha lopva a szerszámaival babrál, rendületlen képű Lukácsra lestek. A hír gyorsan terjedt közöttük.

Lukács rájuk sem hederített. Most, hogy a rendszert immár teljes egészében felderítette, és precíz kutatómunka eredményeképp a legutolsó mozaikdarabot is a helyére illesztette, nem bánta kollégái sajnálkozó pillantását. Tudta, csak hetek kérdése, mikor menesztenek egy következő értetlen dolgozót, akinek vele ellentétben valószínűleg halvány gőze sem lesz, miféle átgondolt, jól kifundált tudatosság áll itt a háttérben a felmondások ismétlődése mögött.

Lukács ezúttal is némán és hibátlanul dolgozott, rutinos fegyellemmel végezte a reá eső munkafázisban előírt illesztéseket, melyek során az egésznek egy megbecsülhetetlenül kicsiny részét előállította, s amit aztán mindenféle beavató magyarázat nélkül tovább szállítottak az üzem egy távolabbi, hermetikusan zárt részlegébe. Lukács derült elégedettséget érzett, mozdulatainak monoton automatizmusa nem hogy fárasztotta volna, de egyenesen üdítő energiával töltötte fel. Még arra is telt idejéből, hogy közelgő vacsoráját fejben megkomponálja. Előző nap kiváló újbургonyát, vöröshagymát, repceolajat, fiatal pulykacombot és egy üveg irstait vásárolt. Különálló darabok, melyek mind a felséges vacsora ízletes egészében olvadnak össze puha, omlós kölcsönhatással. Maga elé húzta a hidraulikus pumpa acélházát, elhelyezte benne a saválló tömítést, a rugót és a bilincset, felpörgette a mart menetre a csillogó biztonsági anyát, málnaszörp színű olajat szivattyúzott a munkahenger járataiba, végül egy plombát ütött a szelep fülébe, és kezdte az egészet előlről. Mindeközben elmerengett rajta, pontosan hány mozdulat szükségeltetik egy alkatrész összeállításához, és hogy ő ebből a mozdulatkomplexumból hányat végzett el az itt töltött egy éve alatt, és hogy ezek végrehajtásához testének hány izmát alkalmazta, és hogy ezek az izmok most aszimmetrikusan fejlett kötegekként miként dolgoznak csontjai körül, és hogy szabálytalan fejlettségükből halála esetén valószínűleg képtelenség lenne megállapítani, hogy hordozójuk e mozdulatkomplexumokkal és aszimmetrikusan fejlett izmaival

miféle idegen terv megalkotásán munkálkodott. De sebjaj, gondolta Lukács, mert szerette a humort, bármiféle helyzetben is találta meg az ironikus részleteket. Munkája kezdetén tevékenységét is leginkább egy vicchez hasonlította, egy minimum tíz soros poénhoz, melynek ők, a dolgozók csupán egyetlen sorát kántálják nap mint nap, de valahol valakik, az egész ismeretében egy jót röhögnek a markukba. Ám azóta Lukács helyzete gyökeresen megváltozott, hiszen pontos megfigyelései és fantáziája segítségével felderítette és lejegyezte az Acélműben zajló gyártás, tágabb értelemben az általa csak Bábélgépnek nevezett projekt rejtélyét.

Néhány perccel öt óra előtt Lukács szólt a műszakvezetőnek, hogy a körülményekre való tekintettel ma kivételesen korábban óhajt távozni. A műszakvezető nem emelt kifogást, sőt, együttérzően megrázta a gépolajos tenyeret, és hangsúlyozta, hogy sajnálata szinte kimondhatatlan. Ha nem bánja, tette még hozzá, holnapután, a műszak végeztével egy kis búcsúztató ünnepséget tartunk az öltözőben, mégiscsak kiváló kolléga, kérem, jöjjön el, vagyis maradjon egy kicsit még meló után.

Lukács sebtében megmosakodott, majd átsietett az üzemcsarnokkal éppen szemben elhelyezkedő lapos irodaépületbe. Belépett, a titkársági pulthoz iramodott. Az ügyintéző hölgy pipacshaja most szinte lángolt a nyugat felől bedőlő napfény nyalábjában. Lukács megszólította.

- Elnézést...
- Már nem vagyok itt. Mit akar?
- Érdeklődnék, hogy sikerült-e továbbítani az igazgató úrnak a kérelmemet.
- Ja, maga az, akinek felmondtak...
- Én.
- Várjon. A munkaidőm lejárt, jobb, ha tudja. Miért nem jött előbb?
- Úgy állapotunk meg, hogy...
- Az igazgató úr már nincs az irodában. Holnap se lesz.
- De kérem szépen!
- Legjobb, ha visszanéz pénteken. Délután. Az igazgató úr háromig tárgyal. Ha siet, utána még elérheti.
- Holnapra nincs időpont? Péntek az utolsó munkanapom ugyanis.
- Ez most nem oszt, nem szoroz. Péntek, vagy felejtse el.

Az ügyintéző szedelődzködött. Hajlakkot és szólóújsírt pakolt be retiküljébe. Lukács sóhajtott, majd megfontoltan, visszafogott hangon a következőket mondta.

- Péntek délután három órakor jövök. Írja be a naptárba, írja be a noteszbe, és hagyjon egy sárga cetlit az igazgató úr asztalán a nevemmel. Írja rá azt is, hogy nincs több haladék.
- De mit képzelsz?
- Írja rá, hogy Lukács fontos híreket hoz. Az igazgató úr legfőbb érdekében. Addig nem mozdulok innen, amíg rá nem írja.

Az ügyintéző nőnek elakadt a szava, majd látván, hogy megváltoztak a viszonyok, döbbenet visszasüllyedt székébe. Csak nagy nehezen tudta elszakítani tekintetét Lukács elsötétült szeméről. Végül előhúzott egy neonzöld, öntapadós jegyzetblokkot és írni kezdett.

- Csak zöld színű cetlim van.
- Megteszi.
- Azért, mert nincs vesztenivalója, még kikérem magamnak, hogy ilyen hangon beszéljen velem.
- Péntek. Három óra. Volt szerencsém.

Lukács fogta a táskáját és kilépett az ég alá. Már a nyár irányába kacsintgatott az idő, a buzgó szellőkések dél felől néha egészen meglepő, meleg áramlatokat hoztak. A délutáni fény ragyogott az irodaépületek tükörablakain, és kismama-kicsalagató szikrákkal villogtak a platánok levelei meg a drága kocsik krómozott kilincsei. A nyugdíjból élők ellepték a tömbházak elé gyült árnyékos padokat, a köznapi tematikák unalomig játszott lemezei szóltak mindenütt, bántásról, békéről, elégedetlenségről, boldog együgyűségről. Lukács szeretett lassan sétálni, ilyenkor hegyezte a fülét, hátha a rá váró időskor lényegét, mint valami bölcs szentenciát, elcsípheti. Nem volt benne semmi türelmetlenség, ahogy a szokott járatra várt, és nem évődött és óbégatott önrontó ingerültséggel, ha a kamaszok nem adták át az ülést a buszon. Úgy érezte, minden a helyén van, végre minden átlátható, és elégedett közérzetét mindenkinek felett az elmúlt időszakban végrehajtott szellemi kutatómunka eredményeivel indokolta.

Jókedvében addig ragadtatta magát, hogy miután a buszról leszállt, nem a paneltömb, tehát a lakhelye irányába vette útját, hanem egy régi kísértésnek engedelmességgel a Három Tölgy névre hallgató kertkocsmá felé indult. A Három Tölgy műanyagcégéről valaki lekaparta az L betűt, s ezt a tréfásnak szánt önkifejezést a tulajdonos sem rosszalta annyira, hogy a feliratot helyreállítsa. Lukács kiült az utca elől repkényes kerítéssel rejtett árnyékos kis udvarra, és hárslevelűből két harmatos hosszúlépést rendelt. Becsukta szemét és fülét, s csak a száján át engedett

utat az életnek. Halk, gyümölcsös nyugalom áradt szét benne. Lukács elégedetten elmosolyodott, mert boldog volt, és mert oly régóta várt erre a pillanatra.

Már rásötétedett a lakótelepre, mire Lukács otthon eltakarította maga után a vacsoraedényeket, és dolgozójába, pontosabban a nappaliból leválasztott hall sarkába visszavonult. Táskája mélyéről előhúzott egy fekete műbőr mappát, majd szertartásosan az asztra helyezte és felnyitotta. A BABELGÉP – ez állt a kézirat tetején, s a cím alatt kisebb betűkkel: tényfeltáró dokumentáció. Lukács mint mindig, most is reszkető kézzel lapozott bele dolgozatába, szemével átfutott néhány sort, néhány bekezdést, életművének szigorú logikával és finom intuícióval egymás mellé rendelt szavait, ujjbegyével gyengéden követte a technikai elemek rajzának vonalát, elmerengett az igazságon, a döbbenetes felfedezéseken, újraidézte a termékeny pillanatokot, a sugallatoktól gazdag álmokat, melyekben felfedezései fogantak, és már szinte látni vélte a Jóisten elismerő biccentését, amivel erőfeszítéseit jutalmazza. A veszélyes mű elkészült, nem volt más hátra, mint közölni e mocskos játszma résztvevőivel, hogy lelepleződtek, hogy aljas, világrontó összeesküvésükre fény derült.

Lukács becsukta a mappát, és elégedetten maga elé szuszogott. Tudta persze, hogy ő maga csupán egy instrumentum, egy kiválasztott elme, aki megfelelő szellemi berendezéssel született, jó időben a jó helyre. És mert alázat volt benne, nem kérkedett még maga előtt sem a kiválasztottság érdemével. Megírta művét az ördögi szerkezetről, mint ahogy előbb vagy utóbb megírta volna azt más is, ha képes a tapasztalt események között felfigyelni a rendkívül apró, ám annál jelentékenyebb összefüggésekre.

Lukács ezen összefüggéseket már életének igen korai szakaszában szimatolni kezdte. Kezdő elemi iskolás korában, sőt, talán már azt megelőzően fészket rakott benne a gyanakvás. Lelki szemei előtt most újra végigpörgette megvilágosodásának filmpozsát. Emlékezett, hogy mindig is tele volt értetlenséggel. Rémisztő és megmagyarázhatatlan események, akár a géppuskalövések hasítottak akkori, pudingízű, kommersz gyerekeitébe. Szülei, nagyszülei persze sok mindent türelmesen elmagyaráztak, hogy a Jóska kutyát ki kellett vinni a mezőre, mert kinötte az ólat. Később, hogy a nagypapa elaludt. Elaludt aztán a nagymama is, de addigra Lukács már kész felnőtté ért, és fejcsóválva vont le a következtetést: öneki mindig és mindenki csak hazudott. Ő viszont nem érte be ennyivel, képtelen volt elfogadni, hogy a világ csalóka rendjéhez, hamis törvényszerűségéhez tartozik mindez a csalás és hazugság. Valami nagyobb, valami titokzatosat sejtett a tapasztalat mögött, hogy tudniillik az igazság olyasmi, amit leplezni, rejteni, tagadni, maszkírozni muszáj. Mivel nem volt értesülése, mi lehet az igazságban ilyen mértékben aggasztó, az ismeret egyre fájóbb hiánya kutakodásra készítette.

Rádióamatőr szakkörre járt, elsajátította a morzejeleket, sőt, kétszer is elnyerte az iskolai jelfordító kupát. Később technikus oktatója útmutatásával saját vevőkészüléket épített, és éjjeleken át csavargott a frekvenciák között, hallgatva az éter nyomasztó, sötét csendjét és atmoszférikus, idegen zörejeit. Megszállottsága eredményeképp afféle csudabogárnak tartotta környezete, a lányok általában kinevették a háta mögött, a fiúk meg félrevonultak ugyanezekkel a lányokkal. Ahogy nőtt, egzakt tudományok után érdeklődött, majd a matematika és fizika stúdiumok után belekóstolt a nyelvészetbe, a szemiológiába is. Megérintette a művészet, stabil, bár inkább elméleti nyelvtudása viszonylag jó háttér volt, hogy műfordításokba kezdjen. Ám ezen a téren is egyre gyanúsabb problémákba ütközött. Szavak akadtak fenn a szellemi rostán, melyekkel sehogy sem bírt megbirkózni. Egy Celan versbe kis híján belerokkant. Értette ő azt a szót, és értette mindenki más is, aki a fordítást olvasta, de Lukács tudta, hogy szerző, fordító és olvasó mást és mást ért alatta, a három alany közt nem jött létre igazi kapcsolat. A szó nem árulta el magát, nem engedelmeskedett, bárhogy udvarolt is neki, nem kaparinthatta meg tartalmát. Iszonyatos volt. Úgy érezte, nincsen átjárás a nyelvek között, s később, hogy egyáltalán semmiféle átjárás nincs még a jelek között sem, hamisak a referenciák, az összes csatorna zavart, mérgezett, lehetetlen és zajos, tehát néma. Lukács paranoid magatartásának eredményeképpen népszerűtlensége egyre nőtt kapcsolataiban, a jelek valós áramlása közte és embertársai között pedig tovább romlott. Rá kellett jönnie, jobban teszi, ha egy időre felhagy a mániákus gyanakvással, és lassít, figyel, játszik, egykedvűséget színlel. Ekkortájt végezte el a gépésztechnikum egy szakát, kitűnő eredménnyel, a bizonyítvány most is ott függött fejmagasságban a falon. Években mérhető szellemi üresjáratok jöttek, Lukács dolgozott, termelt, hol itt, hol ott kapott alkalmi munkát, kalapált, vésett, hegesztett és maratott, sorják, pernyék és észrevétlen rezgéshullámok között. Mindeközben pedig fülelt és nyitva tartotta a szemét, gyűjtötte a hiteles információkat, hogy a töredékekből a nagy egészet összeállíthassa, és ez a rettentő hatásmechanizmusú masina végre valahára teljes őszinteséggel megmutatkozzon előtte.

A Babelgép létrejötté talán az egyik legkiemelkedőbb technikatörténelmi esemény volt, ennek megfelelően szupertitikos, kvázi nem létező, összeesküvés-elméleti egzotikus legenda csupán. Létezésére utaló objektív bizonyítékok nem voltak ismeretesek, a szakértők egybehangzó véleménye szerint pedig egy ilyen gép megkonstruálása egyenesen fizikai képtelenségszámba ment, és legfeljebb a tudományos fantasztikum íróinak körében kelthetett fel némi valós izgalmat. Szinte ennek megfelelően, Lukács a Gépről meglehetősen misztikus körülmények közt szerzett tudomást, illetve pontos információkat.

Egy nap, korai órán, Lukács épp munkába indult az Acélműbe, a lift előtt szomszédjába botlott. A férfi köszönésképpen biccentett, majd hallgattak egy sort, várták, hogy a felvonó felér a kilencedik emeletre. A szomszéd idegesen dobolt ujjával a hívógombon, majd félszemmel Lukácsra nézett és megkérdezte:

- Jól alszik mostanság?
- Köszönöm, nem panaszkodom.
- Hát, mi ugyanezt nem mondhatjuk el. Sajnos, teszem hozzá.
- Mire céloz pontosan?
- Maga egyedül él, ugye? Már ha meg nem sértem.
- Nem, dehogy, azaz igen, egyedül lakom. De miért kérdi?
- Nos, talán így elsőre kissé különösen hangzik, de, hogy is mondjam, én meg az asszony, szóval halljuk ám a műsort...

- A műsort?
- Hajjaj, szinte minden éjjel, de főleg hajnaltájt, akkor a lehangosabb... tudja, eleinte azt gondoltuk, hogy vendége van, vagy mi a fene, vagy hogy telefonon beszél, de idővel..., hát, valahogy az egész olyan valószínűtlen, nem is tudom..., de tényleg nagyon hangosan beszél, már szinte kiabál, értelmetlenségeket, vagyis..., hát, mi az asszonnal egy kukkot sem értünk belőle, eliheti, nem mintha hallgatózni akarnánk, sőt, vennem kellett egy füldugót, azt a kis sárka...

A lift az emeletre ért. A szomszéd elhallgatott, bezálltak.

- A földszintre vagy az alagsorba?
- A földszintre.

Lukács a hallottakon töprengett, és zavarában a lift falára pingált feliratokat böngészte, most éppen azt, hogy „a punk is ember”. Szólni próbált, de csak motyogás jött ki a száján.

- Ez különös, ez egészen meglep. Ez mértéken felül... különös.
- Ne fájjon miatta a feje, a feleségem szerint modern altatókat lehet már kapni.

Lukács bólintott, tekintetével megköszönte a jó tanácsot. Estefelé kopogtak az ajtaján. A szomszéd volt, kezében egy tenyérnyi készüléket tartott.

- Láttam reggel, hogy vonakodik hinni nekem.
- De...

- Nem, nem, ne is ellenkezzen! Nézze, ez egy hangrögzítő készülék, a feleségem használta, mikor még angolul tanult. Kölcsönadom. Van benne szalag is, ha ezt a pöcköt itt lenyomja, háromórányi hangot rögzíthet. Ne mondjon semmit. Ne köszönje meg. Fogja fel úgy, mint egy tréfás kísérletet. Ha nem sikerül, visszaadja, és el van intézve. De ha sikerül, nos, akkor hinni fog nekem.

- Én hiszek önnek, csak...
- Akkor győződjön is meg róla, személyesen.

A szomszéd kacsintott és visszatért lakásába. Lukács tanácstalanul nézegette a diktafont. Egy próbát végül is megér. Lefekvés után kivárt, majd mikor már úgy érezte, leragad a szeme a fáradtságtól, elindította a készüléket.

Másnap Lukács élete döntő fordulatot vett. Mint kiderült, valóban beszélt álmában, és nem is akármiket. Éjszakai, öntudatlan monológjai eleinte értelmezhetetlen zagyvaságoknak tüntek, mert Lukács nem sejtette, hogy ezek a sebtében elhadart beszámolók, ezek a zavaros töredékek valójában válaszok azokra a kérdésekre, melyeket tudatosan még fel sem tett. Újra és újra meghallgatta a hangfelvételeket, jegyzetelt, saját útmutatásai alapján ábrákat készített, elméleteket gyártott. Vásárolt egy saját diktafont. Munka után minden estéjét azzal töltötte, hogy az éjjelente rögzített információkat érhető nyelvre fordítsa. Lassanként megépült előtte a legeképesebb szerkezet, látta az alkatrészeket, látta a bonyolult kapcsolásokat, az ördögi algoritmusokat, melyek a Gépet vezérelték, látta az energiaellátás megoldásainak zsenialitását, és főképp megértette ennek a technikai pokolnak gonosz funkcióit és felmérhetetlen hatású rombolási potenciálját. Egyet nem értett csupán, hogy miért ő, miért éppen ő lett csatornája az információ és megvilágosodás eme roppant áramlásának, de mivel munkája minden erejét lefoglalta, egy görlytzi suszter alázatával tette a dolgát, és dokumentálta a Gép, vagy ahogy végül már nevezte, az Állat anatómiai feltérképezését.

Egy este aztán a magnószalagot visszahallgatva csupán békés hortyogást regisztrált. Nem kapott többé új adatokat, az ismeretek forrása egyik napról a másikra elapadt. Megértette, hogy munkáját be kell fejeznie. Lázasan dolgozott éjszakákon át, mire a hatalmas anyagot rendszerezte, és a mű végül elkészült. Az információk e roppant hálózatának tudójaként feje kiüresedett, elnehezült, egyensúlyában napokig komoly zavarokat észlelt. Ez volt az egyetlen alkalom az Acélműben eltöltött egy esztendő alatt, hogy táppénz címén rövidebb pihenőre kényszerült. Alaposan megvetette és átgondolta teendőit. Tisztában volt vele, hogy olyan kinyilatkoztatás került birtokába, amely az emberiség sorsába való beavatkozással volt egyenértékű. Rendkívül óvatossá kellett lennie, a felelősség

terhe szinte megbénította. Rögtön arra gondolt, hogy a dokumentumokat könyv formájában közlésre bocsátja, ám tartott tőle, hogy a Gép titokban tartásában érdekeltek egy csuklómozdulattal megakadályozzák a könyv kiadását illetve terjesztését, hacsak nem szánják magukat ennél még aljásabb lépésekre. További töprengések után az az ötlete támadt, hogy eleinte egy szűkebb, megbízható körben kellene útjára indítani az információt, és támogatni terjedését az úgynevezett földalatti csatornákon. Máskor úgy vélte, egy kis technikai segítség igénybevételével a könyv közzétehető lenne akár az interneten is, így viszonylag gyorsan széles rétegek szerezhetnének tudomást a létrontó erők működéséről, és így szerzői kiléte is titokban maradhatna. Felöltött benne, hogy a kéziratot eljuttatja valamelyik népszerű sajtómédiumnak, de attól tartott, hogy ezek a szöveget egyfajta bulvarizáló szűrőn átengedve azt teljesen meghamisítanák, és a gondosan kidolgozott egész komikus elemekre hullana szét.

E zsácutcák láttán Lukács elbizonytalanodott. Végül úgy határozott, először egyetlen, arra alkalmasnak ígérkező emberen próbálja ki a veszélyes információk hatását, mintegy puhatolózásképpen. Hogy ki legyen ez a személy, az az Acélműves munkaszerződésének felbontásáig nem volt egyértelmű a számára, de azután kézenfekvőnek tűnt, hogy egyenesen a vezérigazgatóval kell ez ügyben tárgyalást kezdeményeznie. Hiszen maga az Acélmű is a Gép karbantartóinak alkatrész-beszállítója volt. Természetesen nem itt gyártották az összes elemet, az túl veszélyes lett volna, nem, a világ minden táján léteztek elszórtan olyan üzemek, ahol a Gép által felzabált és elhasznált alkatrészek előállítását folyt. Azonban még ilyen óvintézkedések mellett is, az átfogó nemzetközi és természetesen titkos szerződések aláírásával az üzemek kötelezték magukat, hogy a gyártással közvetlen kapcsolatban álló alkalmazottaknak legfeljebb egy éven át biztosítanak munkát, ezután a dolgozó elbocsátásra kerül. Ki kellett ugyanis zárnai annak a kockázatát, hogy az egyszerű munkás a munkavégzés során túl sok információhoz, s ezáltal spekulációs alaphoz juthat.

Lukács ült az éjszakában, kezét a fekete műbőr mappán nyugtatta, és még mindig alig hitte, hogy mindez valóság lehet. Pedig szükségszerűen az volt, minden élmény és emlék csak további megerősítést adott. A Gép létezett, a Gép valóság volt. Válasz minden észlelésbeli zavarra, hiszen a Gép maga volt a zavar forrása. A hazudozásra való kényszerű hajlam, az elvetélt szavak, a buzgárként előtörő akaratlan vallomások vagy épp a kimondásra képtelen, makacs titkok. Az egymásról való mindig téves tudás és az ebből fakadó örökös komplikációk, a meg nem értés kiirihthatatlan erdeje, a lappangó félelmek és gyanakvások. A kommunikációba vegyített mindent elfertőző zaj, a hamis értékektől hangos földi és égi sugárzású műsorszórás, az ebből következő fáradtság, fásultság és kiüresedés. A nyelvek közötti átjárhatatlanság problematikája, az egyetlen közös nyelv hagyományában kialakuló hit, a fokozatos izoláció az én és a te között, és végül, de nem utolsósorban, a kikapcsolhatatlan és elszigetelhetetlen néhány hertzes térhullámok áradása, valamiféle ellen Schumann-rezonancia, a fennálló és egyre csak növekvő zavar, a dezintegrációra biztató jeltenger, ez volt a Gép, a kaoszgenerátorok istene, a zsenialitás, a technológia és a teljes szeretetlenség végzetes ötvözete.

Lukács még egyensúlyozott egy darabig a felfedezés öröme és a megértett tartalom okozta szorongás közt, de aztán elővette jobbik eszét és csakhamar nyugovóra tért. Még két nap munka, és végül a találkozás az igazgatóval, aminek következményeit egyelőre csak találgatni tudta. Most aludni kellett, egyebet nem tehetett.

Csütörtökön egész nap esett az eső, mindenki mély unalomba vagy a gondjaiba süppedt. Aztán eljött a péntek, és váratlanul tiszta, verőfényes napra virradt. Lukács semmivel sem érezte izgatottabbnak magát, mint máskor, s ezen el is csodálkozott. Mегlepte saját nyugalma, nem illett az alkalomhoz. Táskájában a fantasztikus majonézes szendvicsek mellett ott lapult a rettenetes mappa is.

A lift előtt ismét a szomszédba botlott. A férfi halvány mosollyal mérte végig.

- Mire készül?

- Hogy érti, kérem?

- Tudom is én, olyan ünneplés az arca. Jobban alszik mostanában?

- Tudja, ha létezne egy lista, amin azokat vezetném, akik éjszakáim iránt érdeklődnek, Ön lenne az első

rajta.

- Ez megtisztelő.

- Persze valószínűleg az egyetlen is.

- Kírtás öregem, mindjárt itt a hétvége.

- Ezt mondom én is magamnak.

- Alagsor vagy földszint?

- A földszintre, köszönöm.

Az Acélműben ez a péntek is olyan volt, mint a többi, a munka beidegződött automatizmusa személytelenné tett minden hétköznapot. A műszakvezető sietve ellenőrizte a létszámot, mindenkinek mogorva jó reggelt kívánt. Az arcokon semmi változás, üres és mérhetetlen belenyugvás. Gyertyát lehetett volna oltani a sötétséggel.

Lukács titkon azt remélte, utolsó munkanapján több részvét jut ki neki, de belátta, végtére is még a közöny

is jobb a szánakozásnál. Különleges volt viszont a munkához, illetőleg a soron összeszerelt tárgyakhoz való viszonya. Ma egészen más szemmel tekintett a keze alatt átfutó alkatrészekre, újra felfedezte az acél rég elvesztett csillogását, szinte élvezettel, féltő gonddal illesztette helyükre a tömítéseket, és a gépolajjal is olyan finoman bánt, mintha festővászonra vinne fel eszményi színeket. Néhány perccel délután három, tehát a műszak vége előtt, Lukács rádöbbsent, hogy a kezében tartott szelepbiztosító csavar minden bizonnyal az utolsó darab, amit ebben a gyárban valaha a helyére erősít. A felismeréstől egy másodpercre mozdulatlaná dermedt, s mire a történelmi pillanattól a valóságba visszatért, a hidraulikus pumpát, immár szelepbiztosító csavar nélkül tovább szállította a futószalag kérérlhetetlen irama. Lukács megrémült, és már ösztönösen jelezte volna a mulasztást, de ekkor egy láthatatlan kar lefogta a vállát, és nyugalmat lehelt belé egy kegyelmes erő.

Három órakor Lukács sietve átöltözött, felkapta táskáját, majd lépteit megszaporozáva átszaladt az üzemcsarnokkal éppen szemben elhelyezkedő lapos irodaépületbe. Belépett, a titkársági pulthoz iramodott. Az ügyintéző hölgy gránátalma árnyalatú haja szinte lángolt a bedőlő napfény hasábjában. A hölgy fel sem nézett, úgy mondta a magát.

- Péntek van és három óra. Már nem vagyok itt.

Lukács némán állt a pult előtt, de ezúttal ez egy különös, viharzó némaság volt, amit az ügyintéző azonnal megérezett, és ijedten Lukács elszánt, fenyegető képére pillantott. Félénken hozzátette:

- Maga a Lukács, ugye? Az igazgató úr irodája a folyosó végén van, balra. De siessen, mert péntek van.

Lukács végigsétált a folyosón, majd megállt az utolsó ajtó előtt. Kopogott, mire egy élettelen hang bekérette. Lukács belépett. Lukács bent volt az Acélmű igazgatójánál.

Foglaljon helyet, mondták neki, és Lukács leült egy nagyszerű ergonómiai kialakítású műanyagszékbe, amely alig volt csak alacsonyabb az igazgatói széknél, és négy kerékgörgő helyett csupán hárommal rendelkezett. Ennek ellenére a széktámla kitűnően tartotta Lukács hátát, és gyorsan összebarátkozott gerincoszlopával, amit Lukács elégedetten nyugtázott. Tászkáját az ölébe vette, két tenyerét összefonta a vastkos fémcsat alatt. Az igazgató megszólalt.

- Tegnap egy zöld cetli várt az asztalomon, amin az állt: Lukács fontos híreket hoz. Amennyiben Ön ez a bizonyos Lukács, kérem, kezdjen is bele ezekbe a fontos hírekbe.

Lukács köhintett, fejét öntudatosan megemelte és nekikezdett.

- Igazgató úr, rögtön az elején tisztáznunk kell valamit. Bizonyos nem lehetek benne, de erős a gyanúm erre vonatkozólag: Önt nyilván beavatták. Ön feltételezhetően legalább annyi információval rendelkezik az ügyről, mint jómagam, de azt sem zárhatom ki, hogy az Ön tájékozottsága, ami a Gépet illeti, az enyémet is jócskán meghaladja. Szeretném, ha őszinteségünk kölcsönös lenne, s mivel a mai nap volt az utolsó munkanapom Önöknel, erről egyébként gondolom, már értesült, őszintén kérdem Öntől: igazgató úr, Önt beavatták, ugye?

- Nézze, maga őszinteséget kér tőlem, hát legyen. A legőszintébb fogalmam sincs, mit hord itt össze nekem. Kérhetném, hogy legyen következetes?

- Mi sem egyszerűbb, kedves igazgató úr. Miután az egész ügy a sötét hazugság talajából hajt ki, nem lep meg, hogy kérdésemre, ami az Ön beavatottságát illeti, elterelő választ adott. Ezt tulajdonképpen, engedje meg, hogy beismerésként könyveljem el. Megengedi?

- Bár egy kukkot sem értek abból, amit mond, megkérem, folytassa.

- Persze hogy, persze hogy nem ért, igazgató úr, ígérem, rögtön világosabb lesz. Bevallom, sokat merengtem rajta korábban, hogy kik lehetnek a beavatottak. Elemi undor vett rajtam erőt, ha magamat is a soraikba képzeltem, és nekem eliheti, a felismeréssel járó megrázkódtatás, hogy bár nem ugyanabból az irányból, de magam is ugyanoda jutottam, csöppet sem volt kellemes. A tudás többnyire kegyelmi állapot, de ebben az esetben démoni pozíció is egyben. Amit mi ketten tudunk, igazgató úr, erről tudni olyan kiváltság, ami kivételesen nem lehet érdem, sőt, az átkok átka, a kárhozát terének örökbérlete. Olyan felelősség, amit titokban kell viselni, olyan titok, amit őrizni rendkívüli felelősség. Nem tudhatom, hogy Ön, igazgató úr, e terhet, e titkot, a felelősséget miféle ellenszolgáltatás ígéretében viseli, de biztos vagyok benne, akik e botrány székelyét Önnek is kiosztották, nyilván nem fukarkodtak az anyagi javadalmasítások terén. Mindebből nekem semmi sem jutott, hiszen én nem megbízásból, hanem önbeavató módon jutottam rettenetes ismereteimhez, s ez egyben, megjegyezném, a Gép hatékonyságának némi zavarát diagnosztizálja. De hogy a lényegre térjek, igazgató úr, hiszen végtére is péntek van, és nyilván közös bennünk a hazatérés vágya is, szeretném Önnek röviden elmondani, hogy a Gép létezésének részemről való felismerése milyen üzenetet hordoz az Ön, de elsősorban az Önt megbízó hatalmak számára.

Lukács megpihent, kifújta magát, tekintetét az igazgató egyre kíváncsibb szemébe mélyesztette, majd folytatta.

- Szeretném közölni Önnek, hogy véleményem szerint a Gép létezése, de tulajdonképpen már a létezését megelőző tettek és az azokat megelőző gondolatok, sőt, a gondolatot megelőző ötlet és kép is az ember par

excellence szabadságának csúfos és megbocsáthatatlan kigúnyolása. Ilyen ideák nem foghatnak az élet abszolút értékét megértő és becsülő elmékben. Ennyit morális kommentáromról.

Szeretném közölni Önnel, hogy a tervezés, a technikai koncepció közel tökéletes volt, de csak közel tökéletes, mert a teljes, átfogó zavar nem hozható létre kívülről, a teljes zavar ugyanis a zavarót is involválja, annak biztonságát is veszélybe sodorja, és ezt, belátásból vagy gyávaságból a készítő, akiknek Ön is, igazgató úr végül a kézilányává lett, nem merték vállalni.

Szeretném közölni Önnel, hogy alapvető hibának tartom, hogy az említett személyek olyan mértékben nézték le és becsülték alá az úgynevezett célközönséget, hogy elvakult önteltségük elkerülhetetlen lelepleződéshez vezetett, melynek látszólag nem sok jelentéssel bíró következménye máris az, hogy mi itt, igazgató úr, egymással szemben állunk, illetve, hát éppen most ülünk.

Végül pedig szeretném azt is közölni Önnel, és bízom benne, hogy üzenetem túljut majd az igazgató úron, hogy a Gépnek e lelepleződését ne bagatellizálják el, ne tartsák hamarjában kiköszörülhető csorbának, mert ez a lelepleződés már a legelső pillanatban, mint milliárdnyi hajszálrepedés szétfutott az Önök barikádjának falán, és számításaim szerint rohamos időn belül a Gép további működtetésének totális csődjét okozza majd.

Igazgató úr, a mai nap az utolsó munkanapom az Acélműben, de kérem, barátokozzon meg a gondolattal, hogy ennek az egyszerű ténynek az Ön hátralévő napjaira is hatása lesz.

Lukács beszéde végét jelezve nagyot sóhajtott és elhallgatott. Hosszú, hosszú csend lepte el az irodát, és két ember fürkészte óvatosan egymást, hunyorgó szemmel, mintha köd ereszkedett volna közéjük. Végül nagy sokára az igazgató mocorogni kezdett, megreccsent alatta a négy kerékgörgős bőrfotel. Egészen halkán, erőtlenül szólalt meg.

- Ugyan, ugyan kérem, kitaláció, fantázia, semmi egyéb. Bizonyítékok nélkül semmire sem megy. Remélem, ezzel is számolt, nagyokos.

Lukács csak erre a fordulatra várt. Akár egy pókerjátzmában a flush ötödik lapját, táskájából előhúzta, és az asztalra dobta a fekete műbőr mappát. Tekintete megittasult a győzelemtől. Az igazgató kérdőn Lukácsra pillantott, aztán a kötegni kéziratra. Zakója zsebéből egészen lassan egy szemüveget vett elő, felütötte a mappát és némán a szövegbe mélyedt. A következőt olvasta:

„A Burgonyafőzelék. Hozzávalók: 1 kg burgonya, 2 evőkanál olaj, 1 evőkanálnyi reszelt vöröshagyma, 2 dl tejföl, 1 evőkanál liszt, só, késhegynyi pirospaprika, 1 babérlevél, ízlés szerint zöldpaprika és paradicsom. Elkészítés: az olajon világosra sütjük a hagymát, meghintjük a paprikával, beletesszük a meghámozott, karikára vágott nyers burgonyát, és megsózzuk. Először saját levén, majd nagyon kevés vizet hozzáöntve, a babérlevéllel ízesítve fedő alatt puhára pároljuk. Hozzáadjuk a zöldpaprikát és a paradicsomot, végül a tejjel simára kevert liszttel besűrítjük, és 1-2 perces forralás után tálaljuk.”

Az igazgató abbahagyta az olvasást, és egészen rendkívüli megdöbbenéssel Lukácsra nézett. Lukács mosolyogva bólogatott, a győzelem fölénye, mint a meleg cukormáz szétterült az arcán. Csendes, visszafogott derűvel annyit szólt még:

- Belátja, igazgató úr, hogy a játzmának vége?

- Igen, Lukács, én..., nem is tudom, mit mondhatnék...én...mondja csak, talán furcsa lesz a kérdés, de jól alszik mostanában?

Lukács egy másodpercre összevonta a szemöldökét, de aztán megkönnyebbülve felnevetett.

- Tudja, ha létezne egy lista, amin azokat vezetném, akik éjszakáim iránt érdeklődnek, ön lenne az első rajta.

Lukács, hóna alatt táskájával, már éppen távozóban volt, mikor az üzemcsarnok felől önfeladt, hangos dalolászás ütötte meg fülét. A műszakvezető szaladt elébe, kezében egy üveg pálinkaszínű ital, azzal hadonászott Lukács orra előtt. Hamar aztán a többiek is az udvarra tódultak, hogy derék kollégájukat méltón elbúcsúztassák, hangoskodtak és ittak, kezet ráztak Lukáccsal és hátra veregették, dicsérték eszéért meg furcsaságaiért, és olyasmit énekeltek, hogy „üdvözlégy nagy leleplező, üdvözlégy Gépez, áldassék a te álmaidnak gyümölcse, és szabadíts meg minket és oldozz fel a kísértések alól, és ne vígy minket a félreértésbe és...”, és miképpen így kántáltak és mulattak, Lukács, a maga belső, elszigetelt csendjében csak ámult és bámult ezen a kedvességen, hogy tudniillik ezek mind őt ünneplik, és ekkor egy valamit tudott már a biztosnál is biztosabban: a Babelgép létezik, és ami létezik, az mind a Babelgép.

Kaj Ádám

Szavait kereső ima

Rímelhetetlen vagy.
 Nem tudlak versbe szorítani.
 Igaz is, könnyelműség volna részemről
 Pár sorba összefoglalni téged.
 Aki nem hisz benned,
 Találna rád egy halott definíciót.
 De te még a szavakat is feltámasztod.
 A betűket is.
 Hiszen te magad vagy
 Minden szóban és betűben.

Göcsej

Kíváncsi fajta az enyém és makacs,
 Szőlőspincében erjesztjük a mesét,
 Formánk, mint a domboké: por és agyag,
 Arcunk világos, s csak a hajunk setét.

Nem tudom, bölcsőm mi fából faragták
 És miféle éneket fújtak felette,
 De a tudást, sejtem, ingyen nem adták,
 Ezért kerültem el otthonról messze.

Ott a Bacchust dicsérik, nem a könyveket,
 Nem kell a próféta, és nem kell költő.
 Ott a vidámak is gyászszínt öltenek,
 S olyan egyhangú minden emberöltő.

Mégis visszavágyom dombos Ithakámba,
 Hogy az unalmat magamra terítsem,
 És majd, ha testem kéjenc nimfa zárja,
 Szűz Odüsszeuszként térhessek meg innen.

Kíváncsi fajta az enyém és makacs,
 Szívósságra tanították a dombok,
 Formánk az ejjes anyaszó és agyag,
 S tudjuk egymást a testvér-mondatokból.

Arc poétika

Arcokat rajzoló, míves grimaszt,
 Szemeket, ha készek újat látni,
 Szavakat, hogy tudjalak imádni,
 S megírhaszam rólad, mi igaz.

Arcokat rajzoló, mik összeérnek,
 Szádra veszel, ott vagyok szájadon,
 Néha szitkozódok, néha szájalok,
 Mikor a szavaim mit sem érnek.

Arcokat rajzoló, tekintetet,
 Mibe meredni olykor nem szabad,
 Óceán: szemeid kékje vad,
 Mégis olyan üres és semmilyen.

Arcokat rajzoló, a magamét.
 Tükörszavakban borotválom,
 Törékeny valóság, cement-álom
 Az élet, ha belelépek: ganéj.

Arcokat rajzoló, míves grimaszt,
 Hirdetem, mert ez a poétikám,
 És hirdesse, ki nyelvem érti már,
 Hogy meghozza számomra a vigaszt.

Ember decemberben

A busz késett vagy én mentem ki előbb
 Elmúlt a délután is ahogy elmúlt a délelőtt
 Elméláztam gyorsan az aszfalt fogyása felett
 Az eső olyan magamfajta méléző cseppekben esett
 Aztán a busz is megjött igaz a kesztölci
 A sofőr már a szemével meg tudott volna ölni
 Dorogig kértem a jegyet a dolgom arra vitt volna
 „Nem baj hogy nem oda megyünk”
 Hangzott bajsza alól, mintha csak átkot mormolna
 „Nehéz, hogy kicsit emberek legyünk”
 Szóltam volna vissza kicsinység
 Ekkora tapló talán volán mögött nincs is még
 Mégse csak még több ember előtt
 Szégyenített volna meg mint az előbb

Egy negyedóra-húsz perc múlva jött a másik
 Addig néztem, az eső az aszfalton hogyan málik
 A lámpa búvólíni kezdte fényét átsoroltak a kocsik
 Zavart a sofőr emléke az eső talán a forgalom is
 De a busz mint már mondtam befutott késve
 Felszálljak maradjak ne menjek mégse
 Mindegy már álltam ott fiúk és nénik körében
 Fönt pedig csillapodni látszott az éter...

Dorogon esett csak igazán
 Esernyőm persze nem volt
 De a Mária utcán hunyorgó neonbolt
 Olcsó tejútjától tátva maradt a szám
 Elálltam ott nem siettem pedig öt óra
 Táján tértek a pénztárgépek nyugovóra
 Nekem meg ajándékot kellett volna vennem
 Azért csak a vonathoz siettem
 Ott mégis kedvesek a kalauz bácsik
 S az ember néha tényleg csak erre vágyik
 Ha már a semmiért utaztam busszal
 Mindegy majd azt mondom aludtam...

Az aluljáróban sötét volt kiértem az állomásra
 Ott is csak sötét volt az esztergomi vonat árnya
 És a leszálló-felszálló emberek komor találkozására
 Kicsit kivillanyozta az eget
 Talán annyira már nem is esett
 És a lámpák is kigyúltak kis vidámság alleluja
 Fázott cipőmben a lábam ujja
 Egy fiú a közelbe zenét hallgatott
 És közben megmozgatott magán minden tagot
 Lassan felhőket oszlattak a csillagok...

Sütő Csaba András

unom

névtelenvászonból font
tarisznya a koldusoknak elkelne
jó lenne ha kistestvérünk lenne aki szeretne
vidám hajnal rezgetné meg ritkán-ritkán ajtónkat

a melegben összebújó testek relatív
esetlen kegyelmet gyakorolnak kérnek
és nem tudják mért vannak felül a szépek

mindenki szép. unom. vágyom a rútat.
hogy teremből kinéznek. kopnak a székek

egy kis décadence

a deviáns pávián rebellis gondolatokkal birkózik

Porzik a ketrec, hízik a rács.

elkel még néhány cirkos seprű míg világ a világ

A retorika kiségit.

finom míves páncél a detrakció
de igazi kedvencem a litotész

ami őrjöng csendes legyen ne fájjon a hangos szó
borítsa be finom permet felszítáló télihó

a devianciába csak belebukni lehet

Bukósísak? „Az öveket kérem becsatolni!”

feltámadás

Még havasak voltak a szépházak
és a rútbetonok amikor Bécike
feltámadt egy félholdas téli éjszakán.
A temetésen rendben volt minden
(a zene és a tánc a sírásó és a hantok)
mind tudták a rosszat véka
alatt tartani, de előhangzott,
mint a tőhöz a toldalék, a rettenetes mondat:
„Sziép temetés vót! Sokan vótak!”
Bécike jött hát, mosolygott kettőt,
élt másfelet, testrészeket növesztett
és úgy terjeszkedett, mint egy naponta
éhhallállal birkózó polip epigon,
képzelt csápokkal a pocsolójában.
Győzött végül, s lábra kapott.
Bécike élt, él és élni fog.

ki csak népének s belőle más aztán a nép alig se
leginkább sehogy sebaj elvtársak katonadolog

BTSZ

And for after all: dead can dance.

Life too. Mee too. Doo – bee – doo.

Frank Sinatra hozzám képest halott
s ez az EGY, ami számít,
hogy most az én korom
van, terjed, és dinamó
szolgáltat áramot érdemben.

A szolgálat letelik.
És kéri a TSZ-t.
Benyújtom a BTSZ-t.
Bazok továbbszolgálni.

e-pistol

„semmi gond.”
(Péntek Imre)

százszor ö(k)llelek bennetek(et) cetera, i tak dalsje and so on) ha lesz a d-nek recepciója, szét fog vetni az öröm, olyan ez, mintha győrt, a piacon, reggel felé, belecsozogván a délelőttbe, kolbászt ennél, házi kenyérral, mustárral, ahogy kell, s azután megtérnél zalába, szadat törülgetvén, azt mondogatva, barátaid fülébe, a mustár káprázatával: voltam győrben, és nagyon kedves emberekkel találkoztam; de a vége, nos, a vége nem itt volt; a csehszlovákban hűvös sört ittunk, paprikás bort, kinek ízlése szerint, és, történt ami történt, csorgott, amiként, hogy nem hagyták: fizettek a zalai legények; fizettek, mint katonatiszt, fizetett egerszeg és lenti fia, és nézegettünk, felette, mint a vett malac és nem koccintottunk a költőre, akinek délutánt és ébenszín kost áldoztunk, gyapjáról lecsorgó vérét felfogtuk az áldozati kupába, és mindannyian arra gondoltunk, amire gondoltunk volt; és lassan mindegy lett, előlépett néhány kedvenc anekdota (ittlétünk lényege) és rontást vettünk le imréről és péter mesélt, újramondta utassyt, milyen lehet, tényleg, egy utassyt újramondani, miként, amint hallani véled, mégiscsak lehetséges, közben intett és oldalra nézett, imrére, és nem tudtam már melyikük lovag és melyikük a herold, adták és vették a szót, két kufár, a prim ide-oda vándorolt, figyeltem hát imrére és nagyon hallgattam pétert, egyszer se tagadta meg, nem, nem volt mit megtagadni, csak ültünk, dölve harántirány, zalai és győri gyerekek, kikapogattunk könyökünkkel a harántirányt, és zakónkon, ingünkön csupált a füst keszeg árama, és agyunkig rádiózott, később kihalt, győri utcákon kerékpároztunk, és elhittük, hogy váz és két kerék összetartozók, és ezekkel el lehet jutni azokhoz; elégedetten kiabáltuk az elfogyó éjszaka domestos-csendjébe: hajrá vidék, persze nem mondtunk újat, minden újat elfeledtünk, de mondtunk valamit ezzel a vidékkel, az elátkozott teremtés miatt, ami nemzett főfővárost, és letarolta addig bántatlan egónk, egyre delejesebbek lettünk és máriapócs szent képét emlegettük, talántán jövő évben a könnyek ideje jó és zsebünk tapogatva az eljövendő esélyt latolgatva nem mentünk már sehová sem (egy petri otthagyt volna bennünket, és hazataxizott volna pestre, ahogy tette volt) és hálát rebegtünk annak a kurátornak, aki nem tudta (mi kevés volt, mi rólunk egyáltalán tudható), de találkozást szervezett nekünk a kétezres évek elején, a marikába gyűltünk, életkorunknak megfelelő hely volt, retropresszó, mondanák a nagyfejűek, és mivégre kellett nekem is oda mennem, ismertem már és majdnem elfelejtettem az apostolokat, pétert, de nem ismertem még imrét, kiről konferencia készül áldott jógyerek, győribencés zsé jóvoltából, két dolog következ el, opus és disputa, utóbbira hivatalos, előbbire érzékeny vagyok, éjféli pályaudvarokra gondolok, bármilyen szarul hangzik is, de voltam nevezett időben nevezett helyen, azok helyett is, akik nyugodtan he(re)verték jószagú takarókon, azok helyett; én a város szagának a vonat szagát hoztam volt el és lélegzett szombathely, szipogott szege, arcát törölte kolozsvár a deresedő alkonatba, amikor végre megérkeztünk, láttuk hát, hogy ez itt nem győr, nem is zala, mégis, akarom, nem, az ország én vagyok, és ők, letépett, el sosem vérző végtagok, magamhoz nyúltam akkor, megnéztem, fenn vannak-e még tagjaim, vagy taxiba szálltak netán és megfeketült a csonkjaikból kenődő vér, az esti ég nívánájára gondoltam, amint a vér vörösből rozsdálló barnára, az ég kékből semmibe alvad, nekiduráltam magam, fenekedtem, zsvajgó tagjaimból kiráztam az ülést, a hátrahagyottakat, és néztem és integettem, énekeltem is közben, csompi legnagyobb rémületére, régen rossz, ha rázendítek, de fújtam csak boldogan, a pályaudvarra begördülendő, jár-jár-jár, jár a baba jár, megérkeztük kolozsvárra jár a baba jár, mindkét karommal csápoltam még a levegőt, későbbben a levegő is megfogyott, és királlyal és burussal (egyikükkel, nem tudom már, lehet, hogy maradt valaki, aki csak király lehetett, őrizni a helyet és a sőröket, szinte sosem teljesítették küldetésüket, nem ürültek, csak fogytak és növekedtek megint) a sarki retteneteshoz hatoltunk, hamburger okán és mián; az, hogy ez a spéci keleti változat, pillanat alatt világos, itt: ízléses lett, más harmóniák ezek, intettem csompi felé, szinte hihetetlen, de tíz éve ugyanaz az árnyék kísér; vagyunk, tartalékárnyékok egymásnak, ha a magunkról megfedekezünk netán, tizenöt éve már, lassan ez is olyan, mint a megszokás, permanens szkiográfia, olyan, ami nem múlik el, és zalára gondoltam, péterre, aki mesterek birtokában barátokat keresett, vagy lehetőséget, hogy a színpadok csendjét mőresre tanítsa, és imrére, akiben összeaszott a tapasztalat, amit megosztani lett és leend jó; az egymásra találás egyszerű imáját mormoltam, és felettem sötétebb lett az ég, randán esteledett, arra gondoltam, sokszor gondoltam mást, most ezt gondolom, kétséges bár, de létesítem, mennyi mindenben maradtál alul még, mert a többek hite kevés volt, szó, tett, frekvencia, összehangolt bennünket e rádióbarátság, barbár testünk, fedetlen fejünk az ég alá rogyasztottuk, megállapítván, egy-két hordó nekünk is jól jöhetne még, és összeszóvetkeztünk a kétezres évek elején

Szigethy István

A világ végén és kezdetén

Szurguti napló

IV. (befejező rész) Értünk mindent?

Hajnalodik, korán ébredek. Vasárnap nincs különösebb dolgom, ráérek elmélkedni az elmúlt napok eseményeiről. A héten azt hittem, az írásom végére érek, de most újabb gondolatok, ötletek jutnak eszembe. Le kell írnom őket, a három részre tervezett eseménytörténetet kiegészítem velük. Hány óra lehet? Öt múlt néhány perccel. Hányadikán is? Csütörtökön volt tizedike. Akkor... augusztus 13. ismét! Mint a szurguti vasárnapi hajnalon! Tizenegy év után tért vissza a naptár, lezárult egy ciklus. Kezdődik újabb? Már magasabb szinten?

Amit akkor aláírtam, még csak az együttműködésünk lehetőségeit körvonalazó okiratot jelentette. Azóta mennyire élő valósággá vált! Különösen az, ami előző nap Russzkinszkájában szinte képtelen ötletnek, éber álomnak tűnt: az egerszegi falumúzeumban a göcseji házak szomszédságában már állnak a hanti, manysi, mari, finn épületek. Ennek bővülnie kell. Reméljük, a többi nép is elhozza ide kultúrájának kis darabját.

A kis liget már nem egyszerűen csak múzeum: jelképpé, kultikus helyé is vált. Aki e népek tagjai közül hazánkba érkezik, rendre elzarándokol ide. Ezt mi zalaiak gyakran észre sem vesszük. A napokban például Vándor Anna telefonált, hogy hanti gyerekeket hozott ide. És a közelmúltban maga Jeremej Ajpin járt itt, és javasolta, hogy Zalaegerszeg finnugor világkongresszus rendezői jogát kérje...

*

Nézegettem a napokban az interneten, a magyarnyelvű írások mit kapcsolnak a „Szurgut” szóhoz. Szinte mindenütt utalnak a zalaegerszegi városi és zalai megyei önkormányzati együttműködésre. Még a horgászásban is... De a város neve főként gazdasági cikkekben szerepel. Számunkra elképesztő számokkal, termelési és üzleti sikerekkel. 2006. március 14-én jelent meg például a Magyar Energia Hivatal honlapján a következő hír: „Előzetes adatok szerint másfél milliárd dollárnyi nettó eredményt ért el tavaly az egyik orosz olajóriás, a Szurgutnyeftyegez.” Több mint háromszáz milliárd forint adózott nyereség egy év alatt, ennél az egy cégnél – amely a hír folytatása szerint továbbra is hasonló léptékben, dinamikus fejlődik, beruház, építkezik. És az ottani önkormányzattól kerestek meg minket, hogy együttműködjünk velük...

Ismét előtolakszik a legfrissebb hajnali gondolataimban: miért nem élünk aktívabban, bátrabban a kapcsolatunk gazdasági lehetőségeivel? Hiszen erről csak én mi mindent javasoltam már Szurgutban, majd az itthoni tárgyalásainkon! Különösen nyilvánvalónak tűnik közülük, hogy nemcsak Brüsszelben érdemes képviseltetnünk magunkat megyei vagy regionális szinten is. A különleges kapcsolatunk miatt az Ob vidékén szintén. Nem a „világ végén”, hanem éppen a „kezdetén”: az egyik leggazdagabb természeti kincsekkel rendelkező, legdinamikusabban fejlődő, mégis háborúval nem veszélyeztetett, biztonságos területen. A sármelléki repülőtér korszerűsítése óta pedig a velük kombinált turizmusra is mekkora újabb zalai lehetőséget biztosít a kapcsolatunk!

Szerdán, augusztus 16-án Fábián Tibor hív fel. Megköszöni, amit róla írtam. És lelkesen ecseteli, részletezi szinte ugyanazt – tisztán gazdasági oldalról –, ami vasárnap hajnalban állt össze ismét bennem. A két szint: az emberi, baráti, rokoni szál, a gyorsan kialakult kölcsönös rokonszenvünk és az ebből eredő, ettől elválaszthatatlan kivételes gazdasági lehetőségeink bennem az első hévízi találkozásunk óta természetesen összefonódtak. Jakov Csernyak pohárköszöntője az Ob szigetén ezt még nyilvánvalóbbá tette. E két egymást erősítő szálban mekkora lehetőségünk

rejjik most is! De együtt! A belülről elkötelezett aktivitást és a személyes, baráti kapcsolatot sem lehet pótolni választásonként cserélhető tisztségviselők feladatleosztásával. Tiborral huszonnégy perc után csak elköszönünk egymástól, letesszük a telefont. De nem fejezzük be a beszélgetést.

*

Térjünk vissza arra, hogy mi minden történt 1995 nyarán, a hivatalos kapcsolatfelvételünk előkészítése során! Ebben a nem egészen két hónapban szinte beleszédültem a számomra ma is szinte felfoghatatlan „véletlenek” sorozatába, amelyek mind-mind elősegítették, hogy eljussunk az Ob mellé, a hantik közé. Emlékeztetőként fussunk végig néhány fontosabb eseményen!

Éppen a szibériaiakkal való megismerkedésem másnapján adták át a keszthelyi elkerülő utat, ahol egybegyűlt a zalai vezetés. Bemutathattam őket Lotz Károlynak, Varga Lászlónak és másoknak. Az ott dolgozó újságíró azonnal felfigyelt. Tompos Imre már akkor bekerült a csapatba.

A következő napokban Tompos Judit azonnal felajánlotta, hogy segít. Eljött a Royal Sped pesti irodájába, megegyezett Németh Ferencsel, hogy jön velünk. Ahogy szerettem volna. Életemben először jártam ott – és pontosan akkor érkezett éppen oda nevemre a szibériaiak meghívása. Tévesen, hiszen az egerszegi megyeháza faxszámát adtam meg nekik.

Az Interparlamentáris Unió éppen néhány nappal a megismerkedésünk után, kedden tartotta ülését a II. Finnugor Világkongresszus szervezéséről, így ezen a szinten is azonnal beszámolhattam a friss eseményekről. Ott ismert meg Csepregi Márta is, aki sokat segített a felkészülésben.

Hajdú Zoltán azonnal megemlítette a medveünnepről készült filmet, amely később történetünk több szereplőjét érintette. Elvitt az Orosz Kulturális Központba, bemutatott Gleb Visinszkijnek és Vándor Annának. És Anna éppen akkor Hanti-Manszjiszka utazott...

A megyei közgyűlés a nyári szünet előtti utolsó ülésén még éppen hogy megtárgyalhatta az utat. Varga László önként felajánlotta, hogy én vezessem a küldöttséget.

Winter Erzsébet könyve éppen akkor jelent meg Göncz Árpád előszavával. Árpi bácsival találkozni szerettem volna, hogy vállalja a dedikálását – ha két perccel később érkezem az amerikai nagykövetség fogadására, akár hetekig nem érem el.

Az Ipari és Kereskedelmi Minisztériumban a szomszéd szobából bejött Szűcs Pál – éppen a moszkvai magyar kereskedelmi képviselet vezetője.

Nanovfszky György moszkvai nagykövet éppen akkor kereste fel az Andrassy úton Gleb Visinszkijt, amikor meglátogattam őket.

Orbán Sándor finnugor gyökerű zenéket tartalmazó lemeze éppen akkor készült – és erről szerencsére cikk jelent meg a Zalai Hírlapban.

Aztán a véletlenek egyik legfontosabbika: a Barasits Zsuzsáról szóló írás a Zalai Hírlapban.

Az utazás előtt néhány nappal tudtam meg, hogy Fábián Tibor, a kazanyi alkirendeltség vezetője csatlakozik hozzánk. Akivel valamikor egy házban laktunk...

Néhány szál már ekkor összekapcsolódott: hiszen Hajdú Zoltán, Vándor Anna, majd éppen Egerszegről Barasits Zsuzsa, Orbán Sanyi egymástól függetlenül látszó történetét összekötötte Halmy György filmje a medveünnepről...

*

Még hosszan sorolhatnám a példákat. Szórakoztató, néha szinte kísérteties volt, hogy akire szükségem lehet, odaérkezett percre pontosan, ahol éppen jártam; azt tette kérésem nélkül is, amit szerettem volna. Amit akartam, reméltem, sorra megvalósult. Még az is, amiről nem is álmodtam. Mikor már vagy a negyvenedik véletlenel szem-

besültem, csak legyintettem. Én ezt így biztosan nem tudtam volna megszervezni. Úgy éreztem: nálam rátermettebb szervező intézi mindezt, láthatatlan kezek szövik a hálót, hogy valamit megvalósítsunk. Nemcsak a felszínen, az együttműködés kereteinek megteremtésével. Inkább érezhettük, sejhettük csak, valójában mit – sokkal mélyebben.

Évekkel később olvastam a szinkronicitásról* – azaz a „véletlenek” mögötti, formális logikailag levezethetetlen, mégis ható, összetartó háttérről. Máskor is tapasztaltam, hogy ha valami köré már öt-hat „véletlen” kapcsolódott, utána szinte mindig valami fontos történt. Ennek lényegéről Allan Combs és Marc Holland könyvükben Carl Gustav Jung útmutató gondolatai mellett másokat is idéznek:

„Ira Progoff felvetette, hogy fogjuk fel a szinkronicitást a fizikai és a tudati szerveződési szintek magasabb egységének jeleként. Ebben az esetben nem kell tovább keresnünk az ómega pontból** hiányzó rendszerező elvet. Erich Jantsch rendszerelméleti kutató, Progofftól függetlenül ugyanerre a következtetésre jutott: a szinkronicitás a legmagasabb szintű kozmikus egység megnyilvánulása. Végül harmadikként Arthur Koestler egy életem át tartó vizsgálódások után – fogalmazta meg a legvilágosabban a szinkronicitás lényegét: az ember életében megvalósuló, legmagasabb szintű egység ajándéka és alapja.”***

A különös az, amikor ezek az intuitív benyomások, asszociációk vagy szinkron jelenségek mindenféle logikai képtelenségük ellenére működni kezdenek, és valahonnan a mélyből szinte keresztül-kasul átszövik a racionálisan egyenes vonalú, világos okfolyamatok hálózatát. És – erősebbek náluk. Igaza lehet Koestlernek – ez valóban a „legmagasabb szintű egység” megnyilvánulása. Ahhoz pedig, hogy a „legmagasabb szintű egységnek” mi a jelentése, aligha kell kommentár.

*

Mielőtt kiutaztunk, Vándor Anna említette, hogy onnan sokan másként tértek haza, mint ahogy elindultak. Ő is.

Az élményeink a mi életünkbe is örökre beépültek. Számomra pedig különösen fontossá vált, hogy ott, a hantik ősi szálláshelyén, az erdő fái közé épült szállodában szembesültem először magam is meglepő, addig hihetetlennek tartott élményekkel. Mindez az én világképemet, gondolkodásomat is biztosan alakította, másként érkeztem vissza. Azóta más szemmel látom a világot. Talán más zalaiak is, akik jártak velünk vagy utánunk azon a fantasztikus vidéken.

Vajon nem minden e cél irányába hatott kezdettől? A „legmagasabb szintű egység” keretei között, összhangra törekvő céljai szerint? Lehet, hogy nem is maga az út volt a lényeg, hanem hogy átélhessük mindezt? És eredményeként mára már napi természetességgel működhesse a korábban elképzelhetetlen kapcsolat az Ob vidéki ugorok és az itteniek között? Hogy emberközelségbe kerülhesse számunkra az a távoli, ősi, hozzánk lélekben mégis annyira közeli világ? Hogy segítségükkel hegedhesse az ősi szál, gyökér, amely Európa közepén megsérült bennünk? Hogy erőt adhasson ismét, a harmadik évezred újabb kihívásai között?

Szurgut mindezek miatt sokkal többet jelent és még inkább jelenthet ezután számunkra annál, hogy mindössze Zala és Zalaegerszeg egyik kapcsolataként soroljuk be a többi közé. Így gondolkodjunk el a történeteken: miként, még inkább miért kerültünk kapcsolatba az obi-ugorokkal? Értük? Értünk?

Értünk mindent?

(Zalaegerszeg, 2006. augusztus 31.)

Lackfi János

A költészet sakkjátszma fejben

Beszélgetés Filip Tamással

Filip Tamás költészete felvevőképes, fényérzékeny poézis. Folyton mozgásban van, és terhelhető, akár egy Függőhíd, hogy 1998-as lírai újrakezdésének kötet címét idézzük. Versei lélegzenek, működnek, hatnak. Hogyan és miképp? Olykor a képtelenség erejével. „Csak úgy, / mintha csonkolt kézen lóg / szatyor, narancsokkal tele. / Hogy fogja megpucolni őket?” Találó válasz, találós kérdés. A líra szépséges irracionálisáról szól Filip azon megállapítása is, miszerint a jó vers olyan villanykörte, mely akkor is ég, ha nem csavarják foglalatba, sőt, ha összetörik, ha eltapossák, akkor is, még a szilánkjában is fény van. Másutt ezt olvassuk: „Én nem akarom ugyanazt / a verset írni. A versem egyszer / szürke és tömör legyen, / mint az utcakő, máskor meg / törmelékes, rideg, mint / sírkövesnél a tömbről / lehulló darabok. De gyurmaszerű / is legyen néha: látsszanak rajta / formázó ujjaim barázdái”. Fontos tehát az állag, az anyag, de fontos a szinte meditatív nyugalommal tevékenykedő emberkéz is. Nem véletlen, hogy egyik versében a költő nem csupán aranyásó, de egyben aranyműves is, aki éjszaka összeolvasztja, és nagy műgonddal megmunkálja a nappal gyűjtögetett szemcséket. Filip Tamás hol szavak jelentését kapirgálja meg, és bont ki belőlük meghökkenítő mellékjelentéseket, hol erős képekkel hipnotizál, és mindezen apró elemeket köznapi valóságunkból gyűjtögeti össze. Vers-zárlatai általában frappánsak, kitűnően időzítettek, szövegeiben mégis mindig van valami jóleső lezáratlanság, nyitottság egy magasabb légtér eseményeire. Miközben apró valóság részletekkel matatunk, érezzük azt is, ahogy „dől a tiszta súly az égből”.

– „Talán még sok vers bujkál bennem, / mint óceánban a cetek” – írod egy helyütt. Teszel valamit a köznapiokban, hogy előhívd ezeket a rejtőzködőket? Állandó készenlétben jársz, „halászol” a világban, hogy aztán önmagadból foghass halat?

– A világ folyamatosan jelen van, bár intenzitása változékony. Ha dugóban araszolok, börtönbe zárt fogolynak érzem magam, ha meglódul a tempó, szárnyakat kapok, és közben átélem a versenyt, a Fedél Nélkült áruló hajléktalan nyomorúságát, észreveszek egy különös rendszám táblát, rápillantok valamire, amit már sokszor láttam, s a maga teljességében mégis először veszem észre. A világ jelen van mindig, követelőzik, szorongat, benyújtja a számlát. Alapszinten már az is óriási persze, hogy minden birkózás ellenére egyelőre még enged élni, de ráadásként a nekem szóló kis ajándékokat is megtalálhatom benne. Ha ez valamilyen készenlétet igényel, akkor ezzel talán rendelkezem. Nem tudom, hogy mások hogyan kommunikálnak mindazzal, amiben élnek, nekem a harcon túl a világ csupa nyersanyag, csupa felkínálkozó részből álló halmaz.

– Egy Filip-idézet: „Ha egyszer én lehetnék az, / ki zárás után is benn maradhat, / amíg dolgukat teszik azok, / akiknek tényleg dolga van...”. Itt az átlagemberek közé számítoz költői énedet, aki valamiféle „bennfentesi” pozícióra áhítozik. Másutt is találunk hasonló értelmű, bár ezúttal megelégedettséget tükröző kijelentést: „Istenem, micsoda ajándék, / olyannak lenni, mint a többiek!” Vajon a költő bennfentes vagy kisember?

– A munkába járó, gyermekeket nevelő milliókhoz tartozom, hétköznapijaim rendjét a dolgok rendes folyásából származó tennivalók, meg a hirtelen előálló elintézendők szabják meg. Némi beletörődéssel kell megállapítanom, hogy még a hivatali munkám során sem az előre megtervezett ügyeket kell csak elvégezni. A munka tervezhetőnek hitt része is rapszodikus valamennyire, az irodalom pedig formális értelemben csak az ezután megmaradó időből és energiából születhet meg. Hogy mégsem mellékes, abból fakad, hogy intenzitásában képes legyőzni mindennapos ellenfelét, a feladatként elvégzett munkát. Igyekszem nem úgy viselkedni otthon, családi körben, hogy a többiek csak lábujjhegyen merjenek járni a közelemben. Nem kell, hogy az én „gyötrelmeim” bárkit is korlátozzanak, főleg nem azokat, akiket a legjobban szeretek. Olykor türelmet és megértést kell kérnem, mert képtelen vagyok valakire figyelni, még jelenlétem is látszólagos, hiszen agyam mindeközben egészen más ösvényekre próbál fölkapaszkodni. Másképp mondva: nem a köznapi lényünk írja velünk a verset.

– „Az ujjam nem csipesz; / a porból hogy vegyem fel, / ami ott akar maradni” – ez áll Sziklakerted egyik „kövére” róva. Miként veszed fel a valóság porából a versebe kíváncsi elemeket, milyenek alkotási, motívumraktározási módszereid?

– Vannak termékeny és terméketlen napok. Néha úgy élek, hogy szinte minden, ami szembejön, megszólít, ilyenkor biztos vagyok abban, hogy lesz valamilyen eredmény. Jegyzetelős típus vagyok, szavak, verscsírák, képek rögzülnek, olykor az emlékezetben (ezek többnyire kihullanak), vagy a papíron. Folyamatosan bújom a jegyzeteimet,

kóstolgotatom a szavakat, reménykedem, hogy valami kis nyilacskát lőnek ki magukból, s ennek a szúrása munkára készítet. A feljegyzések nem csekély része sajnos sohasem foglalja el a helyét egyetlen versben sem. Talán azért, mert egy szónak önmagában is másféle súlya van, mint egy szöveg részeként. Ami fénylően érdekesnek tűnik a rátalálás pillanatában, néha szánalmasan kopott, vagy éppen idegesítően keresett lenne egy vers szövegében. A jegyzeteimmel való foglalatosság általában nem ölti magára a gyakorlás jellegét. Inkább próbálkozásnak nevezném, különös sakkjátéknak, amelyben az összes bábut én vezetem.

– *Egyik szövegében „egy költő tüzet ad a műsájának, / a cigaretta parázslani kezd, / de sohasem fog végigégni”. Mitől függ szerinted, mikor vet lobot az anyag az alkotó keze alatt, mitől „robban be” egy vers?*

– Lelkiállapotomtól függ, mi indítja el bennem a verset. Egy kép, amely erőszakosan a vers élére tör, a formálódás során néha egyre hátrább csúszik a szövegben, sőt az is sokszor megesett, hogy éppen azt hagytam ki végül a versből, ami nélkül meg sem született volna. Ez nem a költő hálátlansága, hanem inkább tapintata. A verset generáló szó, vagy kép furcsamód betöltötte hivatását, és anélkül kerül ki a szövegből, hogy valójában megkopott volna. Az anyag függetlenítette magát tőle, másfele kanyarodott, hiába igyekeztem felügyelni. Nem azt akarom mondani mindezzel, hogy ez lenne a gyakoribb eset. Nem, a verset teremtő mozzanatok általában megőrzik pozíciójukat, megmaradnak, és a vers afféle erő-centrumaként működnek tovább. Ez pedig nem feltétlenül a vers kezdőpontja. A verset ösztökélő motívum ugyanis inkább csak arra törekszik, hogy belekerüljön a szövegbe, s később a szöveg egyedi természete jelöli ki a helyét. Ha előveszem a verseimet, általában képes vagyok fölidézni azt a helyet, ahol megfogant, azt a szót, képet, motívumot, ami inspirált. *A Történet* című vershez kellett az Esztergom és Párkány közötti híd, az *Amikor végre átadja* címűhöz Wajda Menyegzőjének egy jelenete, az *Utolsó negyedhez* egy interneten látott fénykép arról a taganrogi épületről, ahol a Csehov család gyarmatáru-boltja volt, *Az utolsó metróhoz* egy azóta megszűnt kertmozi és egy rendszerváltozás, a *Szimfonikus költeményhez* egy autó szélvédőjén puffanó vadgerle és így tovább. Költői anyag teoretikus értelemben bármi lehet. Költője válogatja persze, hogy mit dob el, és mit ragad meg a kimeríthetetlenül gazdag bányából. Van, akinek inkább a külszíni fejtés esik a kezére, mások többnyire mélyebbre fúrnak. A vers szüntelen határátlépés, mondta Nemes Nagy Ágnes. Ez az állítás olyannyira pontosan ragadja meg a líra lényegét, hogy belőle szinte minden további ezzel kapcsolatos kijelentés levezethető. A határátlépés nyilvánvalóan már azzal megkezdődhet, ha valaki olyan anyagot emel be a versébe, amit mások félrelöktek vagy észre sem vettek, esetleg idegennek vélték. A vers nem lehet a befogadók ízlése által diktált, nem lehet célja a megfelelés. Ez nyilvánvalóan idealizált megközelítés, hiszen a szerzőben azért vannak belső gátak, parancsok, amelyeket nem tud átlépni, visszautasítani. Ha megteszi, ő húzza a rövidebbet, feszengeni fog ebben a ruhában. Nagy kihívás a költői nyelv bővítése, gazdagítása, a megszokott nyelvi tartomány meghaladása. Engedni kell a természetünk biztatásának, jobb, ha a szerves építkezés, és nem az öncélú, csakazértis változtatási szándék viszi a prímet.

– *A fogalmazó kivonulásában így fogalmazol: „Szürke fény nyúlkal szemembe piszkos / kezével, meztelen csigák maszatozják / a papíromat”. Mintha csak külső erőkre, akadályokba ütközne az írás... Némelyek a formát akadályknak tekintik, mások kihívásnak, játéknak. Van, aki a tartalom abszolút elsődlegességére szavaz, mások azt állítják, a tartalmat a forma szüli voltaképpen. Te melyik felfogás mellett teszed le a voksod?*

– Külső szabályok aligha vannak. Maga a költészet azonban annyira strukturált, sokarcú jelenség, hogy minden, és mindennek az ellenkezője elképzelhető benne. Lehet különös jelentősége, ha valaki hexameterben ír a leszakadt inggombjáról, vagy éppen a végletekig lecupaszított szövegben fogalmazza meg vízióját egy atomháborúról. Végül is minden vers csupán kísérlet.

– *Veretes, általában jambikus lejtésű soraidba olykor szándékosan pongyolább, kifejezetten mai hangzású kifejezéseket, talált szövegeket elegyítesz. Az Egész mondattal pár sora így szól: „a véradó csöndes gyerek, adja a vért / ezerrel”, az Északi fényben viszont ezt olvashatjuk: „a nyelv szavakat kóstol – /látványpékség, de a papíron / illat és íz nélkül való”. Van-e, lehet-e költői íze a nyelvi divatoknak? Mennyire vagy szigorú e tekintetben?*

– A manapság használatos, olykor léhának tűnő, de a korszak verbális jellegzetességeit felmutató szavaktól, kifejezésektől általában nem idegenkedem, de ezeket csak óvatosan szabad versbe emelni, mert meglehetősen múlandó elemei a nyelvnek. Viszont mindaz, ami a jó lenyomata lehet ennek a tolakodó és tülekedő világnak, igenis versbe való. Hiszek abban, legalábbis elvi szinten, hogy valamiképpen el kell számolni azzal, hogy hú és pontos krónikásai voltunk-e annak a kornak, amelyben élünk. Ha pedig nem találjuk meg ehhez azt a nyelvi képletet, ami hatásos, nem járhatunk sikerrel. Nemcsak újságcikk, prospektus, reklám, de akár egy tudományos ígérennyel, mégis metaforizált nyelven íródott mű is felkeltheti az érdeklődést, és versbe kívánkozhat. Az olvasó fantáziájára bízom, hogy kire gondolok, annyit árulok el csupán, hogy rendkívül eredeti világértelmező törekvései a legfontosabb társadalomtudósok közé emelik ezt az embert, akinek szemléletem alakításában hálával tartozom...

– *Sokan kezdenek kamaszkorban írni, de némely költő „csodagyerekként” indul a pályán. Te mit jelölsz ki kezdőpontnak?*

– A kései kamaszkor, a középiskolai évek, a lelki formálódás gyötrelmei nagyon sok érzékeny lelkű fiatal számára az írást adják meg, mint esélyt arra, hogy szembenézzen magával és a világgal. Számomra is így volt, és egyik tanáromnak (furcsamód nem a magyartanárnak) mutattam meg első verseimet. Ugyanígy tett egy másik osztálytársam is, és akkor úgy éreztem, ez a tanár őt tartja a tehetségesebbnek. Ez a fiú azonban kigyógyult, és költőként nem lehet találkozni vele. A fiatalkori hangomat, mint sokakét, valamilyen romantikus, népies tónus, elnagyolt színek és képek jellemezték. Annak a korszaknak nagy költője volt Nagy László, aki erőteljes és hatásos versvilágával, egész lényével, és fájdalmasan korai halálával egyfajta idolként jelent meg. Amennyire vissza tudok (és merek) gondolni valahai verseimre, valószínűleg az ő műveinek nagyon halvány utánpótlásai lehettek.

– *Az írás dologi folyamat is, némely írók egészen sportot űznek a sajátos tollak, ceruzák gyűjtéséből, alkalmazásából, mások meg nem sokat lacafacáznak, egyszerűen „beverik” művüket a számítógépbe. Egyik versedben a regényírás ideális helyének egy verőfényes kertet jelölsz meg, melyben írógép áll egy asztalon, mellette nagy adag papír. Ez csak a lírai helyzet szülte díszlet, vagy tényleg van ilyen elérni vágyott, „ideáltered”?*

– Amikor megszereztem első írógépemet, madarat lehetett volna fogatni velem. Régi Erika táskairógép volt, de mint eszköz – úgy éreztem legalábbis – azokhoz az író-elődökhöz és kortársakhoz kapcsol, akikre felnéztem. Aztán egy újabb, ugyanilyen márkájú következett, végül a számítógép. Biztosan sokan gondolják, hogy ez illúzióromboló, nekem annyira természetes, hogy ma már az írógéppel írást művibbnek érzem, mint a számítógép használatát. Ha belegondolunk, a magyar szó szerencsés, mivel óhatatlanul a matematika felé viszi el asszociációinkat, illetve azt sugallja, hogy helyettünk maga az eszköz dolgozik. Bármit is használjon is azonban a szerző, kell valamilyen belső feszültség, izgalom, nyugtalanság, ami verset, de legalábbis versre való hangolódást indukál. Ez jöhet koncert közben, beszélgetés közben, olvasás közben, vezetés közben, séta közben... Nekem is furcsa, hogy mindig valami közben jön, mintha életünkben hiányoznának a csak önmagukért való percek, órák... Hiába vannak remek, kézbe-zebbe illeszkedő, kellemes tapintású füzetek, nehezen tudok velük bánni, de borítékra, fecnikre, újságszélre gyakran jegyzem fel, ami eszembe jut. A rendszerességre, a következetességre inkább csak vágyom, habitusom, melyet a türelmetlenség, az improvizációra való hajlam jellemez, mindig visszaránt. Az „ebből vers lesz” gondolata többlépcsős folyamat. Mintha egyszer csak valaki célba venne, és finoman fejbe kólintana. Jön egy szó, érzés, kép, megcsap a vers előszele. A megnyugvás, hogy tényleg vers lesz belőle, akkor következik be, amikor eljutok addig a fázisig, ahol, úgy érzem, már nehéz lenne elrontanom... A külső körülmények nem nagyon számítanak, a belső készletet annál inkább.

– *Az „ihlet” fogalma annyira zavaros, hogy már-már félünk is alkalmazni, pedig eredetileg csak afféle szak kifejezés lenne. Vannak ilyen túlfűtött tudatállapotaid? Mennyire használható az ilyen lázas önkívületben íródó szöveg? Mennyire gyakoriak ezek a „rohamok”?*

– A felfokozottság állapota kivételes, ráadásul nem feltétlenül jelent garanciát arra, hogy az ily módon születő szöveg különb lesz, mint amelyik létrehozásakor nem volt részem ilyenben. A ráhangoltság talán kellően pontos kifejezés erre. Ráhangoltság abban az értelemben, hogy a szellemi működés fókuszában a szöveg van, de ugyanakkor nyitottság arra, hogy ez ne járjon együtt valami süketséggel, hiszen hangok, impulzusok olyan tartományokból is jöhetnek, amelyekre nem is számítunk. Az írásban az a különös, zaklató vonás, hogy amikor befejezünk egy verset, soha nem lehetünk biztosak abban, hogy akár csak még egy újabb vers is születhet. A tapasztalat ennek szerencsére ellentmond, de a bizonytalanság ott ólálkodik körülöttünk. A nagy leterheltség, a sok egyéb munka, a hajszoltság, paradox módon, általában nem öli ki belőlem a versíró energiákat. Emlékszem egy nyári délutánra 2001-ből, amikor folyt a tetőtér-beépítésünk, és félkész falak, malterzsag, sít, és felfordulás vett körül, annyi téma rohant meg egyszerre, hogy alig győztem lejegyezni őket. Ráadásul nem egymással rokon vers-kezdemények, hanem meglehetősen különbözőek. Nagyon terméketlen időszakokra nem emlékszem, de sajnos a közepesen terméketlen időszakokat is nehezen viselem.

– *Fabulon-reklámok, szamizdat-kiadványok és más korjellegzetességek felbukkanása verseidben pontosan behatárolja a rendszerváltás előtti időszak közegét, ám sem ítéletmondás, sem túl könnyű nosztalgia nem billenti ki a műveket esztétikai dimenziójukból. A fogyasztói társadalom produkálta ijesztő tünetek hasonló áttételeességgel, mégis konkrétsággal jelenülnek meg nálad. Mennyire vagy a „kor fia”, mennyire ágyazódnak be verseid a mába?*

– Soha nem közvetlenül magamat akartam versbe írni, a személyességet kínzó nehézségnek éreztem mindig. Ez nagy teher egy költőnek, hiszen az olvasó általában kíváncsi arra a személyre, aki a versek mögött áll. Ha eltakarja az arcát, akkor lemond egy magától értetődően eleven és közvetlen határról. Viszont mindig nagyon érdekelt az, hogy a társadalmi viszonyok, a társadalmi közérzet hogyan írható versbe. Ebben különösen nagy akadályt jelentett, hogy költői eszmélkedésem arra az időszakra esett, amelyben ez a tematika egyre inkább kiszorult a kortársak törekvéseiből. Ennek pedig még akkor is elbizonytalanító hatása van, ha amúgy elég stabil az ember világlátása. Következményként azt éltem meg (ez azonban csak évek távlatából érzékelhető), hogy a verseim világa elmozdult egy térben-időben nehezen konkretizálható, általános tartományba, ami sokféle értelmezést enged meg. Ennek a statikusságából kellett valahogy kiszabadulnom, ami be is következett, mégpedig a kezdeti éveimhez történő váratlan

visszakanyarodással. Úgy éreztem, hogy a mai világ kiszámíthatatlansága, az emberi autonómia felszámolására irányuló ördögi módszerek, a világban jelenlévő, és szétterjedő „hiba”, a mindenre gátlástalanul rátelepedő globalizmus olyan új költői kihívást is jelentenek, amelynek feldolgozásához – legalábbis részben – felhasználhatók azok a poétikai módszerek, eszközök, amelyekkel oly önfeledten éltem húszas éveim elején. Nem hittem volna, hogy ez még egyszer megeshet velem. Az út, amelyet bejár az az ország, amelynek sorsát személyes sorsként is megélem, nem nagyon enged lazítani, és arra gondolok, hogy egyre inkább így lesz. Ez kissé másképpen (de remélem, nem közhelyesen) fogalmazva, arra utal, hogy ugyanazt a verset írom mindig. Ez lehet, hogy kiábrándító az olvasónak, hiszen valamiféle lehatároltságra utal, de nekem Váli Dezső jut eszembe, akit a legjelentősebb kortárs festők között tartanak számon, miközben festményein húsz éve a műtermét jeleníti meg.

– *Van-e az íródo versnek néven nevezhető terápiás hatása? Gyógyítja-e íróját, vagy majd csak olvasóját? Netán egyiket sem?*

– A terápia szó arra utal, hogy gyógyulni akarunk valamiből. Amennyiben az életünkben van jelen a diszharmonia, akkor az érzelmi-szellemi rendcsinálásban bizonyosan segíthet az írás. Azonban kénytelen vagyok utalni arra, hogy az írásra való törekvés önmagában is valamiféle, a megszokottól eltérő lelki beállítottságra, ha úgy tetszik, sebzettségre utal, amiből viszont nem lenne szerencsés kigyógyulni... Csöndes belső derűvel tölt el, amikor különböző blogokban, az interneten megtalálom verseimet. Ez azt mutatja, hogy voltak olvasók, akiket egyes verseim megérintettek. A versnek ahány olvasója, annyi olvasata van. Ha már kész a vers, én is olvasója vagyok, s nyilvánvaló, hogy az enyém a legspeciálisabb olvasat. De nem biztos, hogy a legautentikusabb is... Kritikai visszhang nélkül egyébként könnyű elbizonytalanodni, bármennyire is tartja magát az ember. Egyes kritikák elképzelhetetlennek tűnő éleslátással állapítottak meg olyan jelenségeket a verseimben, amelyek létezését nem is sejtettem. Ez is azt mutatja, hogy a mű több mint a szerzője.

– *Ha számítógépes keresővel végigvillantunk verseiden, megállapíthatjuk, az „ima”, „fohász”, „Isten”, „Uram” kifejezések, melyekkel nem egy kortárs nagy előszeretettel és talán túllontúl gyakran is él, nagyon ritkán fordulnak elő. Pedig költészetednek tagadhatatlanul van metafizikai dimenziója, nálad a szél Moore-szobrot farag a Sarkkörön, a lepke átkel a kőfalon, és sok más természetfeletti jellegű dolog történik. Honnan ez a bujkálás? Egyik köteted címével szólva Rejtett ikonokat festesz?*

– A versnek szerintem leginkább akkor lehet köze az imához, ha a szerzőnek nem közvetlenül ez volt a törekvése, hanem képes volt önmagát olyan átszellemült állapotba tenni, amelyben tényleg meg tud születni a kapcsolat a transzcendens tartománnyal. A programszerűen megvalósított „vers-ima” nem feltétlenül alázatra utal... A vers lényegében esztétikum, szövegét (fájdalom!) nem teszi jobbá, bármily nemes erkölcsi alapzatra helyezkedik a költő. A nevelő szándék meg különösen zavarba ejtő lenne manapság... Más térsza a társadalom viszonyrendszere, létező konfliktusai, politikai kérdések, a való világ lélekvesztő bukdácsolása – ez igenis beleférhet a költészetbe. Egyre erősebben érzem, milyen hatalmas veszteség, hogy a legtöbben elhitték: az irodalomnak ki kell vonulnia ennek ábrázolásából, amivel egyébként valamiféle irodalmi folytonosság is megszakadni látszik. Én ez alól az ígézet alól igyekszem kivonni magam.

– *Van-e olyan versed, melynek keletkezési fázisait szívesen idéznéd fel?*

– Ez a kérdés korunk egyik különös tapasztalatát juttatja eszembe. A versek leggyakrabban a számítógépbe íródnak, s ahogy alakul, változik a szöveg, a költő általában csak az átirrt változatot menti el. Gondolom, ez a filológusok számára is nagy csapás... A most következő versnek volt egy rövidebb változata, ami megmaradt. Külső hatásra (amellyel könnyű volt azonosulnom) tovább írtam, bővítettem, gazdagítottam a szöveget, amelynek a hosszabb változata lett a végleges, és ebben a formájában publikáltam. A rövidebb változat sem feltétlenül érdektelen, hiszen a verset elindító motívumokat, képeket ez is tartalmazza.

Az ami mindig

Kecskék kolompszava szól
a fügefák közül.
Mintha egy hatalmas kéz
kockákat rázna a völgy-kalapban.

Távoli tornyok figyelik,
hogymi történik már megint.
Csak ami tegnap, tegnapelőtt,

ami holnap és holnapután.
Az ami mindig
történt és történni fog.

Kecskék,
este,
kolompszó.

Az éj furcsa árnyait
földre dönti a holdsarló –

Az ami mindig

Kecskék kolompszava szól
a fügefák közül - mintha
egy hatalmas kéz kockákat
rázna a völgy-kalapban.
Paták köveket morzsolnak,
öregasszonykezek tengerit.
És meghozzák az estét
az idő lomha uszályai.

A forróság kiárad a falakból,
de mindjárt enyhíti is
egy bagoly sejtelmes röpte,
és egy énektől összeérnek
az erdővel a kertek,
a háztetők az éggel,
és a csillagok szabta rend
már az ablakokban fénylik.

Távoli tornyok figyelik,
hogymi történik most.
Csak az, ami tegnap is,
tegnapelőtt is történt így
estefelé, és amieztán is,
reménykedem, hogy történni fog.

Az ami mindig.

Kecskék, este, kolompszó.
És az éj furcsa árnyait
földre dönti a holdsarló.

Egy öregember vendége volnék,
de úgy érzem, hogy
az egész falu marasztal.
Cipőt kapok és sajtot,
és úgy iszom a vizet,
mint ahogy innám a bort.
Elheverek a szénán, és
a *mi is megbocsátunk*-nál
már kisgyerekként alszom.

– A versek mellett naplójegyzeteket is írsz, ennek legfőbb bizonyítéka Mentés másképpen című köteted. Ezek a feljegyzések olykor mintha egy-egy el nem készült (pontosabban másképpen készült) költemény vázlatai lennének, csak éppen konkrét személyiséged, magánemberi jelenléted határozottabb bennük. Ennyi a különbség vers és nem vers között? Egyáltalán, véleményed szerint mitől lesz jó egy vers?

– A személyesség versbe írása számomra nagy kihívás, ezért inkább esszében, naplójegyzetben folyamodom közvetlen közlésekhez. Az efféle akciók annyiban segítik versíró éneket, hogy bizonyos terheket levesznek rólam. Egyébiránt az irodalmi személyiség meglehetősen egységes, tehát vers, esszé és naplójegyzet ugyanarról a töről fakad, különbségeik nem lényegiek. A jó vers sokféle lehet. Az egyik szűkszavúságával, a másik harsányságával, a harmadik zenéjével hódítja meg az olvasót. Aki elég sok verset olvas, az viszonylag gyorsan észreveszi a nagy kupacból a jó verset. Ez ugyanis valahogy felhívja magára a figyelmet, befészkel magát a tudatunkba, és ott marad, beépül, és hozzáadódik a többi versről való gondolkodásunkhoz. A költészet olyan kérdéseket, közléseket fogalmaz meg, amelyeket máshogyan nem lehetne, illetve nem lenne érdemes megfogalmazni. Ha van értelme a világról és az emberről való kérdéseknek, és e kérdéseken való megrendülésnek, akkor a költészetnek is van értelme. A célja is ugyanez, a megrendülés létezésünk kicsiségén és nagyságán.

Tóth Norbert:
Cím nélkül II.

Szepes Erika

„Hallom: vagyok, mert nem vagyok”

Kovács András Ferenc el-, fel-, szétozlatása a posztmodern episztémé füstjében I.

Gondolatok a paradigmaváltásról – IV.

In principio erat verbum

Ha Kovács András Ferenc nem volna, ki kellene találni. Szerencsére azonban van, ha nem is olyan lényegűként, amilyennek a jelenkori posztmodern elvárások szerint lennie kéne. Újra kell hát teremteni, meg kell formálni annak rendje és módja szerint. A Teremtők – mert manapság többen vannak az Ige birtokában – élnek is a bibliai lehetőséggel: az egyik teremtéstörténet (*János evangéliuma*) mintájára szóval teremtenek, hűségesen követve a forrást. „Kezdetben vala az Ige, és az Ige vala Istennél, és Isten vala az Ige.” (Ján, 1.1). Az Evangélium meg is erősíti ezt az állítást: „Ez [t.i. az Ige, Sz. E.] kezdetben az Istennél vala.” (Ján, 1.2). A szereposztás nagy jelentőséggel bír: a legfőbb, a legelső Lény az Ige (ez többek közt a gnosztikus filozófia hatása a János evangéliumban, ahol a világbíró értelem, a Nűsz végzi az österemtést), szemben a szinoptikus evangéliumokkal -, másodrendű szereplő az Ige tulajdonosa, Isten, akiben a szubsztanciává lényegülés végbemegy: „És az Ige testté lett és lakozék miközöttünk.”. A bibliai teremtésben a testté vált Ige – Jézus, a posztmodern szómágia „célszemélye” a posztmodern kánon elvárásának megfelelő Kovács András Ferenc költő, aki a keresztségben a KAF nevet kapta. (Mint hogy a név eredete ilyen magasztos, én is élni fogok vele.) Meg egy új személyiséget, akit nem árt, ha előre megismerünk, mielőtt szembesülnünk kellene a ténnyel, hogy a teremtett új személy leglényegesebb tulajdonsága az, hogy nem személyiség, mert nincsenek egyedül rá jellemző vonásai, hangja, beszédmódja. A szubsztancia megtestesüléséhez – annak megvalósulásához, végeredményéhez – azonban ismernünk kell az Igét, a Szót, aminek bűvöletében KAF megteremtődött.

A posztmodern episztémé mint teremtő Logosz

A magasztos Ige, azaz a Teremtő Teória képviselői közül elsőként Bókay Antal professzort szólaltatnám meg, mert nemcsak tetemes része volt a hazai posztmodern kiépítésében, de a saját, valamint hasonló szellemben működő kollégáinak két évtizedes, gyümölcsöző

tevékenységét összegezte egy széles ívű, nagy látókörű, letisztultan, bárki számára érthetően megfogalmazott interjújában. Bókay: „Sokféle dolgot, jelenséget lehet posztmodernnek nevezni; igen gyakran nem jelent mást, mint azt, hogy ‘másság’. Az avantgárdnak a maga jelenidejében voltak önmeghatározására kijelölt korszakai, irányzatai. A posztmodern az avantgárd mozgalmaknál jóval kiterjedtebb, nem korszak, hanem sokkal inkább egy újfajta, átfogó attitűd, az életről, a létről szóló diszkurzus. Valami olyan, mint a reneszánsz volt, a világról, önmagunkról, az emberekről és a körülményekről való új beszédmód. Foucault ezeket a tudattalan nagy rendszereket nevezte *diszkurzusoknak* vagy *episztéméknek*. A posztmodern, mint episztémé annyiban sajátos, hogy a korábban nem érzékelt, de csinált diszkurzushoz képest jelentősen nagyobb az önreflexivitása, önteremtő akarata. A posztmodern fogalom problematikus, mivel a név csak annyit mond, hogy a modern utáni, azaz nincs olyan korszaka, mint a romantika, a barokk, vagy – a realizmus. Definíciója erősen negatív, azt tudjuk, hogy mi nem (...) *Ebben az új episztémében nem racionális struktúrák képződnek, hanem racionális struktúrák oldódnak fel*; hogy a világban, az emberi életben *kizárhatatlan heterogenitás* rejtőzik, és ez a homogenizált tudást csak ideig-óráig zárjelezheti. [kiem. Sz. E.] (...) A posztmodern a modern helyének elfoglalására tör. A modern és a posztmodern is sorsprojekció, életformaterv (...), indulatok: elragadtatást vagy éppenséggel dühöt vált ki attól függően, hogy *valaki a sorsképzetét egy jól strukturált rendszerben képzelel el, és szorong a káosztól*, vagy épp ellenkezőleg: *élvezi az összevisszaság, a felbomlás és összeállítás, a rendetlenség és a rend élményét, szabadságát*...Mint átfogó beszédmód, a posztmodern nem rendelkezik olyan stabil, pontos jellemzőkkel, amelyeknek alapján eszméket, elveket ki lehetne mutatni [meg fogom kísérelni, Sz. E.]. A *modern előtti* világszemlélet *transzcendencia* általi meghatározottságot fedezett fel mindenütt. A *modern* ember ezzel szemben *immanens*, úgy gondolja, hogy a lét egyes körei, territóriumai a *saját immanens törvényeik segítségével*, a *transzcendencia mellőzésével* érthetők meg, a *fizikai világot saját elvei*, az *emberi világot pedig társas kapcsolatai* alapján lehet megragadni. Ez az immanencia - a modern szerint - nagyon szigorú módszerekkel (erről szól a modern tudományelmélet) meghatározható. A *posztmodern sem hisz a transzcendenciaiban*, de a *modernnel szemben kételkedik az immanencia meghatározhatóságában*, teljes, totális megragadhatóságában. (...) Az a különbségrendszer, nem stabil, állandóan elcsúszik, változik, „elkülönbözik”. Csak ezt az „elkülönbözést”, a változást vallják, és nem figyelnek fel arra, hogy a posztmodern mindig valami nagyon szigorú szerkezetelemzésen kell alapuljon,

és lényegéhez tartozik, hogy ott nem ér véget. Vagyis immanens, evilági létünkhez és a lét adott területének sajátos törvényeihez kötődik, de ezek a törvények, szabályok nem vezetnek valami végső bizonyossághoz, hanem éppen amikor ezt a bizonyosságot felfedeznénk, kiderül, hogy még átfogóbban valami megtartó folyamat működik. A posztmodern narratív technika (...) a történettel kapcsolatos immanenciaelvásásunkat felülírva tudatosítja bennünk az irodalmi mű (és általában a történeteink) rögzíthetetlenségét.

[E szemléleten belül elsőként a teljes bizonytalanság elve fogalmazódik meg, amit az ógörög episztémé nyomán akár agnoszticizmusnak is nevezhetünk. Sz. E.]

Bókay példaként hozza a rögzíthetetlenségre, bizonytalan jelenségtartományra Borgesnek *Pierre Menard, a Don Quijote szerzője* című novelláját, amelynek az a lényege, hogy a korábbi műhöz a későbbi alapján kell eljutni. A szöveg jelentése, amelyről a strukturalizmus azt gondolta, hogy grammatikai konstrukciójának elemzésével véglegesen megállapítható, változókonnyá, a recepció függvényévé vált, a jelentés nem szemantikai tér, hanem temporális, időben változó folyamat. A két *Don Quijote* szó szerint ugyanaz, de mégsem: Menardé magában foglalja Carmen világát, Lepanto századát, Lope de Vegát, Bertrand Russelt és Friedrich Nietzschét.

[A nemlétezőnek deklarált elvek közül másodikiként fogalmazza meg Bókay azt a tételt, amelyet évtizedek óta ismerünk, mint az Umberto Eco által „nyitott mű”-nek nevezett elméletet: minden mű jelentése egyre tágabbá válik a keletkezése óta gyarapodott művek és tapasztalatok révén. A mű betű szerint azonos, de mégsem: „ráértjük” a tőle függetlenül keletkezett és szerzett ismereteket. Amivel nem mondunk mást, mint azt, hogy egy fa azonos önmagával az évről évre gyarapodó évgűrűk ellenére. Azonosság és különbözőség egymást feltételező ellentétpárja a világ minden filozófiájának egyik alapköve, európai megfogalmazását Arisztotelészről eredően és Aquinói Szent Tamás közvetítésével ismerjük: az *analogia entis* tételként. Az azonosság Isten és ember között a *létezés* (entitas), a különbség a *lét minősége*: Istené örök, az emberé *időbeli*. Dehát a transzcendens tételek a posztmodernen hidegen hagyják. Sz. E.]

A posztmodern legelmélyültebb irányzatai elismerik az ember minden dologban való centrumra, koherenciára törekvését, az ilyen összefüggések időszakos lehetőségét (ez létezett a modern korban), de arra figyelmeztetnek, hogy ezek a koherenciák, *strukturális terek mindig mesterségesek, bizonyos érdekek felől létrehozottak, és ezért időszakosak, azaz temporálisak*. A posztmodern ember azonban nem a (modernben gyakori) „Minden egész eltörött” pesszimizmusát vallja, hanem azt mondja, hogy a koherenciák szétesése a lét legalapvetőbb, legtermészetesebb és valahol teremtő szerepű sajátossága.

[Újabb alapelv: a szétesés mint létalakzat, mintegy a lét „akarata”. Sz. E.]

A *Godot-ra várva* kifejezetten modern mű, mert éppen centrumot keres akkor is, ha a centrum, Godot sosem jön el. A posztmodern egyik legjelentősebb sajátossága, hogy felfogásában mintha radikálisan átalakulnának a modernség kommunikációs stratégiái, a tudás rögzítésének módja - és ezzel együtt a *valóság fogalma és megbízhatósága*. A képek manipulálásával a *valóság létrehozhatóvá, átalakíthatóvá* vált, és az az *abszolút bizonyosság*, hogy „a saját szememmel láttam”, teljes mértékben *érvénytelenítődött*.

A posztmodern elméleti képviselői ma már elég világosan megnevezhetők. (A Bókay által képviselőknél nevezettek inkább az elődök, példaképek kifejezéseket használnám, és nem nevezném őket az elmélet képviselőinek. Sz. E.) A filozófiai tradícióban elsősorban Nietzsche, vagy éppen Sigmund Freud eszméit tartják meghatározóknak, de Lyotard, Derrida, Baudrillard, Foucault is feltétlenül ide tartoznak. De ha valakire azt mondják: posztmodern gondolkodó, nem jelent olyan egységes elképzelést és kategóriarendszert, mint ha valakire azt mondják: karteziánus, hegelianus vagy marxista. Freud pszichoanalízise az egyik legfontosabb forrása a posztmodern gondolkodásnak (...), *személyiségfelfogása* a posztmodernben megalapozó jelentőségű. A tudattalan, társulva azzal a gondolattal, hogy az *emberi személy nem egyetlen, koherens lelki struktúra, hanem lényege szerint kettős*, ellentmondásos, és igazi karaktere pontosan ennek a kettősségnek, az ezen belül rejlő törésnek a mentén alakul ki – forradalmasította a személyiségképet. A „gondolkodom, tehát vagyok” mögött felfedez egy, *mélyebb, zavarodottabb, nem racionális réteget*, a „vágyom, tehát vagyok” személyes birodalmát. (...) A felnöves során arra törekszünk, hogy e töréseket kifoltozzuk, kiegyenlítsük lelkünk két részének ellentmondásaival. A tudattalan ilyen értelmezése egyben azt jelenti, hogy a *pszichoanalízis olyan diszkurzus, amely a vágyak és a szavak, azaz a testi és a lelki peremén működik*. (...) A tudattalan feltételezése egyben annak állítása is, hogy az emberi személyes lét természete szerint heterogén. Egyik oldalon jellemző rá a racionalitás, a tudatos konstrukciója, a másikon az energiatermészetű tudattalan. A heterogenitás azért nagyon fontos, mert jelzi, hogy a *személyiségnek nem tulajdonítható valamiféle esszencia, lényegi értelem*. A *személy, a szelf dekonstruktív természetű*, mely akkor jön létre, amikor a vágy megérkezik a nyelvbe.

[Megérkeztünk a posztmodern episztémé nemlétezőnek mondott, *következő alapelvéhez*: azaz, a szelfet és a társas struktúrát is megbontó nyelvhez. *A posztmodern teória más elgondolásai szerint éppen a nyelv az, ami strukturálja a személyt és a társas rendszereket...*

- A személy, amiről tudjuk, hogy nincs, legfeljebb alakváltozatai vannak, akkor válik dekonstruktívvá, azaz

a társadalom – elnézést a már Petri által is kiiktatandónak minősített szóért –, a társas struktúra megbontójává, ha megérkezik a nyelvbe. Más elgondolások szerint éppen a nyelv az, ami felépíti a személyt. A nyelv kérdésére még visszatérek. Sz. E.]

A posztmodern hozadéka az, hogy megmutatja: ott, ahol stabilitást, rendet gondoltunk, *bizonytalan kapcsolatok, szétszédő összefüggések* vannak. (...) A posztmodern mindent, amivel kapcsolatba kerül „posztmodernizál”, egy új olvasat megbontó körébe von.

A posztmodern nem az értékrendek elvetését jelenti, hanem az értékrendek alapjainak, logikájának állandó megkérdőjelezését. Az értékrendek mindig ideológiai konstrukciók voltak, emberiegyezségek következményei. A posztmodern nem szabadosságot, értékrend-nélküliséget hirdet, hanem azt, hogy egyetlen értékrendet sem szabad önmagában valóan elhinni, elfogadni. Minden kulturális konstrukció, tudat mögött a vágy és a hatalom nehezen kifejezhető, alig tudatosítható alapja rejlik. [Itt már fel sem kell hívnom a figyelmet arra, hogy a modernitásban minden elv deklaráltatott. Posztmodern, tehát agnosztikus módon: nehogy azt higgyük, felderíthetjük, miféle hatalom munkál egy kulturális jelenség mögött. Sz. E.]

A modern kifejezetten *elit kultúra*, míg a posztmodern esetében a popkultúra arra szolgál, hogy bizonyos nagyon új létolvasati módokat kialakítson (és ezzel a modern kultúra dolgait is megbontsa). A popkultúra behatol világunkba. A videoklip (...) határozottan posztmodern műfaj. A klipek nem mutatnak teljes történeteket, a zene, a szöveg és a kép nincs bennük egymással kapcsolatban, bár a néző/hallgató állandóan kapcsolatokat keres, tulajdonít. Az a posztmodern, hogy a konstrukció, a koherencia kemény ironikus kontextusba kerül, majd ezzel az ironikus üzenettel tér vissza egy új olvasat formájában az eredetihez. A posztmodern sokszor, talán elsődlegesen, nem valamilyen sajátos tárgyrendezésben található, hanem a tárgyhoz való, annak koherenciáját felbontó viszonyban.

A dekonstrukció ellen az egyik legerősebb kritika az, hogy minden etikát megbont, és hogy ha igaz a dekonstrukció tétele, akkor azt magával a dekonstrukció eszméjével szemben is alkalmazni kell. Ezek a kifogások sokszor konzervatív felfogásból származnak, valamiféle szorongást fednek el, félelmet attól, hogy *talán nem is olyan biztos és bizonyos a világunk. A dekonstrukció nemcsak tagad, nem destruktív, hanem inkább figyelmeztet: ne higgyünk nagyon a rendjeinkben, amelyek sokszor csak műviék, mesterségesek.* (...) Felhívás a dekonstrukció arra is, hogy ezen rendek, struktúrák megbontása során fedezünk fel eddig rejtett, mögöttes erőket, vágyakat, hatalmi konstrukciókat. Lehetetlen persze megmondani, kultúránk merre is megy tovább, senki, sem a hívek, sem az ellenfelek nem tudják bizonyítani, hogy a posztmodern visszafordíthatatlan folyamat, vagy csak egy állomás.

[Az elmélet ezen részének jelentése: *a világom minden*

predesztinált, a folyamatok a maguk sodrában haladnak, beavatkozni nem kell és nem is lehet. A cél: az abszolút beletörődés, a tett halála. Sz. E.]

Az egyik legjelentősebb gondolkodó, Lyotard eszméje, hogy minden korban az emberek elismertek, találni véltek olyan konstrukciókat, folyamatokat, narratívákat, amelyek az adott világra magyarázatot adtak. Ezek voltak korábban a mitológiák. A modern ember mitológiai, narratívái tudományos ismeret formájában fogalmazódnak meg (ezért metanarratívák), olyanok, mint: hit az emberiség fejlődésében, a demokratikusság kiszélesítésében, a tudás megállíthatatlan gyarapodásában. A posztmodern nem tagadja meg ezeket, de nem is hisz bennük feltétlenül. Úgy gondolja, hogy ezek a nagy rendek kétségei: metanarratívák, mindig érvényesülnek, de ugyanakkor meg is buknak. Nincs tiszta tudás, mert a tudáskonstrukciók előzetes egyezségeken, hatalmi viszonyokon alapulnak, egyfajta pragmatikai konszenzus teremti őket, legitimáció függvényében működnek.

[Egyre világosabb, mi a célja ennek az „elvek nélküli” elméletnek. Nincs jövőkép nem is kell, majd minden alakulgat, nincs hit a demokratizálódásban – nem is lehet, mert nincs demokratizálódás -, nincs tudás – tudomány sem, mert a tudást a hatalmi struktúrák igazgatják, manipulálják. Bizony, ezek elvek. Súlyos következményeket hordozó elvek. Sz. E.]

A posztmodern jellemzője a globalitás, a posztindusztriális ipar és társadalom, mely a recepció, a szolgáltatás felől építkezik. *A mai reklám nem a dologra, az értékes tárgyra hivatkozik, hanem meghatározott használati lehetőségeket hirdet:* milyen fenséges élvezetekhez juttat minket egy bizonyos dolog – autó, bankkölcsön vagy éppen vécépapír. A posztmodern ember élvezni akar, élményt akar, ő az általános értelemben vett szórakozás (önévezet) szubjektuma. Ez önmagában semmiképpen nem negatív, bár éppúgy, mint a modern világnak, vannak negatív következményei. Környezetszennyező egyrészt, de létrehozta a környezet iránt elkötelezett gondolkodást is. A zöldmozgalom például kifejezetten posztmodern, mert a világ befogadásának, használatának kérdését helyezte a politika és a társadalmi cselekvés középpontjába.

[A posztmodern beszédmód és világlátás létrehozta-megteremtette azt az arctalan, személytelen néptömeget, a plázaembert, akinek pillanatnyi élvezeti céljai vannak csak, önmagáért, élete jobbításáért - netán társaiért is -, anyagi helyzete fellendítéséért, kulturálódásáért, egészsége megőrzéséért eszébe sem jut cselekedni, tévé-távgyógyítóhoz fordul, és legfeljebb arra törekszik, hogy nylon szatyor helyett papírcsomagban vigye haza a reklámban látott, leértékeltként árult terméket. A posztmodern átlagembernek nincsenek életstratégiái, csak túlélési taktikái. Ez az emberkép áldemokratizmusával, a fogyasztói társadalom

reklámozásával, a liberális kapitalista piacgazdaság emberképe. Arctalan, személytelen, a hatalom számára csak annyiban nem érdemtelen, hogy céljaira felhasználja. Sz. E.]

A posztmodern műalkotás egy értelmezési, megértési világot is létrehoz, ennek oldásához új olvasási módok kellenek. Lényegük, hogy azt a dinamikát kutatják, amely az irodalmi mű megértésében mutatkozó instabilitást, tehát az irodalmi jelentés megállíthatatlan változékonyságát magyarázza. A strukturalizmus minden nagyszerű nyelvészeti tudományossága ellenére sem tudott egyetlen művel kapcsolatban sem végleges értelmezést adni, sőt, a *változó értelem éppen a mű lényegének tűnik*.

[Újabb kinyilatkoztatás: az irodalmi jelentés megállíthatatlanul változik. A jelentés kétségbevonásának kérdéséhez vö. ennek a tanulmány-sorozatnak I. részét Sz. E.]

A posztmodern irodalomtudomány azt figyeli, mi az, ami a stabil szöveg nyelvi állandósága, fix struktúrája ellenére az értelmét mindig kimozdítja. Heidegger azt mondta, hogy a *szöveg létpozíciójához mi, olvasók mindig hozzáteszünk egy új létszemléletet*. A dekonstrukció azt állítja, hogy a *szöveg retorikai nyitottsága kapcsolódik össze a befogadó formai játékával, hogy egyetlen poétikai figura sem egyértelmű*. Végül vannak olyan irányzatok (ma talán ezek a legerősebbek), amelyek szerint minden irodalmi szöveg értelmezése egy nagyon karakteres értékrendszer mentén történik meg, *vagyak, hatalmi konstrukciók vezérlik megértési aktivitásunkat*.

[A ma legerősebbnek mondott nézet a legradikálisabb: nyíltan megvallja, hogy értelmezéseinket hatalmi erővel manipulálják. Ha ehhez hozzáolvasom a posztmodern fogyasztói néptömegekről alkotott gondolatmenetet, egyre erősebben érzem a szöveg manipulációját: a liberális kapitalizmus hatalmi eszméjének érvényesülését a posztmodern episztémében. Sz. E.]

(A virtuális előadás Bókay Antal egy interjúban adott szövegének némiképp rövidített, de a lehetőség szerint minél több gondolatot híven tartalmazó változata / Kortárs 2006/11./). Mind a szövegen belüli kurzíválások, mind a szögletes zárójelek közötti megjegyzések tőlem származnak, Sz. E.)

Hogy Bókay professzornak a posztmodernről alkotott áttekintését kiteljesítem, átveszek néhány gondolatot korábbi szövegeiből, amelyek hozzájárultak az összefoglaláshoz. „Az inscriptio a modern versben olyan feliratok, töredékek megjelenésébe érzékelhető, amelyek, ha van is értelmük az mellékes, a referencia bennük felfüggesztődik, és emlékezetünkbe véletlenszerűen beleszövődött sztereotípiák, töredékek formájában léteznek.” A posztmodern vers rengeteg ilyen kölcsönzött történetet, tárgyat tartalmaz, ismer, de az adott szövegben az eredeti jelentésében nem

értelmezhető mondást, gesztust, narratív fragmentumot hasznosít.” (Bókay 2000/2., 43.).

[Értjük: nem számít, eredetileg mit jelentett, az a lényeg: mi a célunk vele, mire használjuk. Sz. E.]

Másutt: „A szöveg maga nem önálló, autonóm egység, hanem csak más szövegekkel fenntartott viszonyrendszerben létezik.” (Bókay 2001:377). Ennek modulációja: „Az egyik szöveg csak azáltal létezik, hogy a másik szöveg használata során kapcsolatba kerül.” (2001:375). Majd: „Az irodalom igazsága csak illúzió, a szövegfelületen végtelen számú jelentés bukkanhat fel.” (2001:377). Nincs szöveg, csak szöveglehetőségek. De szerző sincs, amint azt Bókay egyik mestere, Roland Barthes tanítja: „A posztmodern író hatalmában csak a szövegek összekeverése áll, a szövegkezelés pragmatikai jellegű, a jelzett elemek közti viszonyt a szövegkezelés használati utasításai szervezik.” (id. Bókay 2001:379). Még egy idézet egy nálunk kevésbé ismert szerzőtől: A posztmodern irodalomban az intertextualitás egyenesen az irodalom létmódjaként értelmeződik.” (Kriveva 1996:15).

Néhány mondat erejéig szóljon most a hazai posztmodern teória másik fő prófétája, a Teremtő Szó egyik legfőbb működtetője, aki most éppen a személyes szerzőt iktatja ki az irodalomból: „A különböző szövegekből, utalásokból összeálló polifonikus szövegek között eltűnik a központi beszélő, helyét az identitásukat vesztett fragmentumok grammatikai egység szám első személyei foglalják el. A posztmodern szöveg kohézióját az egyes szövegek szerveződési lehetőségei és sokirányú értelem-összefüggései jelentik. A kész szöveg másról szól, mint az őt alkotó fragmentumok összessége, amelyek eredeti funkcionálisuktól megfosztva egyébként sem emlékeztetnek 'eredetükre'.” Másutt: „Az idézett szövegeknek hangsúlyozott, értelmező, értelemadó – vagy módosító szerepe lesz, így nyíltabb tér jut a szövegek közti párbeszédnek, a szöveg a pretextusokkal alkotott kölcsönviszony kiteljesedésével jön létre.” (Kulcsár Szabó Ernő 1998:533). És egy következő: „Fontosnak tűnik azt is hangsúlyoznunk, hogy a multiplikálódás nem az alanyról figyelhető meg, hanem azoknál a hangnemeknél, beszédmódoknál, amelyek az elválasztottság látszatát keltve voltaképpen megszüntetik, felszámolják az alanyi személyiséget.” (Kulcsár Szabó Ernő 1994:173).

A posztmodern teória nem létezőnek mondott, ám a szövegekből kiérthető elvei mentén sorakoznak a Nagy Elmélet képviselőinek megnyilatkozásai. Köztük kiemelt hely illeti a kortárs magyar költészet történetét és a posztmodern episztémé posztulátumait egyaránt kiválóan ismerő Margócsy Istvánt, akinek írásaiban már KAF-ra utaló megjegyzések is vannak. Első idézetében ő is elűnteti a szerzőt: „... a költészetben poétikailag ugyanaz a nagy tendencia él és folytatódik, a hatvanas-hetvenes évek fordulóján Tandorinak, s mellette Petrinek

és másoknak felléptével mutatkozott be, s amely valóban radikálisan átírta a magyar költészet hagyományait... A költői én, azaz a hagyományos lírai paradigma szubsztanciális szubjektuma, illetve ennek módosulásai, a hetvenes évek folyamán oly gyorsan kétségbe vonatott a költészetben, hogy az új alapvető líra konstituensbeli változásaira szinte alig találunk analogont (...) az a beszélő, akit az iskolában költői vagy lírai énként tanultunk meg, minden ízében és minden megjelenési formájában fikcionálttá vált, s még akkor is fiktív jellegű lenne, ha közvetlen mód nincsen is jelezve a szerzői fikció intencionált távolságtartására. (...) De ennek a fikcionáltságnak lesz következménye az újabb években rendkívül nagy mértékben elszaporodott szerepversek hatalmas aránya. (...) A megszólaló én fikcionáltsága a legszorosabban összefügg a nyelv fikcionáltságának mozzanatával. Sőt, valójában más oldalról nézve, alighanem azonos is vele.” (Margócsy 2000/2., 30.)

[A valós dolgok nem látszanak – nem léteznek: fikcionáltságuk másféle kifejezése a Baudrillard-féle szimulákrum-képzésnek: a másolat, a hamisítvány fontosabb, igazabb az eredetnél. (Baudrillard:1996)]. Ennek a „másodlagosságnak”, „fikcionáltságnak”, „szimulákrum-jellegnek” érdekes jellemzését adja a KAF-versekre alkalmazva, „mintha-olvasatokként” olvasva őket, Keresztury Tibor: „A legjellemzőbb karakterjegyek között említett reflektáltság, az utalásos – imitációs technika (hogy tehát olyan, *mintha* egy kantilénát olvasnánk, vagy olyan, *mintha* egy manierista, vagy kora-középkori szerző átültetett szövege lenne a vers) – miközben persze csak rájátszásról, kifejezőeszközök ütköztetéséről van szó...” (Keresztury 1994:74).

Tovább idézem Margócsyt, aki most a nyelvet, mint a világ *primum movens*-ét tételezi: „... a hetvenes évek költészete (...) arra tört, hogy versi megjelenítésével explikálja, látványossá tegye, megtestesítse a nyelv problémáit (emiatt született meg oly sok kiváló vers, amely elsősorban a nyelvnek anyagiságával, testével, grammatikusan szólván, etimologikus megcsináltságával operált”. A többi költő közül kiemeli KAF-ot: „E költészet – melynek generális leírásához én is helyeslem a radikális archaizmus kitétel alkalmazását – valóban egyszerre radikális és archaikus: hisz állandóan az archaikus hagyományokat keresi, teremti újjá és fordítja ki, ám ezeket rögtön fikcionálja is, s oly keretek közé illeszti, mely keretek az archaikus vonásoknak pillanatonkénti metamorfózisához kell, hogy vezessenek. Kitalálni a múltat! – oly költői akció ez, mely ily teljességében alighanem újszerű az egész magyar irodalomtörténetben.”

[Emlékezzünk erre a boldog felkiáltásra, amikor más posztmodern szövegekben – még KAF-éban is - emlékeztetfelejtésről szólnak a tudorok! Erre még visszatérek. Sz. E.]

Margócsy további magaslatoiba emeli a nyelvet:

„... a legújabb magyar költészetnek a versnyelv lett az anyanyelve, s a legújabb tendenciáknak önelvű mozzanata lesz az irodalomnak mint sokágú, s sokágúságában mindig újra fikcionálódó hagyomány-konglomerátumokkal folytatott állandó párbeszéd, mely az intertextualitás 'normális' és normálisan korlátozott érvényű adottságát önkényesen uralkodóvá és kizárólagossá tévén, az eleve fiktív gesztust fogja mint a költészet alapesetét rögzíteni (...) leglátványosabb és leghatásosabb jelentkezése KAF állandó új-alak, új-hagyomány koholásaiban nyilvánul meg.” (Margócsy 2000/2).

[Tán a jogi nyelvből kellett volna táplálkoznia a legújabb magyar költészetnek? Vagy az atomfizika nyelvéből? A magyar vers anyanyelve - természetszerűleg - mindig a versnyelv volt. Ez a nagy felfedezés – egyszerűen tautológia. Sz. E.]

(Egy kis nyelvélés)

Ha sokan foglalkoznak valamivel, abból előbb-utóbb tudomány lesz. Vagy - lennie kell. Payer Imre idézi Paul de Mant KAF „nyelvi emlékeztetfelejtése” ügyében: megállapítása szerint Paul de Man szemléletével rokon KAF-é, amennyiben költészetének lényege a nyelv és nem a világszerűség. „KAF költeményeiben lépten-nyomon felbukkan az *apokalipszis*, de *nem mint téma*, hanem *mint motívum*, tehát *nyelvileg determináltan*.” [Azaz: idézetként, vagy szóképként, toposzá rögzülten. Sz. E.] Példája a sokszor említett *Pro domo*, melyből az alábbiakat idézi:

Szomjazva ezt-azt felnöttem,
fel én, ki fuldokoltam más anyák tején,
tudom már: solvet saeculum in favilla.

A KAF-szövegben van egy különös kép: a „fuldokoltam más anyák tején” – az idegen anya teje az édesanya teje helyett ugyanolyan fullasztó, mint a megtagadni kényszerített, megvont, hiányolt szülőföld-anyaföld helyett mintegy számkivetettségben, belső száműzetésben élni, az anyanyelv helyett idegen nyelven szólni. E kényszerített állapotban a költő átéli a latin idézet, a Celanói Tamás Dies irae-jéből átvett utolsó ítélet képzetét. A versben a Harag Napja nem nyelvileg determináltan beépített toposz, hanem súlyos lezárása annak a gondolatnak, hogy idegen földön élni egyenlő a végső kárhoyattal. Nem nyelvi motívum tehát, hanem versszövegben megfogalmazott téma.

A nyelvi létben megmerítkezés mámorea még a költőtárs-kritikus Szilágyi Ákost is elragadta, amikor KAF kiténtetése alkalmából mondott köszöntőjében jó érzéssel emeli ki a KAF-életműből az egyik legszebb verset, a *Gyermekhangra* címűt, de egészen elhangolja a vers tónusát, diadalittas heuréká-t formálva a tragikusból.

Boldogan kiáltja: „A költő hazája – szóhaza!” Csak – sajnos – ő is az átváltoztatva teremtők közösségébe tartozik, és nem a költőt ünnepli, hanem a Szót, a magánvaló Logoszt. „A költői kérdés nem a kérdezőből jön, hanem a nyelvből ered (...) Kérdez helyetted a nyelv...” Továbbá: „Szóházában – a szavak nem használva vannak, hanem lakoznak.” Majd viccesen: „Szavakon lovagoljak? Hogy a fenébe ne! A szódából jöttünk, nem a Gangesz partjairól.” [Az utalásból sejthető: Szilágyihoz az adott pillanatban Parti Nagy Lajos közelebb áll, mint Ady.] Folytatódik a Szó magasztalása: „A szavak találják meg őt [t.i. a költőt, Sz. E.], nem a költő a szavakat. Kivétel a Kompletórium költője, akiért a szavaknak nem kell tűvé tenniük a világot. Ő teszi tűvé a szavakat. Betűvé természetesen. Ragadnak rímei lépesmézére a szavak, mint Don Juanra a nők.” Tovább viccelődik: „KAF – félig. KAFKA. Félig székely. Vagy tán egészen az.” Majd tudományosabban: „A nyelv lakozik, a költészetet nem úgy kell elképzelni, mint menedéket, életpótlékot, oázist, kulisszát. A Kompletórium költője nem szenvedőlegesen időz a szóházában. (...) Nem két világban él, hanem ebben az egyben. (...) Szóhaza és élet, költészet és valóság költőileg megformált régi kettőssége és ellentéte hiányzik verseiből. [Ez nem így van. Ha másra nem, tessék Erdély-verseire gondolni. Sz. E.] A modern költő valóság és költészet ellentétéként élte meg a nyelv világát (...) A még modernebb költő szemében viszont a valóság és az élet a nyelv. Minden nyelv. Nyelven kívül semmi sincsen, beleértve még ezt a semmit is. Ez 'csak' nyelv. A 'nincs' elképzelésmódja. Minden ez -, élet is, valóság is. (...) A szóhaza a megtalált valahol. A nyelv nem valamilyen külön, erre a célra kijelölt és körülhatárolt helyen – mondjuk a költészetben – lakozik, hanem létesülésének eleven folyamatában, melynek se kezdete, se vége.”

Lett volna lehetősége Szilágyi Ákosnak arra, hogy a szóhaza jelentésrétegeinek mélyére ásson. A *Gyermekhangra* című vers – Szilágyi okfejtésével szemben – nem a szó apoteózis: szakaszonként váltakozva ismétlődő horizontváltásaival (második személy – harmadik személy) a gyermeki psziché kétarcúságára talál kifejezésmódot: a gyermek látja a mackót, életre kelti, aposztrofálja, üvegszemében meglátja saját magát, így válik a mackó személyiségének részévé, majd kiesve a varázslatból, harmadik személyben beszél róla. Méghozzá *ambroziánus himnuszban*: a legmagasztosabbaknak és a legszenvedélyesebben szeretetteknek kijáró formában. (KAF kedveli ezt a sorfélét és strófafajtát, és mindazokban a versekben, amelyekben a szeretet, az áhítat hangját akarja megszólaltatni, ezt a formát használja: az *És Christophorus énekelt*-ben, a Jack Cole Daloskönyvének egyik legszebb darabjában, a természetimádó *Szippants magadba nyári éj* kezdetűben.) A *Gyermekhangra*: himnusz a gyermeki világ központjához - akivel alszik, akihez beszél -, a mackóhoz. De ez a mackó a gyermeki lét értelmének hordozója is: jonhába rejtették a szóházát.

Ami ebben a versben nem a Logosz dicsérete, hanem az anyanyelv féltéséé, rejtéséé – és a fájdalom amiatt, hogy félteni, rejtteni kell. Nem tréfa ez a vers, nem intertextus („jonh”), nem palimpszeszt: *félelem, tragikum*. Ebben az olvasatban kevés a nyelv általános szabadságvágyáról beszélni, kreativitását dicsérni: „A Kompletórium szerzője (...) nem létrehozta, hanem szabadon engedi csupán a nyelv alakító szellemét. Engedi, hogy a nyelv lakozzék...” (Szilágyi Á. És XLVI.). A *Gyermekhangra* – ennél sokkal többet akar: hazát, amelyben a szó szabad lehet. És ez egészen más.

...

csak játékból van semmiből
nem hont foglalt csak hallgatást
üvegszemében egy kölyök
csak játékból van semmiből

csak játékból vagy semmiből
jonhod kutatják vámszedők
hová rejthetted szóházad
csak játékból vagy semmiből

...

A tanulmány második részét következő számunkban közöljük.

Bibliográfia:

- Balázs Imre József: És-és (a Kompletóriumról) Forrás 2001/1
Baudrillard, Jean: A szimulákrum elsőbbsége. Szeged, JATE, 1996
Bókay Antal: Dekonstruktivizmus és filológia. Alföld, 2000/2. 33-45.
Bókay Antal: Irodalomtudomány a modern és posztmodern korban, 2001
Bókay Antal: A bizonytalan bizonyossága. Kortárs, 2006/10
Cs. Gyimes Éva: Kompletórium. www.hunlit.hu 2002
Keresztury Tibor: „Versreneszansz” közeleg. In: Csipesszel a lángot, Nappali Ház, 1994
Keresztury Tibor. A Kompletóriumról, 2000
Keresztury Tibor: Tanulmányok a kortárs magyar irodalomról. Magvető, 2002
Kovács András Ferenc: Palimpszeszt és palinódia. In: Aranyos vitézi órák. Versek 1998-2001. Mentor, 2002
Kulcsár Szabó Ernő: Az új kritika dilemmái, Budapest, 1994
Kulcsár Szabó Ernő: A megértés alakzatai. Budapest, 1998
Kriveva, N.: Intertextualitás a posztmodern korban. Nyelv és iskola, 1996
Margócsy István: Irodalomtörténeti vízió a költészet állapotáról. Alföld, 2000/2.
Margócsy István: Szerepek és változatok. Bárka, 2000/5
Margócsy István: Magyar táncszó. Holmi, 2000/8
Margócsy István: A Kompletóriumról www.hunlit.hu, 2009/2
Payer Imre: Az emlékeztetfelejtés nyelvi alakzatai Kovács András Ferenc költészetében. Eső 2005/3
Selyem Zsuzsa: Kovács András Ferenc költészete. Jelenkor, 2004/5
Szilágyi Ákos: Egy szóházafi köszöntése. Élet és Irodalom, 2002. jún. 14.
Tóth Ákos: „Hát ádio aranykor”. Kovács András Ferenc: Aranyos vitézi órák. www.inaplo.hu.inaplo

Péntek Imre

„Ragyogtatni csillagot...”

Pék Pál 70 éves lenne, lehetne...

Egy éve, hogy súlyos betegséggel küzdve, elhunyt Pék Pál költő, a pannon vidék jellegzetes alkotója. Két nappal 69. születésnapja előtt a nagykanizsai kórházban életművére a végzetes kór kitette a pontot. Az *elmerült sziget* című, tizedik kötetét a könyvünnepre a pécsi Pro Pannonia Kiadó jelentette meg. Június elején, budapesti, nagykanizsai és zalaegerszegi programok keretében több helyütt dedikált, könyvbemutatót tartott. Számos tervet dédelgetett, újabb kötetre készült, gondolva a közeledő 70. születésnapra is. Megzenésített verseiből az Énekmondó Együttes készült CD-t kiadni. Ezeknek a szép elképzeléseknek egy része immár nélküle valósul meg.

Költői pályája a dunántúli hagyomány jegyében alakult. Mesterei, Takács Gyula, Fodor András, és a Jelenkor szerkesztői, Lovász Pál és Tüskés Tibor vezették be az irodalomba, a hatvanas évek elején. Versei szinte egyszerre jelentek meg a Somogyi Írásban, a Kortársban és a Jelenkorban. 1976-ban látott napvilágot első kötete, a Fodor András szerkesztette *Rapszódia a reményről*. Viszonylagos megkésetttségében az is közrejátszott, hogy az 1956-os forradalomban a Forradalmi Diákszövetség vezetője volt, ezért vizsgálati fogságra ítélték. Emiatt jókora kerülővel jutott el a tehetségének megfelelő értelmiségi foglalkozáshoz, a tanári hivatáshoz: több generációt tanított a magyar nyelv és irodalom értékeire. Minőség-igénye kérelhetetlenül működött: erről tanítványai, s a hozzá forduló kezdő írók-költők tudnának mesélni...

Lassan talált magára, második kötete, a *Nyár füstje*, majd tíz év késéssel követte az elsőt. Ennek fűszövegében írja: „Negyven-valahány év omladéka fullaszt talán? Sorsom mindnyájunk sorsa mégis, s én nem akarok mást, mint végigélni tisztán és hasznosan.” Nos, elmondhatjuk: ez az emberi és költői program szinte maradéktalanul megvalósult. Hisz a múlt rendszerben, a „bélyeges sereg” tagjaként csak a „küldetésvágy és vereségtudat” csapdájában vergődhetett, ahogy kritikusa, Lőrinczy Huba írta róla. Közéleti elkötelezettsége ellenére a formaművészet iránti vonzódás, a nyugatos formaeszmény és bukolkusságra való hajlam egyaránt jellemző költészetére. A katartikus kitörést ebből a „versszivárgásból” a rendszerváltás előtti mozgalmas időszak hozta, aminek erőteljes, meggyőző bizonyítéka a *Holtág*. Éppen 1990-ben jelent meg, az országos és a helyi változások közepette. A költő fohászokodása –: „Ne

hagyj el engem, szerelem! / Fényesíts és engedj hinni / evilági születésem.” – érthetően az érzelmi és politikai újjászületés igényét fogalmazza meg. De ez egyúttal poétikai újjászületés is, hisz nagyszerű versek egész sorát találjuk a kötetben. Az *Édentől keletre* az elkésett ünnep, az októberi Ősz antinómiát állítja élénk: „Miért az ünnep, / ha gyászomtól okádik?” Ugyancsak ebben olvassuk: „A barikádon innen és túl látja / a szabadságnak minden fintorát...” A későbbiekben ebből az aspektusból születtek, szinte Ady verseire emlékeztető, átkozódó lírai próféciái. Többszörösen elsíratta, meggyászolta holtra vált, tetszhalott nemzedékét, mert józanul, illúziótlanul látta, micsoda komédia játszódik le „az elkésették romlott színpadán”. A mind dermesztőbb perspektívák könyvei *A Bárány kiűzése* és a *Szodoma*. Az utóbbiban már nyíltan szól a „hamis ünneplőknek”, „a tetszhalottak, holtak” jogos indulatát szólatatva meg. A poétikai újjászületés része az is, hogy verseinek formakultúrája mind karakteresebb, mind kiérleltebb. A zeneiség és a végsőig csiszolt ritmika teszik befogadhatóvá tömör metaforáit, utalásokkal átszőtt, szentenciózus sorait.

Mint a madár c. versében írja:

„s állhatatos képekbe oltva
versemben tágasság lobog,
mögöttem szárnyak karcsú íve
suhog, emel és háborog...”

Ezt a költői képekbe oltott *tágasságot* pályája egészén nem csak megőrizte, fokról-fokra, kötetről-kötetre tágitotta is.

Pék Pál költői műhelye – a maga új ritmusában – kiválóan működött, az alkotás belső törvényei, szenvedélye megteremtette (kiszenvedte) a verset. A mindig új verset. Amelyekből (lényegében) összeállt legújabb kötete, *Az elmerült sziget*, ismételtén a Pro Pannonia Kiadó gondozásában látva napvilágot. Csak elismeréssel adózhatunk Szirtes Gábor Pék Pál kötetait ajánló, rövid minieszéinek. S ezúttal is remekelt, amikor rávilágított e kötet két etapjára: az álságok ellen folyó, meg nem nyugvó küzdelemre és arra az erkölcsi elégtételre, jövőt involváló ígéretre, amely értelmet ad a sokszor Don Quijote-i hadakozásnak.

Régi és új motívumok szövik át a kötetet. A régiek a folytonosságot képviselik. Ilyen – a több kötetben is megidézett - „október árnya”, mely új hangsúlyokkal, de a régi erkölcsi konzekvenciákkal szól. Fájdalmas, gyógyíthatatlan sebeket hurcolnak itt a „legyalázottak”, akiket – úgy látszik – senki sem vállal, hiba „tolulnak föl a voltak” „roggyant hittel” (*Mikor visszatér*). Mintha valamiféle ellen-teremtés mítosz rajzolódna ki az *Átváltozás* című versben: „mert szétfoszlott a teremtés”, beszennyezve a „létezés tiszta vágya”, a társ, a nő is „préda lett egy túlvilági lakomán”. A folyamat végeredménye: „Kígyótojás, ezért meghasad a múltunk.” (*Mint kígyótojás*). S hiába a számonkérés:

„Hol van hát, ki szembe lépdél,
hol a tett, mit elhagyok,
hit, ahogy a körülvetek
megnyílt pokla fölbuzog?
Hol az Ősz? Az elemésztett
mécsesekbe ki lop lángot...”
(*Sic fata tulerunt*)

Vádló, felzaklató kérdések zuhognak, de csak a hátraarcok, visszafordulások, elgyávulások sokasodnak. S maradnak „testvértelen tavaszok”, s a „díszletek mögött” eggyé gyúrt áldozatok és gyilkosok. S e mögött ott van, mint megfellebbezhetetlen erkölcsi etalon: a „priccsek éjén hánykolódó”, „megcsalatott kiskamasz” tekintete, érzékenysége, aki „hallja még az októberi / szelek hogy ugatnak.” (Beszéd az estben). Az N. I. és Mansfeld című versek is a „vértanú ég alatt” „meghívott halál” drámáját idézik meg, s azt a méltatlan állapotot, amit az N. I. vers így fest: „Holtak arca fölé guggol / szükségében ez a nép.” Ám kontrasztja is megvan ennek az illúziótlan képnek: a *Da capo*. Az örökség nem vész el, lesz, aki ezt felismeri, vállalja azt a nemzedéket, „aki egy másik korban/ elhitte, hogy nem a lét, / sorsa lesz több, bármit üzen / múltjával e rogyant nép.”

„Ezért kezdi újra mindig,
ezért mondja, lesz ma ok
markolni egy sár-göröngyöt
s ragyogtatni csillagot.”

Ehhez az újrakezdő hithez társul a fohász: „Békét adj Uram, kitartást e földön, / mi nem elég világnak, menedéknek többé...” vagy másutt: „Uram, ne hagyj akkor / családok közé veszni, / mondd, hogy lesz ki mégis / újra kezdi... Uram, add meg végre, boldogabb országod!”

Azt hiszem, ehhez nehéz mit hozzátenni.

Szólni szeretnék egy új élményről, a súlyos betegség, a halál-közelség és újjászületés élményéről, amely ebben a kötetben magas rendű költészetté transzponálódik. A *Dies ad quem* c. versciklusról van szó. „Az volt az a nap, születése napja” – írja Pék Pál, „élőkhöz, már tudta, visszaköltözött”... Ám ehhez a bizonyossághoz más is kell, a társ, aki várakozásával, hűségével erőt ad a kínok elviseléséhez. Mert ez a magára ébredés kegyetlen érzés: „Ég és föld susogta benne újra, / szétomló léte minden álma fáj.” „Azon az úton” elindulni és visszatérni, katartikus pillanatok átélése. A találkozás a *Tél angyalával*, aki csábít, aki hív... („Hívott is, mondtam, nem lehet.” Az út, mely válaszút is egyben, a pokolra szállás vándorlása után a menekülés útjává válik. Az „Elysiumi pusztaság” mind inkább távolodik, s a megtartó erő kerekedik felül. „s te nézel rám a túlpartokról, kedves, / s én ébredésem neked elhiszem.” Ennek a mély, érzelmeken túli összetartozásnak több szép versével is találkozunk a kötetben, mint a *Vak vágta, Éj az éjben*.

Olykor felrémlik, hogy az új költészeti kánon nem ismeri el a közéleti, képviseleti költészet létjogosultságát. Pék Pál versei között tallózva lépten-nyomon találkozunk ilyen versekkel.

A *Vesztegzárban* olvashatjuk:

„rögeszméd, hogy tisztábban élsz
(térdem mégis), mint az ország,
s tévútjain, aki veled –
Érte játszod, más bolondját.”

A költő rögeszméje és a világ bizony nincs szinkronban. Az illúzióvesztés, a vereség, a veszteség nagy leltára ez a kötet. Az *Álomvesztés* időszaka ez – bár a kezdethez „kellett, egy hamis éden minden álma”. Itt van az „új hazugsággal új karám”, „gallyra ment hitekben szópokol vacog”. A Csoóri Sándornak ajánlott *Feltörve a hetedik pecsét* ezt a nem épp hízogó létállapotot tárja elő leplezetlenül: „s én fals zenékre bokázom bár tegnap / tiszta szívű nagy zenékre vágytam”... S ehhez még: „Hallgatnak a fölkenet süketek...” Tobzódik *A másik égtáj embere*, aki „csak fonák maga, szó-lucokban vackol rég, / s mozdulata delejében rontás... mert hazája nem, háza áll...” Valamiképp a megváltás elmaradt, bár a megszentelt Bárány teste fölálodoztatott.

Ezeket a sorokat olvasva, egy korábbi kötet sorai kíváncsognak ide: „visszahőköl az Úr is látva / a benned romló konok Messiást”. Igen, ez a konok, számon kérő Messiás – a közéleti költő – nem hagy békén, nem hagy nyugodni, újra és újra szembesít magunkkal, jobbik énünkkel, s a romló, leépülő közállapotokkal. A *Dis árnyaiban* ez a lehangoló folyamat még visszatetszőbben, sőt, visszataszítóbban jelenik meg. A legszebb napok elhamvadása, a sárba fulladt apák emlékének őrzése egyre lehetetlenebb. A mélypont ünnepélye – ahogy Pilinszky írja –:

„Dis falán túl árnyat árnyért –
S verhet esők ostora,
benépesül majd holdas arcod,
a férgek édes otthona.”

A *Vesztegzár* c. ciklus is ennek a feloldhatatlan, elátkozott helyzetnek nyomasztó képe. Sőt, képlete. Szinte apokaliptikus képek sorjáznak benne:

„És roncsolódsz, és nincs jeled,
és néptelen, már néptelen
a ház, a part, a hű sziget...”

Ezért az éj, a latorok éje.

Hiába a hűség, hiába az „emlékedhez forradsz”-magatartása, a „sorsod – kő a tollpíhén”.

A „fénybe ölelt tépott zászlók selymét” már hiába zuhogtatni, az igazságtevő isten nincs sehol.

Számomra az utolsó versciklus tűnt roppant izgalmasnak. A *visszatérő*. Az Odüsszeusz-motívum sok-sok műalkotásban megjelenik. Az emigráns irodalom kedvenc metaforája, az 56-os nemzedék, a magyar Odüsszeuszok bebolyongták a világot, hogy végül és többnyire, hazatérjenek. Megrakottan szellemi kincsekkel, amire – úgy tűnik – vajmi kevés igény van. Pék Pál belső bolyongását, annak állomásait rögzíti, mely a szülői háztól az elnyert otthonig, az elnyerhető otthonosságig vezet. A készülődés a boldogságra azonban megcsalatozik, „Pénélope vásznán többé/nem tárul föl az a völgy...” S a várva várt megérkezés felemás érzéket kelt, bár az ifjúság arca „fölsugárzik rá”. Az *elmerült sziget* című vers – a cikluson belül – mely a kötet címét is adta, végképp leszámol a megnyugvást hozó célhoz érésel.

„Hisz a titok leplezetlen!
Bekeríti hullaszag -
Kytéra is hazugság, és
hazugság a tiszta had.

Pedig egykor ezt a partot
álmodta, egy éjszakát,
mikor a víz fátylain túl
megláthatja lthakát.”

A fiú világosítja föl, kíméletlenül:
„A parton nincs ma senki, senki.
Vetkezhetsz, ami megmaradt,
veszetteké lett birodalmad.
Patkányok lakják házatad.”
Innen csak a szökés, a menekülés lehetséges.
„szigetéről más világba
menekítve önmagát.”

A hűséges, az egyszer megtapasztalt igazságához ragaszkodó lélek, „kit egy álom vacogtatott / álomtalan nép fölött”, az nem tehet mást, mint „szégyenének piacán” is hallja, s örökösen hallja az „elsüllyedt Atlantiszok moraját”. Szirtes Gábor erről olyan szépen ír, hogy érdemes idézni: „...mert el lehet süllyedni a végtelen óceán mélyén, ám az Atlantiszok moraja az álomtalan nép számára az erkölcsi helytállás örök mementója lehet: hangos figyelmeztetés és követendő példa.”

Odüsszeuszunk tehát – szenvedései, hanyattatásai ellenére - egyelőre nem térhet haza a képzeletében lévő otthonába. A mitikus párhuzam csak felerősíti a személyes és közösségi tragédiát.

Még egy dologról szólnék.
Pék Pál az a költő, aki szenvedélyesen olvasta a régi és

új klasszikusokat, kortársait, keresve a párhuzamokat, az eltéréseket, a megerősítő motívumokat. Új kötetében is számos mottót, ajánlást találunk. A névsor tanulságos: találkozunk Weöres Sándor, Fodor András, dr. Alotti Nasri, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Ágh István, Markó Béla, Ady Endre, Csoóri Sándor, Nagy László, Dante, Bella István és Homérosz nevével és soraival.

Rám mégis, a Nagy Gáspárnak ajánlott, az *Epitáfium egy rontott kertben* című vers tette a legnagyobb hatást. Több oknál fogva. Mert én is jól ismertem Gazsit – azt hiszem, mindkettőnknek megvan a maga kedves emlékekkel sugárzó Gazsi-képe –, s mert én is ott voltam a nagytilaji temetőben, búcsúztatásán. Magam is írtam egy kis nekrológot a Pannon Tükörben, de a vers – az igazi – Pék Pálnak sikerült. A vers elején az ég és föld egybejátszása máris remek antré – a földbe temetjük azt, akinek az égben, a magyar irdalom égében a helye -, s innen egyszerre kétfelé vág a felismerés: az ébredés – a gyermekek folytonosságában (fiad szemén fénybogár) és a fent maradtban – a művekben egyaránt megmarad. S a miénk: „az ordas-éhu árvaság”. S a kárhozat, hogy „tovább újra”, „feledve azt a kort, / isten verse, hol egy álom / hűdött beszéde volt...”, „hol malom-hazánk (örülő) szabadságot / hazudott ránk, lázkat, s röpülésünk hitványságát / el nem fedte sáska-had, s kifosztott arcok hétköznapi pokla se...”. S kiábrándító, kijózanító felismerések ellenére, az azonosulás, a vállalás – mindazzal, amit nekünk Nagy Gáspár, Nagy Gazsi jelentett – hangja szólal meg: „emléked, hogy köntöst cserél, / otthonom lesz otthonod”. Ki gondolta volna, hogy az égi „otthon” ilyen tragikus gyorsasággal mindkettőjüket magába fogadja...

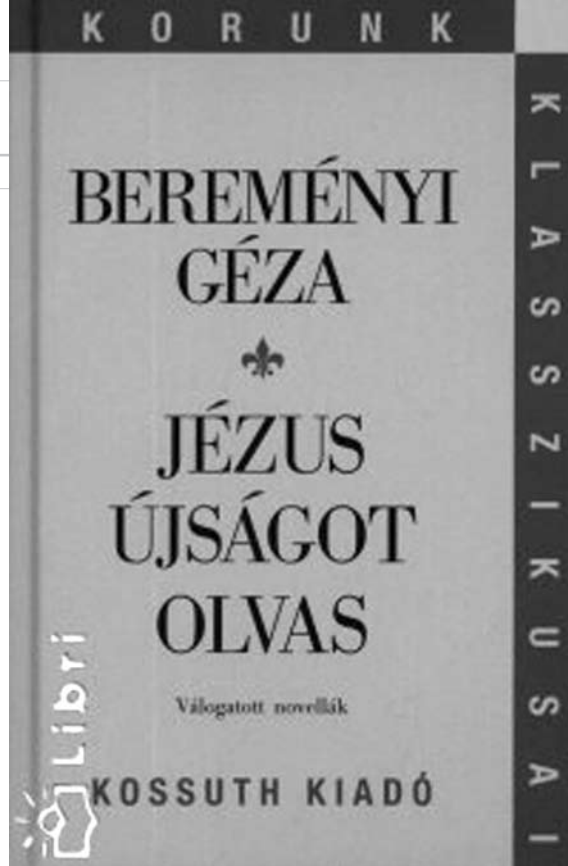
Szólni kell arról is, hogy kezdettől végig Nagykanizsán élt, dolgozott, de az egyetemes magyar kultúrában gondolkodott. Sorjázó verskötetei, valamint egyéb publikációi rangos helyet biztosítanak számára a kortárs költészetben. Neve egyé forrt városával, mint ahogy Kerék Imrée Sopronnal, Villányi László Győrrel, vagy Bertók Lászlóé Péccsel. Egyénisége több szempontból összekötő kapocs volt Zala és a nagyvilág között, halála ezért is súlyos, nehezen pótolható veszteség. Emlékét akkor őrizzük meg méltóan, ha szellemi hagyatékát megbecsüljük, műveit új és új fénytörésbe emeljük, és a kritikai recepció képes lesz az életmű egy-egy részkérdését vizsgálódásainak centrumába emelni. Pék Pál költészetének hivatása volt: az októberi Ősz és nemzedéke szédült igazságának csillagát ragyogtatni; költői és etikai küldetését hibátlanul képviselte, beteljesítette. Ezen a szomorú évfordulón erre is emlékezni, emlékeztetni kell – magunkat.

Szemes Péter:

Bereményi Grand Selection 1969-2009.

Az idei könyvhétre jelent meg Bereményi Géza harmadik, *Jézus újságot olvas* című novelláskötete. A Kossuth Kiadó Korunk klasszikusai sorozatában napvilágot látott kispróza-gyűjtemény tizenkét darabját alapvetően *A svéd királyból* (1970) és *A feltűrt gallérból* (1994) válogatta a szerző, s a korpuszba bekerült két új, elsőként a Pannon Tükörben publikált szöveg is (*Jézus újságot olvas*, *Petőfi „Ha férfi vagy, légy férfi” c. költeményének elemzése*). Ugyancsak a folyóiratban jelent meg a *Hóésés a Vízivárosban* dramatikus változata - ezzel az alkotással emellett tévéfilmként is találkozhatott a közönség, de azok is ismerős motívumokra, képekre lelhetnek a kötet olvasása közben, akik forgatták Bereményi *Legendárium* c. regényét, vagy látták az általa jegyzett színdarabokat (*Az arany ára*), filmeket (*Megáll az idő*, *Eldorádó*, *Irodalom*). Mindez azt igazolja, hogy vannak olyan meghatározó jelentőségű történetek, melyek vörös fonálként átszövik az író-rendező életművét, eligazodási pontokat nyújtanak annak áttekintéséhez, értelmezéséhez.

A *Jézus újságot olvas*ban több ilyen is találunk, mindenek előtt a kötet keretét biztosító címadó novella és az *Eldorádó* közös főtémáját, a beteg gyermek gyógyulását. A nyitó szöveg, mint az időben legkésőbb keletkezett, a korábbiakhoz képest stílusbeli módosulást mutat: egyfelől a szigorúan szabott mondatszerkesztés dominál (sok a bővítmény nélküli, vagy minimális bővítményű mondat), másrészt szembetűnő a részletek (emlékfoszlányok, perceptuált képek) rendkívül alapos, szinte mindenre kiterjedő leírása. Itt a szülei által a lakásban magára hagyott gyermek a tükörbe nézve konstatálja hirtelen megbetegedését, s kórházi ápolása alatt is képtelen beszédre, mozgásra, sőt hozzátartozóit sem ismeri meg. Nagyanyja nem adja fel az unokájáért vívott harcot, egy szentképet ad neki, s hazaszállítása után addig suttyog a fülébe Jézus gyógyító erejéről, míg a kis beteg hinni kezd benne. Maga a novella is keretes, hiszen a főhős ismételten egyedül marad (az asszony kenyérért megy), mikor egy, a hallottaknak megfelelő kinézetű szőke férfi érkezik – elmondása szerint Jászberényből motoron – és leül a fiú ágya mellé újságot olvasni. A lényéből áradó erő hatására aztán a gyermek felkel, és járni kezd, tehát a gyógyulás útjára lép. Míg e szövegben a „szent” minőségnek köszönhető az állapotjavulás, az *Eldorádó*ban a szakrális és a profán dualizmusa jelenik meg. Ott a fiú nagyszülei után indul a piacra, mikor mozdony zakatolását kezdi hallani a fejében (a motívum az *Utazás a koponyám körül*ből is ismerős

lehet), s hiába próbál a nővérétől segítséget kérni, ő azt hiszi, hogy az öccse csak játszik. A földön fekvő betegre a lányért érkező Vízivárosi Nagypapa talál rá és értesíti a piacon lévő háziakat. Az anyai Nagypapa pénzt és aranyat vesz magához, és erőszakkal ráveszi az autótulajdonos szomszédot, hogy szállítsa őket a kórházba. Út közben ütközik először össze a jelzett két minőség testesítője, a két nagyszülő – a nagyanya Istenhez fohászkodik a gyermek megmeneküléséért, a férje káromkodik. Jellegzetes a kétfajta mentési kísérlet is: míg az asszony misét mond az unokájáért, ura, a piac királya a magával vitt egy kilónyi nemesfémmelel fizeti az orvost, így vásárolja meg a gyermek életét. A kórházi kezelés alatt a beteg állapota nem igen javul, de Nagyanya gondos ápolása megteszi a hatását. Kiderül, hogy akár csak unokájának, a háború idejéről neki is van halálközeli élménye – így mindketten a beavatottak közé tartoznak, mindketten megtapasztalták a „képet” –, hogy nemcsak látja a jövő történéseit megmutató álmokat, de értelmezni is tudja azokat. Végül azonban mégis elveszti unokáját, hiszen akár csak Annamari a Vízivárosi Nagypapa, őt Édesanya és az új férje, Laci bácsi viszi magával a lakásukba. A két életszemlélet közül pedig végül Nagyanyáé kerekedik felül, mivel évtizedek múlva a haldokló Nagypapának be kell látnia, hogy megszerzett anyagi javait nem viheti magával a sírba.

Az anyai ükapa, a XIX. században élt Alexy Lajos kassai puszkaműves alakjához kapcsolódó családi legendákat örökíti meg *Az anyai ág* c. írás. A fiatalon kicsapongó életet élt ős eszerint akkor higgadt le, mikor felesége elfűrészelte a tivornyák helyszínének otthont adó háztól a városba vezető híd lábait, s ennek következtében a dévaj nők és cimborák mind halálukat lelték. A kiváló műszaki

érzékkel megáldott fegyverkovács ezután műhelyébe zárkózott, s megalkotta a hátultöltős puskát, mellyel a honvédsereg győzelmét kívánta elősegíteni (Rákosi Viktor *Korhadttal fakesztek* c. kötetének egyik darabja, a *Történet, amely álom* csak eljátszik ezzel a gondolattal). A nagy jelentőségű hadi újítás gyártására azonban nincs pénz, ezért a mestert titoktartásra kéri Kossuth. Kassa elestét követően Paskievics katonái mégis keresni kezdik a feltalálót, ám helyette tanár névrokonát hurcolják életfogytig tartó fogságba. Ezek után a szerencsés ükapa elhagyja az országot és hosszas bolyongás után a poroszoknak adja el a tervet, akik az új fegyverrel a königgratzi csatában megverik az osztrákokat, közvetve hozzájárulva ezzel a kiegyezés megszületéséhez. Az anyai elődnek ezután nyoma vész, ám sorsával különös kontrasztot alkot unokája esete, akit egy emberöltővel később elvisznek a mentők, amikor tisztí kardjával a Tanács körúton hadonászik.

Az apai vonalhoz kötődő novella, a *Hóesés a Vízivárosban* az ott élő nagyszülőknél tett első látogatást beszéli el. Az édesanyjával érkező epikus én mindjárt a különleges értékekkel felszerelt lakásba érkezéskor ezüstórát kap nagypapjától, amivel az szimbolikusan is jelezni kívánja – unokája az egyetlen férfi örökös. A nagymamát teljesen megdöbbeníti, hogy mennyire hasonlít rá a kisfiú, szándékolt ájulásából is nehezen tér magához. Közben a családfőhöz régi iskolatársa és barátja, a korábbi funkcionárius, börtönből frissen szabadult Kőszegi Miklós toppan be. A rokonok és ismerősök közben a másik szobában a gyermek által meghallott információtöredékekből próbálják meg kitalálni, ki is lehet a látogató (egyikük elzárkózó, minden vonatkozó ismeretét letagadó magatartása rárimel a Petőfi-novellában Apuka nevelt fia dolgozatára vonatkozó szavaiba). A tudomására jutottakat egyből kiadó unoka alapos dorgálásban részesül nagypapjától, az árulkodót mintegy kiveti a felnőttek közössége. A magára maradt fiú a hó hullását nézve hasonló esetet idéz fel magában, hiszen néhány évvel korábban nyugatra menekülő, vér szerinti apja búcsúlátogatása alkalmával nem volt kíváncsi rá, nem akart elköszönni tőle. Akárcsak most, akkor is egyedül volt a felnőttek között, és kétszer is megtagadták azok, akiknek az örökségét át kell vennie. A fiatalság és a szerelem a fő motívumai két egymáshoz szorosan kapcsolódó novellának, *A feltűrt gallérnak és a Petőfi „Ha férfi vagy, légy férfi” c. költeményének* elemzésének, ugyanakkor az elbeszélői nézőpont el is választja őket. Előbbi, a második kispőzsa-kötet címadó darabja, filmszerű képekből építkezik. (Ami nyilvánvalóan Bereményi több szövegének is sajátossága, *A svéd király* és az *Irodalom* mellett azonban itt érezhető leginkább.) Szukics Magda hosszan tartó betegsége után először megy új iskolájába, a mintagimnáziumba és az egyik szünetben észrevesz egy lépcsőfordulóban beszélgető, feltűrt galléros fiút, aki érdekelni kezdi. A különleges

benyomást keltő ruhadarab története akkor kezdődik, mikor gazdája, Pintér elhatározza, hogy megismeri Pierre-t, az iskola negyedikes bálványát. Először osztálytársától, a kis Körmenditől hall a nagyfiú legendás tetteiről, aminek köszönhetően találgatni kezdi, melyik srác lehet a példakép. Két alkalommal is rossz fele próbálkozik, hiszen először Csöpivel, majd Prestonnal keveri össze, utóbbtól azonban egyedül, vagány azonosítót kap, miután az idősebb fiú felhajtja a gallérját. Innentől kezdve így megy mindenhová, s utóbb nagy vágya is teljesül, mikor a harmadikosok osztálybuliján mintegy véletlenül részese lesz Pierre és egy lány alkalmi légyottjának, és erőt nyer a fiú magabiztosságából. Azonos nevű alakok jelennek meg a Petőfi-novellában is. Itt Szukics Magda már nemcsak órán figyel, de szerelmes levéllel és is nyomatékot ad vonzódásának. Az új osztályfőnök, az 56-os szerepvállalása miatt eltávolított Ficere helyére érkezett, magyart is oktató Lovasné a cetlit látva azt hiszi, a fiú titokban verseket ír. Pintér azt hazudja, hogy valóban van 6-7 költeménye és a bizonyítási vágyból megfogalmazott kettővel igazán közel kerül tanárnőjéhez. A viszony bontakozását látva szerelmes osztálytársnője megsértődik, és féltékennyé akarja tenni, Rajnák igazgató-helyettes pedig megpróbálja beszervezni, azt kérve, hogy rendszeresen jelentsen Lovasnéról neki. Közben irodalom órán Petőfi Ha férfi vagy, légy férfi című költeményét kapják otthoni elemzésre, amibe a főhős saját érzéseit, vágyait is belefoglalja. Nevelőapja azonban széttépi a dolgozatot, nehogy kitűnni akarása, vagy értékes adottságai miatt a hatalom birtokosai részéről valamilyen retorzió érje a fiút. Pintér végül újrírja szövegét.

Másfajta vonatkozásban jelenik meg a szerelem az *Utolsó kör a vízben* c. írásban. Ebben a kissé becsípett prózai én elmegy Mártához, ahol találkozik volt barátnőjével (feleségével?), Marival (érdemes figyelni az újszövetségi áthallást), akit meghív a Dunához, hajózni az új jachtján. A folyóparti házikóban idilli módon teáznak Csaba cimborájával és a hozzá tartozó lánnyal, Négyléggel, ám végül be kell ismernie, hogy hiába hozta ki a nőt, hiszen nincs semmiféle hajója.

Az emberi sors történeti beágyazottságát vizsgálja a *Levelet Zs. asszonynak* című novella. Bereményi szövegeinek egyébként is egyik meghatározó specifikuma a történelem életeket formáló jellegének, a hely és idő determináló erejének megmutatása. A fiktív levél „szerzője”, a „beszélő” hazaérkezése után először is gőzfürdőbe megy, és itt próbálja egészszé, egy korábbi vitában a partnernője által felvetett problémára adott feloldási javaslatát formálni közeli lengyelországi élményeit. Miközben érzékszervei telítődnek a látvánnyal, az illatokkal és zajokkal, ő északi impressziókat idéz fel eddigi három látogatása eseményeiből. Krakkóból művész barátjával, Jan-nal való utolsó beszélgetését, Varsót illetően egy Wanda nevű lánnyal való rövid

viszonyát és végül Gdansk felé a stoppolást, amint az út menti fűben fekvő madarakat figyelte, valamint a végtelen tengert. Megfogalmazódik benne a kulcskérdés: „miért keresem én mindenütt, mindenben a történelmet?”. S rá válasz: mert igénye van rá, az összekötő, folytonosságot teremtő szálak megtalálására, aminek a legszemélyesebb életig hatoló ereje van. Így a gőzfürdőt elhagyva nemcsak testileg, de lelkileg is megtisztul (megéli a katharsziszt).

Képzlet és valóság fonódik össze az utolsóként vizsgálandó négy kisprózában. A *Csendőrökben* szereplő gyermekek gyilkosságot és kivégzést játszanak, hiányzik azonban a felakasztandó „áldozat”, aki inkább futbalozni akar a barátaival. Közben munkások különös, csillogó fémlapot erősítenek a szomszéd háztetőre, ami a halott menyasszonyt játszó kislány kivételével mindenki figyelmét elvonja, megtöri a szituációba való beleélést. A *Műdal* rövid, mégis fantasztikus gyermeki utazást idéz meg. Kis hőse nagyapja unszolására elindul hajnalban a rétre, „nanó”-nak (nagyanya?) pünkösdi virágot szedni. Már a házat, melyben lakik, a hallott történetekből épített, sajátos mesevilág teremtményei lakják, így nem csoda, ha már a közeli kukoricásban lezuhant repülőgépet talál, melynek nemcsak a rádiója működik, de alkalmas arra is, hogy lebombázza vele a falut. (A destruktív gyermeki ösztön megnyilvánulása e két írásban a Csáth-novellákkal mutat rokon vonásokat.) Miután megunja a kis település feletti keringést, Pálíró Feri agronómus veszi fel a motorjára és szállítja végig bővebb lakóhelye környékén. Ő lesz a pünkösdi király, a világszép végvölgyi kisasszony párja, akit a faluban élők megbecsülése övez – a novella külön erénye az ünnephez kapcsolódó szokások megelevenítése. A hazatérő fiút végül, mintegy kijózanításul „nanó” vízért küldi, ám ő még a kútból is Rózsa Sándort húzza fel, vele beszélget el, míg a család többi tagja már asztalnál ül.

A megelevenedett irodalom motívuma jelenik meg az első kötet címadó darabjaként beválogatott, *A svéd királyban* és a legutóbb megfilmesített *Irodalomban* (benne Törőcsik Mari kiváló alakításával és Horváth Károly zenéjével). Előbbiben XII. Károly oroszországi hadjáratának eseményeiről olvas Somogyi, aki előtt az uralkodó materializálódva is megjelenik. (A textusbeli események hullámszerűen építi egybe az olvasás aktusával Bereményi: a támadás leírását pl. „a betűk gyorsan követték egymást” mondattal akasztja meg, majd folytatja tovább.) Azonban nem csupán az olvasó és az irodalmi alak létmódja különbözik (nemcsak önmagában véve, de azért is, mert a király a befogadás aktusa közben nincs jelen, sőt a történések előrehaladtával állapota fizikailag is változik), de a személyes történelemhez való viszonyuk is, hiszen míg Somogyi csak annyit tud partneréről, amennyit a szöveg

lehetővé tesz, addig a király beszélgetőtársa eddigi életének minden eseményével, társadalmi viszonyaival, de még sorsa jövőbeli alakulásával is tisztában van. A két „élet”, mely az olvasás folyamán párhuzamosan haladt, sőt annak holtidejében összeért, végül az egyetemista fiú álmában kapcsolódik egybe, amikor nemcsak a beleélés, de az átélés aktusa is megvalósul, maga lesz a svéd király. Az elkövetkező nap pedig Somogyi számára az uralkodó által korábban elmondott módon alakul, innentől tehát a regénybeli uralkodó is végleg részese lesz Somogyi személyiségének, formálója jellemének.

Az *Irodalom* főalakja, Dobrovics, aki íróként „az induló tehetségek közé” tartozik, későig dolgozó édesanyjával és súlyos beteg, járásképtelen nagyanyjával él egy lakásban. Mivel a fiatalember, hogy alkotói ambíciói minél inkább kibontakozhassanak, újságot hord ki reggelente és a nap többi részét többnyire otthon tölti, ő látja el idős rokonát, s közben gondolatban új írása cselekményét formálja. A nagyanya szinte azonnal elfelejti, amit mondanak neki („Tiszta papírlap, azt írhatasz rá, amit akarsz” – jellemzi unokája), így Dobrovics újabb és újabb alteregókat talál ki, különböző foglalkozásokkal, életkörülményekkel. A legsikerültebb – miszerint ő Victor Hugo – folyományként az asszony kezébe adja *Nyomorultak* című, világsikerű regényét. Az öreg hölgynek nem tetszik, de miután a fiú azt állítja, hogy őt is beleírta, mégis elolvassa. Így telepedik rá a novellavilág valóságára második réteggént a *Nyomorultak* világa (jelenik meg a nagyanya számára Dobrovics alkalmi barátnője Cosette-ként és az italozni feljött presszóbeli férfiak, mint a párizsi forradalmi ifjúság képviselői), valamint a főhős gondolataiban alakuló, egyre komplexebb kémhistória, melynek idős nőalakját, Dallamot éppen ágyban fekvő rokonáról mintázza. Végül egységgé egészül a három történet: a nagyi befejezi „unokája könyvét”, saját élettapasztalatából merítve elfogadja annak globális értelmét, a fiú új írása összeáll és újsághordás közben címet is nyer: *Irodalom*.

A kötetet alkotó tizenkét kisprózai szöveg Bereményi írói világának egy-egy sajátos szeletét tárja az olvasó elé. A történetek mögött mindannyiszor markánsan feszülő, talán szándékolatlan bölceleti ív azonban továbbgondolásra, az életműben gyakorta előforduló, meghatározó motívumok felvillantása az alkotói oeuvre kincsesládájában való további kutakodásra, a tükörcserepek vagy kirakós játék darabok egységes képpé rendezésére csábítja a befogadót. A *Jézus újságot olvas* ezáltal nemcsak a negyven esztendő írói pályája sikeres jutalomjátéka, de az egyetemes magyar novellairodalom egyik szépen csillogó koronagyémántja is lett egyben, mely méltó helyet érdemel minden értő olvasó tékáján.

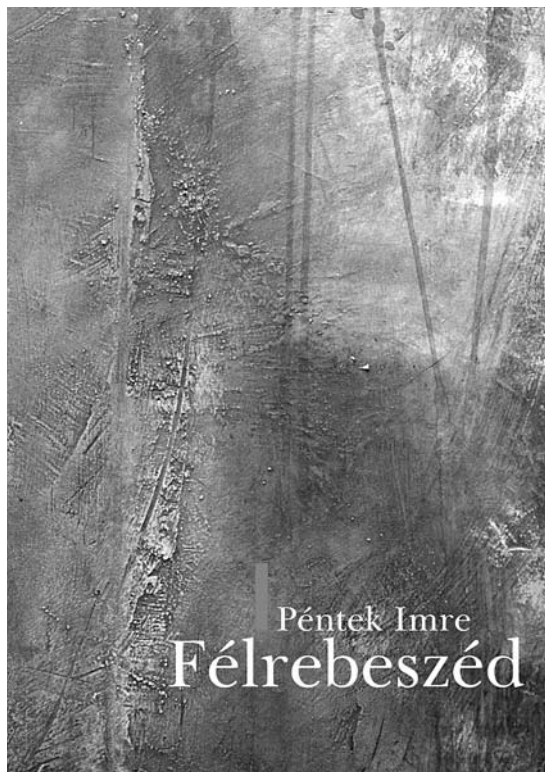
(Kossuth Kiadó, 2009.)

Szalai Zsolt

köz-be-szé(t)-dül

(Péntek Imre: *félrebeszéd*)

A válogatott verseket (is) tartalmazó köteteknek általában megvan az a különlegessége, hogy új megvilágításba helyezik a költői életművet, lehetővé téve, sőt akár kikényszerítve annak újraértelmezését, értékelését, aktualizálását. Péntek Imre esetében hatványozottan is igaz ez, hiszen a *félrebeszéd* című kötet előtt, az utóbbi tizenöt évben megjelent köteteinek mindegyike ilyen jellegű volt: a *Holt verseny* 1992-ben, a *Kényszer&képzetek* 1995-ben, a *Vi(g)aszkereskedés* pedig 2002-ben jelent meg. A mostani kötet egyik apropója, hogy negyven év telt el az *Elérhetetlen föld* című antológiában való első jelentkezés óta, a második verseskötet, az *Édesség-antireklám* harminc éve jelent meg. Az újabb kötetrel való jelentkezés ezen kívül azért is üdvözlendő, mert hét éve nem adott ki (saját) könyvet. A *félrebeszéd*, mint a korábbi válogatáskötetek, szintén tartalmaz új verseket is, amelyek amellett, hogy szervesen kapcsolódnak a régebbiekhez, érezhetően meg is határozták a válogatás szempontjait. A szerzőre kezdetektől jellemző közéletiség válik hangsúlyossá, szemben például a legutóbbi kötet, a *Vi(g)aszkereskedés* vallásos-bölcséleti hangvételével, ezáltal az egész életmű újra más perspektívába helyeződik. Péntek Imre költészetének különböző regiszterei már az első három kötetben megmutatkoztak, de azóta mindig hol az egyik, hol a másik erősödik fel. A megszólalásmódok különbözősége, a többféle beszédmód alkalmazása, a népies, a későmodern, vagy éppen az avantgárd költői eszköztár váltogatása arra világít rá, hogy a szerző a világot nemcsak elszigetelt jelenségekben, hanem több oldalról, összefüggéseiben szemléli és ragadja meg. A többféle forma-, illetve nyelvhasználatot a kimondás gesztusa, a mondanivaló sulykolása indokolja és igazolja. A különböző léthelyzetek, szituációk mindig önmagukból bomlanak ki, de egy tágabb összefüggérendszer elemeiként, végső soron pedig egzisztenciális kérdések megfogalmazását implikálják. A kérdések megválaszolása már nem feltétlenül költői feladat, azonban Péntek Imre költészetének határozott értékhorizontjából következően a valóságnak a mindennapok, vagy éppen a társadalmi-politikai színtereiben lejátszódó jelenségei úgy rendeződnek el, hogy azok nyilvánvalóan körvonalazzák az értékelő szubjektum létértelmezését. A közéleti költészet nyilvánvalóan magában hordozza annak veszélyét, hogy egy korszakhoz, annak aktualitásaihoz kötött, és bizonyos idő elteltével elévül, érdektelenné válik, azonban nála – legalábbis most még – nem érezhető mindez. Az Éjféli pályaudvar versei

éppúgy aktuálisak ma is, mint az újabbak. Talán éppen ezért a *félrebeszéd* nem tartalmaz ciklusokat, a versek kronologikusan követik egymást. Ez megerősíti azt az állítást is, miszerint Péntek Imre költészete a maga komplexitásában és sokszínűségében is következetes. Valójában a beszélő pozíciója és irányultsága szervezi a verseket; a téma, a tárgy a maga egyszerűsége, különössége mellett, sőt ennek dacára mindig általános érvényű is egyben. Péntek akár a huszadik századról, a szocializmusról, a rendszerváltás időszakáról, vagy jelenkorunkról ír, mindig emberi magatartásformákat, tipikus helyzeteket rajzol meg. Alapvetően a magyarországi viszonyok, közéleti-politikai-társadalmi kérdések foglalkoztatják, de lényegében közép-európai, vagy akár általános emberi perspektívába is helyezi azokat.

„szeretném megszeretni a boldogság balekjeit
 akik kezében minden jóra fordul (lásd: fordulat(ok) é(r)
 veí)
 a fordulón ponton pontosan azt hitték amit kellett
 elvűségükről biztosítottak (biztosítást kötöttek ÁB
 Egonnál)
 igazodtak igazolást nyertek (automatikus nyerő
 automaták)
 Moszkvától Washingtonig (az értelemig és tovább)
 mert valójában erre vágynak

hogyan szeressék őket
szenvetnedek a szeretetlenségtől
ezért elégtételt akarnak venni bármilyen
el (nem) követett bűneikért.”

(*alkalmi vers a poszt szocializmus állásáról*)

Ironikus és groteszk látásmódja a modernség, az avantgárd, de a posztmodern kor emberére is jellemző stratégia, módszer, eszköz, amellyel élni kell, ha élni akar. Az ironia és a groteszk az egyént és a társadalmat ért veszteségeket, az emberi viszonyok, körülmények megváltozását konstatáló, de el nem fogadó ember lázadásának, önállósága, függetlensége megteremtésének, megőrzésének eszköze. Pénteknél a valóság viszonyainak változását, negatív tendenciáinak állandósulását, hovatovább erősödését elfogadni nem akaró, határozott identitással rendelkező szubjektum a beszéd, az ilyen módon való beszéd révén pozicionálja magát, és értékelő aktsaival helyből relativizálja a fennállót.

„aki szemembe akar nézni,
annak érdemét tudom.

De onnét is, ahol vagyok,
felzeng bájos ítéletem:
ne higgyetek a habverőnek,
bármilyen nagy habot kever.”

(*Vád-dal*)

Az ironia és a groteszka trükközés és a tükrözés lehetősége, a szubjektum szabadságának megnyilvánulása. A költészet a felbontott valóságstruktúra elemeit át-, meg- és kifordítva fölénybe kerül a valósággal szemben azáltal, hogy annak összefüggésrendszerét felismervén, tovább alakítja azt. Bahtyin szerint a nyelv szintén materiális közeg, általa, benne az ideológiák artikulálódnak úgy, hogy nem leképezi, hanem alakítja a világ összefüggésrendszerét. A fennálló társadalmi rend közösségeinek érdekei a nyelvi közegben ütköznek össze. A fogalmak, értékek jelentésének meghatározása, de lényegében bárminek a tematizálása a hatalmi pozíciókért vívott harc is egyben. A társadalmi konfliktusok ekképpen nyelvi jellé változnak, a jelentésadás a világ összefüggésrendszerének megváltoztatását eredményezi. A költészet, főleg ha groteszk, a maga helyéből kiforgatott világával elsődlegessé válik, nem utánoz, viszont uralja a másodlagossá (sőt a Péntek Imre által harmadlagos diktatúrának) (vissza)minősített társadalmi valóságot.

„a feladat a fő szabály
átírni minden krónikát
csalók aljas gazemberek
példaként említettessenek

mocsokból fonok glóriát
a vétket kellem hasza át

tankönyvekben a bűn s erény
egy tollvonás helyét cserél”

(*bőszült vers*)

Az avantgárd stílusjegyek alkalmazása, a szójátékok, szóalkotások, a szleng, az öntörvényű jelentésadás olyan szabadságot és fölényt biztosít, amely miközben érvényesíti magát a valóságban (akár úgy, hogy rombolja, vagy nevelésszerűvé teszi a diskurzust), az nem hathat rá vissza, nem éri el. „A fejünk alatt már ott (lapul) a vankos. Dugjuk el paplan alá a valót. (Az alá valót.) Úgyis kilóg a lóláb. Dugványozás közben. A dugattyúk zajában. Hangtalanítva. Álom másunk felébred egykor. Angyalok szagára. Jövel, óh, jobb kór!” (*Félrebeszéd*)

Az újabb versek közül a fentebb idézett versek (*Félrebeszéd, bőszült vers, alkalmi vers a poszt szocializmus állásáról*) mellett a *furcsány*, az *Útravaló 1-2.*, az *Erőlködés* és a *Rögtönzés egy razglednicára*, Radnóti *negyedik Razglednicájának* átirata a legjobban sikerültek. Az idén száz éve született költő versének aktualizált változatában és még néhányban az előbb felsoroltak közül Péntek Imre agresszívabb, majd hogyanem forradalmi hangot üt meg, az (ön)ironikus megszólalásmód helyett határozott, objektív értékítéletet mond a társadalomról, benne saját magáról is.

„Talán még felugrunk a letaszíttottság mélyéről,
a megalázottak és megszorítottak
nyomor negyedeiből,
a mesétlen panelrengetegből kitörünk,
és leromboljuk, pusztá kézzel, csákánnyal, foggal-
körömmel,
az évtizedes álságok díszleteit”

Péntek Imre új kötete az eddigi életmű egy sajátos olvasatát teszi lehetővé. A válogatás szempontjainak megfelelően nem feltétlenül került bele az összes nagy vers, költői eszköztárának gazdagsága sem mutatkozik meg teljes valójában. Ez hátrány és előny egyszerre. Hátrány, mert a korábbi kötetek, különösen a rendszerváltozást követően megjelent válogatáskötetek mára már beszerezhetetlenek, elfogytak, és ezekből a könyvtárakba is csak elvétve jutott, így az olvasónak elég elszántnak kell lennie, ha meg akarja olvasni az életművet. Azonban mindenképpen előny, hogy Péntek költészetének egy viszonylag szűkebb keresztmetszete az egész életművet képes más megvilágításba helyezni. A közéletiség, a társadalmi, szociális problémákra való érzékenység, a következetes etika, határozott értékrendszer alkalmazása keletkezettől jellemző Péntek Imrét, és amellet, hogy korai versei ma is aktuálisak, érvényesek, ugyanazt és jól mondják, a közéleti líra helyének és érvényességének igazolása is ez a kötet.

(*Pannon Írók Társasága, 2009.*)

Burkus József

Annotáció Péntek Imre félrebeszéd című, új verseskötetéhez

Péntek Imre félhangokon koppanó, zörrenő, létrozsdás fém/v/er/s/ei a mi étkeinkkel vannak teli. Sorsunkból főzte, azért kesernyés az utóízük.

Száraz káprázat, pentatónia nélküli, zajos, hideglángú, sokszor szinte láthatatlanul rimbéklyózott, máskor szabad, „közelről” írott költemények.

Elhullajtott, leélt dolgaink remissziói, napjaink közzé préselten, legtöbbször megfakultan, illattalanul, címkézetlenül, már-már csak morfológiailag, kilopondjaiktól fosztottan, fogak közzé szorultan, majd mindenek peremén imbolyogva, dacolva az esendőség-gravitációval, a „hideglelősen” aggódó körülményekkel, a „tojásfejűekkel”, a „hátról, orvul” célzókkal, a „kétfelől gáncsolókkal”, sokszor Istennek vélt „dinnyecsőszőkkel”.

A költő kétségek közt hagy. Közvetlen „közelről” dobálja elének felismerhetetlenségig összekeveredett, apró darabjaira hullott értékeinket, amelyek többsége, mára már használhatatlan.

„Ez most egy ilyen idő.

Lecsatolt, vagy fölcsatolt órák.

Kiürült, vagy kipukkasztott szózsák.

...Igen, ez egy ilyen idő.

Aláírják, áthúzzák, átjavítják.

Aztán mégis csak összetépi, elhajítják.”

/Lepusztult mondatok/

Gelen /antropológus/ óta tudjuk, hogy az ember a „leggyámoltalanabb állat”.

Törékenységünk rákényszerített, hogy olyan környezetet ékeljünk magunk és planetáris környezetünk közzé, hogy „vegetatív” létünk a lehető legkevésbé legyen kiszolgáltatott, hogy zavartalanul szemlélődhessünk, gondolkodhassunk, vagy éppen verseket írjunk. Civilizáció nélkül kipusztulnánk, akármennyire is kék a bolygónk. Másfelől, amorf melléktermékei és hatásai, olyan nekrozist generálnak bennünk, különösen amióta megfogant és tenyerünk közepéből kihajtatott fogyasztói társadalmunk, amit csak szukkulens művészettel lehet /részben/ hatástalanítanunk, amely egyfelől oldja „elhalt” kóros-káros, organikus maradványainkat, másfelől zárványokká tereli, szikkasztja mindazt a konzumfőlösteget, azt a /transz/matériát, ami szubszumálja emberi mivoltunkat.

*„Nézem, ami lehull mögöttem,
Félpillantásom övé egészen,
Kevesebből nő a többem...”*

*Törmelék, cserép, kisöpört morzsa,
Kacatból épülő Babel tornya:
Hozom, viszem én is a részem.”*

/Kiárúsítás/

Még jó, hogy van cipőnk, meg ruhánk, mert körülöttünk igen „hidegszik” a levegő. Péntek éghajlatváltozást sürget. Hazánk fölé, otthonainkba, körénk-belénk. Nagy a szükség kandallómelegre, de a szabadba rakott őrűzek is elegek lennének, vagy csak az ölelések emberhője, csak a pillantások melege. Mindegy, csak homotermikus legyen.

*„fáznak az atombombák,
a hidrogén szőke bombák
a gombafelhők
minden ízükben reszketnek...
fáznak a páncélosok...
elfagynak az aknamezők...”*

/hidegszik/

- 2 -

Melegedni akar a puskagolyó is. Csak egy helyet találhat magának, csak egyetlen egy helyet ezen a földön, és hiába rajtunk a páncél bandázs.

*„besurran az emberszívbe
a puha meleg húsfészekbe
melegedni.”*

/hidegszik/

„Besurran”, mint piti tolvaj, mint a senki, mintha ott sem lenne... és mégis. Tökéletes gyilkosság! Péntek Imre albatrosza varjúruhában! Szarkazmusa fekete-vörös tolleső, bőrünkbe fúródott ezer tű. Az sem baj, ha hirtelen nem tudjuk, fáj-e, röhögjünk-e szánandóságunkon, az előre gyártott halálainkon, vagy őrjögjünk, mint a hirtelen nagyvesztesek, vagy... csak tegyük úgy, mint ő: alig láthatóan húzzuk el szánkat, mert a tény feldolgozhatatlan, bár mindennapos: a jégacél puskagolyó és a húsmotor véletlenszerű, mégis fölöttébb gyakori találkozása. A repülő mozdulatlanság, jégikarosz-halál az elképzelhetetlenül hideg semmiben. Na és? Csak melegedni akar bennünk.

Egyébként is, fölösleges volt a radonyezsi Nyikon apátnak Rubljovtól Szent Háromságot rendelni. Elég lett volna az Egyet, egyetlen egy „didergő” golyót, köré arany glóriát, színaranyat, mert a glóriák örökre megmaradnak, akármi, akárki fölött is lebegtek.

Furcsa, hogy az állandó fizikai mozgásban /is/ lévő költő, aki a nap huszonnégy órájában szkeneli környezete fanyar emlékeit /akár politikai történéseit is!/, mennyire kívül tud maradni, mennyire nem vegyül, megőrizvén a távollátók distanciáit. Nem markol, csak érint, alig taktilisan, mint a valódiak, a Nagy Bizonytalanok. Úgy, ahogyan Weöres Sándor Bóbitája érinti a levegőt, és Hölderlin simogatja a reggeli párát a fák körül.

*„Mégis, nem lettem távolabb
Semmitől, inkább csak szabad!
Kilépi utam, ki régen járt előttem.”
/Az esélytelen/*

A mester, minden esetre fölkészülve keresgéli a hullott maradványok közül azt, ami még övé /miénk/ lehet, még valamire használható, a részét, földi jussát akarja. Mert jár neki, meg mindönknek /túl a szégyenen/, az a

rész széthullott sorsunkból, amiből még összerakható, kikövetkeztethető, hogy derék „katonák” voltunk, meg egyébként, Isten is látja, „szegényedik a világ”.

A költő, bár tudja, hogy nagyító alatt kell jövőnket keresnie, és változatokat ír a reménytelenségre, és metonímiáiból folyamatosan keletkező iróniával, mezomorfi szarkazmussal marja, nyüstöli, cibálja a fonákára fektetett napi és évezredes viselt dolgainkat, leszögezi, hogy itt „élni életveszélyes”, végül mégis megkérdezi:

*„Vajon mit tehetnék,
Hogy előlről kezdődjön minden?”
/Változatok
reménytelenségre/*

Írj, kedves Imre, egy újabb verskötetet! Mindannyiunk örömére.

Turbuly Lilla

Ugyanarról – egy kicsit másképp

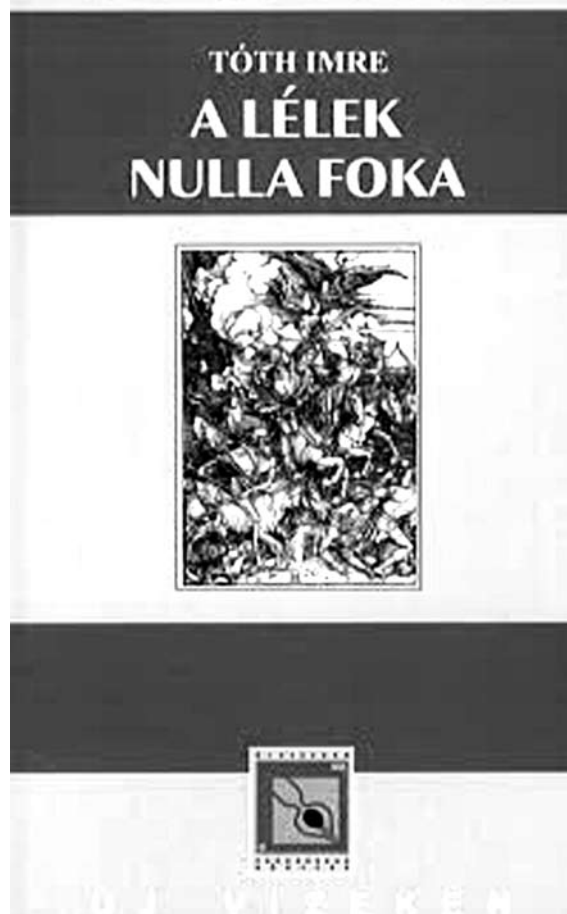
(Tóth Imre: *A lélek nulla foka*)

Tóth Imre első verseskötete, a *Nostradamus menyegzője* csak 2004-ben jelent meg a *Pannon Tükör Könyvek* sorozatban, holott a szerző akkor már közel két évtizede publikált különböző folyóiratokban. A második kötetre jóval kevesebbet kellett várni: *A lélek nulla foka* a *Parnasszus* irodalmi folyóirat *Új vizeken* sorozatában az idei könyvhétre látott napvilágot.

Az első kötetből egy jellegzetes hangú és világképű alkotót ismerhettünk meg. Ennek a világképnek a középpontjában az egyszervolt aranykor felől az elkerülhetetlen pusztulás felé hanyatló emberiség sorsa és a lírai én apokaliptiszhez való viszonyulása állt, ahol ez a lírai én a meghallgatásra sosem találó vátesz szerepét öltötte magára. A költői univerzum számos ismert, de egyénien egymás mellé rendezett építőkockából épült fel. Felhasználta a buddhizmus, hinduizmus bizonyos tételeit, biblikus képeket vegyített világtörténelmi eseményekkel, és – ahogy arra a cím is utal – Nostradamus próféciáival.

Már a borító is jelzi, hogy a második kötetet kézbe véve ugyanebbe a költői világba nyerünk újabb betekintést. Azon ugyanis Dürer híres fametszete, *Az Apokalipszis négy lovasa* látható. És Nostradamus sem hiányzik, ha név szerint nincs is megnevezve, sőt, kiemelt helyét is megőrizte, hiszen a címadó vers utolsó versszaka rá utal: „A halálad napján születtem, / én vagyok az utolsó ember, / az utolsó, aki még érti szavad.” (A költő napra pontosan 400 évvel később született, mint ahogy Nostradamus meghalt.)

Annak ellenére, hogy Tóth Imre az elmúlt években viszonylag sokat publikált, a kötetbe mindössze harminchét vers került be. És egyáltalán nem azért, mintha a kimaradtak gyengébb versek lennének. Ha végiglapozzuk a tekintélyes névsorba rendezhető folyóiratközléseket (*Árgus, Élet és Irodalom, Kortárs, Magyar Napló, Mozgó Világ, Műhely, Pannon Tükör, Parnasszus, Spanyolnátha, Új Forrás*), feltűnik, hogy a válogatás elsősorban a tematikán alapul. A szerző szinte kivétel nélkül csak azokat a verseket válogatta be, amelyek valamilyen módon a fent már említett spirituális témakörhöz kapcsolódnak, és kihagyott minden „köznapibb”, „földközeli” költeményt, amilyen például a *Dalok a második emeletről I. és II.*, vagy a *Palimpszeszt*. Van néhány „köztes” vers a kötetben, mint a *Mezítláb*

Psyché. Itt a szerelmi tematika mellett megjelennek a kötet fő vonalához tartozó motívumok is, mint például a felejtés-émlékezés kérdése vagy a fegyverek. Érthető a szerző szándéka: egy egynemű, költészete fő vonalára koncentráló kötetet szeretett volna összeállítani, de úgy gondolom, ezzel a „szigorúsággal” egyrészt megakadályozta, hogy költészetének ez a másik – nem kevésbé értékes – vonulata is megjelenjen a kötetben, másrészt a saját lehetséges olvasótáborát is szűkítette. Az első kötethez képest – a már említett azonos tematika ellenére – némi elmozdulást tapasztalhat a figyelmes olvasó. A versek közül több is a prózához közelít, már ami az epikus tartalmat illeti. Azonban ne gondoljunk könnyen megfejthető történetekre! A kulcsot talán Borges *Alef* című novellája jelentheti, amire közvetlenül utal a *Beatriz Viterbo keresése* című költemény, de motívumai több más versben is megjelennek. Ebben a novellában az *Alef* egy kicsinyke gömb, amiben egyszerre látható a világ összes létezője, József Attilával szólva „minden, ami volt, van”, vagy, hogy magát Borgest idézzük: „a megfoghatatlan világegyetem”. A kötet számos költeményében köszön vissza a múlt, és ezzel kapcsolatban a felejtés vágya és a felejtés lehetetlensége. „Ha adhatok egy jó tanácsot, tanulj meg felejteni, hidd el, nem / jó mindenre emlékezni.” (*Tartózkodó Buddha*). „Az a bűnöm, hogy nem tudok felejteni. Emlékszem életem minden egyes percére.” (*Beatriz Viterbo keresése*). Ez a kényszerű emlékezés azonban nem csupán a lírai én személyes sorsára, hanem a kollektív emberi/történelmi

emlékezetre is vonatkozik. A vallástörténeti utalások mellett a közelmúltból főleg a második világháború képeivel találkozunk, de (a szintén többször megidézett Kafka kapcsán) Prága és 1968 is megjelenik. A személyes történelem szereplői közül feltűnő az Apa súlyozott jelenléte, ő jelenti az összekötő kapcsot a lírai én és az Univerzum között: „Halott apa, téged szólítalak, akinek már megvan az idő teljessége. (...) Amikor lerajzoltad nekem a Naprendszer, és megmutattad az Univerzumot, azt mondtad, egyszer én is eljutok a csillagokba.” (*Időeltörésben*).

Az epikus szálak közül egy-egy versben több is megmutatkozik, de mindig csak részleteiben. Ez a töredékesség ad valami balladai ízt, valami – az olvasót a részletek összerendezésére készítő – titokzatosságot a verseknek. De hozzá kell tenni, hogy erre a kötetre is igaz, ami az elsőre: az egyes versek önmagukban kevés kapaszkodót nyújtanak ehhez a kirakós játékhoz, és még összességükben sem jelentenek könnyű feladatot a rejtett összefüggések feltárására vállalkozó olvasónak.

A *Nostradamus menyegzőjéhez* képest megváltozott a költői szerepfelfogás is. A vatesz szerep helyett maradt a rezignált belenyugvás: „másokról tudhatok bármit. Mit éreznek, mire gondolnak. / De nem segíthetek rajtuk.” (*Világok őre*). És maradt a szemlélődés, az írás kötelessége-kényszere: „Kihasznlom az időt: írok. Nem mintha lenne kinek, csak megszokásból.” (*Teljes elsötétítés*).

A lírai én külvilághoz való viszonya egyébként is ellentmondásos. „Senkinél nem vagyok külön semmiben” – írja a *Világok őrében*, máshol viszont arisztokratizmusa, kiválasztottság-tudata szólal meg: „A csordának valók a szabályok, nem nekem.” (*Szturnusz fia*). A kiválasztottság azonban inkább nehezen viselhető és elviselhető teher, mint érdem. A kötet egyik legszebb verse, a *Metanoia* fogalmazza ezt meg érzékletesen: a gyermek boddhiszátva „életének tervét” látván nem akar semmi mást, csak azt, „hogyan

ne legyen más, mint egy közönséges kisgyerek”.

A test – lélek – szellem hármasságból ebben a költészetben az első kapja a legkevesebb figyelmet. A kötet, ahogy erre a cím is utal, a lélek megsemmisüléséhez vezető utat járja végig, eljut az ürességig, mögötte nincs már más, mint „a Szellem jéghideg ragyogása” (*A lemondottak rendje*). A kiüresedett világ egyébként is a kötet egyik központi képe. A *Nostradamus menyegzőjében* még volt Mester, akit követni lehetett, itt már nincsen, pontosabban, a Mester csak annyit tud mondani, hogy: „Semmi sem létezik. / A semmi sem létezik. / Minden üres. / Az üresség is üres. / Nincs mester. / És nincs tanítvány.” (*Gyémántnál keményebb*). A kortárs és pályatárs Kun Árpád mindezt a kötet fülszövegében így fogalmazta meg: „Ezekben a versekben olyan erővel van jelen az életidegenség, mintha nem is életérzés vagy léttapasztalat lenne, hanem romboló természeti jelenség.” Ami a versformát illeti, a költő továbbra sem használ kötött formákat. Ebben a kötetben az előzőhöz viszonyítva több a hosszabb vers, melyek néhány esetben tördelésükben is közelítenek a prózához, mint például az *És a tavaszponon átlép* című. De akár ezeket a terjedelmesebb alkotásokat, akár a négy sorosat olvassuk, mindegyikben ott érezzük azt a sűrítettséget és fegyelmességet, feszes mondatépítkezést, amitől ezek a szövegek – ha a történetmesélés szintjén közelítenek is a prózához – egyértelműen versek.

Mindig izgalmas kérdés, hogy egy költő a második kötetével tovább tud-e lépni az elsőhöz képest. A *lélek nulla foka* bizonyossága szerint Tóth Imre azok közé a költők közé tartozik, akik mindig ugyanarról beszélnek, ugyanazt a kérdést járják körbe újra és újra, de nem ugyanúgy. Ha nem is vett száznolcvan fokos fordulatot, de érezhetően változott a forma és a költői attitűd, jóval hangsúlyosabb lett a versekben az epikus szál. Érettebb, ugyanakkor rezignáltabb kötet ez a második, emlékezetes versekkel. Ugyanarról szól, de kicsit másképp, egy fokkal magasabb szinten.

(*Parnasszus Könyvek, 2009*)

Somogyi György

„Magyar Paraditsom”,
avagy a tájábrázolás határai

A „Balatonról és Balaton mellyékről” 1826-ban „néhány leveleket” írt Hrabovszky Dávid szerint az „megérdemli a Magyar Paraditsom nevezetet”. Ám rajongásban nemcsak a török Evlija Cselebi előzte meg őt (mikor XVII. századi útleírásában megállapította, hogy a Balaton vidéke „valóságos földi Paradicsom”), hanem már a (rejtélyes eredetű) római kori *Seuso-kincs* részeként megismert, IV. századi *Pelso-* (azaz Balaton-) *tál* készítője is, aki az itt élőket ugyancsak valóságos földi Paradicsomkert lakóinak ábrázolta, s őket vizet idéző díszítménnyel, kettős futóhullámmal vette körül. Hasonló képzet társul a Balaton-vidéki pásztorművészet vízfolyásos (más néven „ökörhúgyos”) mintával díszített termékeihez, amelyek a világot mintegy víztükörben ábrázolják. Az éltető víz paradicsomi – aranykori – állapotokat idéz. Kossuth Lajos a Balaton-felvidékről azt írta, hogy „aki a Mindenható mosolyát egy földi képben látni sóvárog, ezt nézze meg”, Jókai pedig ugyanezt a vidéket „magyar Tempe-völgy”-nek, „a világ legszebb panorámájá”-nak és „édeni táj”-nak nevezte. Amit „a rónák végtelenjén” Petőfi úgy vetett papírra, hogy „szép vagy, alföld”, azt itt korábban Berzsenyi úgy foglalta össze, hogy „valamerre veted szemeid, szép minden előtted”. Ebben kortársa, Kis János sem kételkedhetett, amikor a Balaton mellékét a Paradicsomkert görög és zsidó képét idézve szólította meg úgy, hogy „Hol van az a Tempe, az az Éden, Hol valami hozzád fogható?”. Vörösmarty úgy vélte, hogy a Balaton „a legtisztább szem, mely valaha egekbe tekintett”. Egry József újabb száz esztendő elteltével döbönt rá, hogy a Balaton „a természet örömkönnye”. Garay János a Balaton mellékét (1845-ben) ugyanúgy „tejjel mézzel folyó Kánaán”-nak, a *Balaton* című társadalmi és közművelődési közlöny pedig (1893-ban) „európai Kánaán”-nak nevezte, ahogy Fazekas Mihály akkor már évtizedek óta népszerű dalában „áldott Kánaán” volt a „Hortobágy mellyéke”. De Veres Péter is – a Balatonnál papírra vetett, és a *Jelenkor* hasábjain 1966-ban közölt jegyzeteiben – azt írta, hogy Akarattján azért vett telket, mert ott, a sok gyümölcsfa láttán, „Kánaán-élménye” volt.

Berzsenyi „döbönt elméjét” is „a fényes előkor” nyelte el ilyenformán:

*Jer: nézd a Balatont, mikor a nap reggeli lángja
Tükrözetén reszket, s mikor a hold fénye alatt ég;
[...]*

*Itt meredek sziklák tetein sok régi erős vár
Omladozó falain lebeg a mult hajdani képe,
S elnyeli a döbönt elmét a fényes előkor;
Itt a századokat látott vadonok feketednek
[...]*

Itt Kisfaludy „keble, agya” is „az Előkor nagy képével” telt meg:

*Mély csendben a Balatonnak
sima, fényes tüköre,
S annak egén hegyhullámos,
Erdőbodros, szép köre.
[...]*

*Ti, lelkesebb ősök lakta,
Százados váromlékek!
Te, Bakonynak rengetegje,
Borzasztó vad árnyékok!*

*[...]
Elmémet ti ragadtátok
A képzelet szárnyain
A költészet országába
[...]*

*S az Előkor nagy képével,
S elhúnyt ősink emlékével
Keblem, agyam megtelvén:
Éneklőtök lettem én.*

Az *idill* szó eredeti (Theokritosz *eidüllion*jainál is régebbi) „előkép, őskép” jelentésének megfelelően, a balatoni idill költői és festői – de a Balaton legközönségesebb rajongói is – mindig a földi lét és a történelem kezdeteit idézik, és a múltnak a tájban való jelenlétét hangsúlyozzák. A víz számukra őselem, amelynek bűvös tükörében a part föld- és társadalomtörténeti arculata megszépül, és nem múlandó értékek hordozójává válik. Az európai –

Így a balatoni – tájfestészet is egykor abban a meggyőződésben fogant, hogy a táj ember és természet mitikus kapcsolatának szövevénye, s benne a víz, a hegyek és az égbolt múltja sem vész homályba, hanem hitregék fényében ragyog. Ezt igyekeztek részben legendás, történelem előtti, részben történelmi képzettársításokkal – várakkal, templomokkal, életképekkel – hangsúlyozni, és ezt a „stílust” nevezték el ősi, rege szavunk nyelvújítási származékával „regényes”-nek (amit aztán túlélte a német eredetű „romantikus”). Ligeti Antal, Brodszky Sándor és Telepy Károly balatoni tájképein az idő járására figyelmeztető képelemek – az előtérben málló kövek, korhadó farönkök és tátongó szakadékok, vagy a háttérben tornyosuló fellegek és fenyegető viharok – pusztán a kiemelés hasonló eszközei, mint Kisfaludynál „a Balatonnak sima, fényes tüköre” mögött leleselkedő „borzasztó vad árnyékok”, vagy Berzsenyi idézett versében a „fényes előkor” mellett feketedő „vadonok”. Még a német ajkú, s inkább a Balaton környéki hegyekhez és várromokhoz vonzódó festők, rézmetszők és kőrajzolók (Rudolf Alt, Ludwig Rohbock, Johann Martin Schärmer, Rudolf Swoboda, Jacob Waltmann, később a magyarrá lett Reissmann Károly Miksa és mások) balatoni képein is magára vonja tekintetünket a távoli víztükörben megcsillanó fény. Ez a zenében *kontrapunkt*, a festészetben *chiaroscuro* vagy *clair-obscur* szakkifejezéssel illetett eljárás is nyilvánvalóan az eszményítés kelléke volt. Hasonlóképp, mint Barabás Miklós 1846-ban, menyegzői szerencsekívánatként festett, Fortuna a Balaton felett című képén az *allegória*. Az eszményt a végtelenbe nyúló víztükör testesítette meg. A Balaton festőit legjobban a víznek egy magaslatról eléljük táruuló képe bűvölte el, és ebben két, meghatározó földtani alakulat játszott közre. Egyik a Mezőföld peremén – Aligától Keneseig – emelkedő „magaspart”, másik a Szépkilátó. Az előbbiről nyíló kilátást Molnár József, Keleti Gusztáv és más „hivatásosok” mellett olyan kiváló „műkedvelők” is megfestették, mint a miniszteri tanácsos Than László – Morelli és Ruzs pedig fába metszve, műnyomatok, újság- és könyvillusztrációk formájában népszerűsítették. Az utóbbiról Brodszky, Telepy, Spányi Béla nyomdokain ugyancsak számtalan festő, metsző (és fényképész) legeltette szemét a „tanúhegyeknek” a Balatonban tükröződő ábrázátán. Panorámaképeik nemcsak – értelemszerűen – vízszintes szerkezetűek, hanem alaptémájuk is a víz. A part csupán olyasmi, aminek Kisfaludy tekintette: „A hosszan nyúlt víztükörnek zománcos földrámája”. Herczeg Ferenc a XX. század közepén joggal vonhatta le azt a következtetést, hogy „a balatoni tájképnél nem a parton, hanem a vízen van a hangsúly”. A köröshegyi művésztelepet alapító Boromisza nem hiába méltatlankodott, hogy a Balatonból egyesek „fenyvesekkel körített tavat” igyekeznek csinálni, pedig éppen „legkarakterisztikusabbak a rálátások”, ahogy „lebeg az ezer színt váltó víztükör, a végtelenségbe nyúlva, tenger hatással”.

Ezt a hatást – és a Paradicsomkert képzetét – már sem fenyőfákkal, sem idegenforgalmi propagandával nem lehetett fokozni. Akik ezt – főleg gazdasági érdekekre hivatkozva – megpróbálták, azok a *kultusz* fogalmát a feje tetejére állították. A Keszthelyi Hírlap már 1893-ban diadalittasan közölte, hogy „a Magyar Tenger kultusza... nem eszmény többé... hanem nemzetgazdasági program”. Ez a program aztán – a halászat, a borászat és a bányászat nagyüzemi módszereivel meg az idegenforgalom növelésével – nemcsak a szemléltető tájat, hanem a szemléltető szemléletét is alaposan megváltoztatta. Vegyes érzelmeiket Keresztury Dezső (1940-ben) azzal jellemezte, hogy „a romantikus Balaton-képet egyre jobban elhomályosítja az új valóság”, és hogy Vajda János 1884-ben, *A Balaton partján* írt versoraiban „már a modern ember töprengő bánata lebeg a tünékeny habok felett”. Vajdának ez a verse az impresszionista, vagyis pillanatnyi benyomásokra hagyatkozó szemlélet iskolapéldája: benne minden „illanó”, „játszi”, „tűnő” és „elmúló”, vagyis a költőnek a természetbe vetített, magányos énjéről árulkodik.

*És a ringó, kergetőző
Millió hab a tavon*

*Váltakozva majd egy bölcső
Majd meg egy-egy sírhalom.*

A Balaton modern festői hasonlóképpen magányosodtak el. A táj mint maradandó – történelmi és közösségi – élmény helyére saját, illékony benyomásuk került. A természeti jelenségek kezdtek elveszíteni jelképes értelmüket, és pusztán az anyagvilág törvényszerűségeiként bukkantak fel. A hetven éves Szinyei Merse Pál tíz képet festett a fonyódi hegyről, de vásznain az élénk színű természet nem kevésbé lakatlan, mint Csók Istvánnak az algai partokat minden méltóságuktól megfosztó képén, vagy *Balatoni vihar* és *Szivárvány a Balaton felett* című festményein. A szivárvány – jóllehet azt a tihanyi apátság távolba vesző képe még többé-kevésbé értelmezi – majdnem olyan közömbös, kérlelhetetlen tényként jelenik meg az embertelenül haragos hullámok fölött, mint a közéljük csapó, a szivárványával ellenkező jelentéstartalmú villám.

Az 1925-ben kiadott *Balatoni kalauz* festőművész szerzője, Bosznay István a „korszerű” felfogásnak megfelelően állapította meg, hogy a Balaton „állandóan változtatja arcukat”. Az írónak (de semmi esetre sem a „másvilág” hittudós szakértőjének) tekinthető Nárai Szabó Gyula sem állt egyedül azzal a nézetével, hogy a Balatonnál még a „másvilág” sem lehet szebb, mert itt „millió és millió festő lakik”, és azok „minden pillanatban... más és más színekkel

festik be a vizet". Miközben a földrajztudósként, szakmai érdeklődésből festő Cholnoky Jenő a *Szép művészet* című folyóiratban a „száz kilométeres sebességgel röplő ecsetekkel” hadonászó „zseniket” kárhóztatta, a légtükrözéssel kapcsolatban már idézett Sziklay éppen Cholnokynak *A Balaton színeiről* írt tanulmánya nyomán sietett ezt a sietséget tudományosan is megalapozni. A víz színváltozásainak okait elemezve (1941-ben), „egy festő”-re hivatkozva állította, hogy a Balatonnál „csak pasztellal szabad színvázatokat csinálni”, mert az ecset ehhez túl lassú, ráadásul „a festő fantáziája szabadon csaponghat a való kép sérelme nélkül, mert... nincs az a fantázia, mely utolérhetné a Balaton szintobzódásait”. Ezt – balatoni pasztellképeiből ítélve – már korábban igyekezhetett megszívlelni Nagy István is, Móricz Zsigmond pedig úgy fogalmazott, hogy „a Balaton elegáns színeskréta árnyalatokban fekszik”, és merő „szemkápráztatás”. A tó partján Kunffy Lajos – saját szavaival – „a gyorsan változó színárnyalatok megrögzítésére” készített vázlatokat. Herczeg Ferenc is írt olyat, hogy a tó legszembetűnőbb vonása „káprázatos színjátéka”, és hogy még várat magára az, aki – mint angol tájképfestők a londoni ködöt – „festőecsettel a kezében megmagyarázza a Balaton tündérjátékait”.

Ezt a festőt sokan Egry József személyében vélték megtalálni. A Balaton legjelentősebb modern festőjének számító Egry képein azonban maga a táj köddé vált, és felszívódott, vagy színfoltok darabjaira hullott szét. Saját maga ezt azzal indokolta, hogy „a látott dolgokkal” ő csak addig foglalkozik, amíg „a lényeg... fel nem szívódik” emlékezetében, s „a fény, a pára *formát* (nem) nyer”. Csányk Dénes szerint viszont (aki Heincz Katalinnal együtt összeállította a Balatonról festett képeket 1941 előtt kiállító magyar művészek névsorát, és *A balatoni tájképfestészet*ről tanulmányt írt) a formák Egrynél éppenséggel „megszűnnek, és csupán a víz és a levegő nagy, távlati síkjai élnek”. Egry kétségtelenül magát az elvont teret, időt és fényt – vagyis „az Isten lábát” – igyekezett megragadni, és követői is arra vállalkoztak, amit Halápy János, a Balaton víztükrére célozva, kiáltványként fogalmazott meg: „Festők! Ha ennek a tükörnek a szélére álltok, erősen tartsátok az ecsetet a kezetekben, mert a legnagyobb dologra vállalkoztatok: a végtelenség magyarázatára, a megfoghatatlan megragadására...”. Ez a nagy, modern vállalkozás valóban azt próbálja érzékelteni, ami a festészet lehetőségeit meghaladja. Az eredményt Weöres Sándor (Egryről 1957-ben írt versének foglatában) így összegezte:

*„fönn egy nagy semmi
lenn egy nagy semmi
köztük a kusza eleven semmi”*

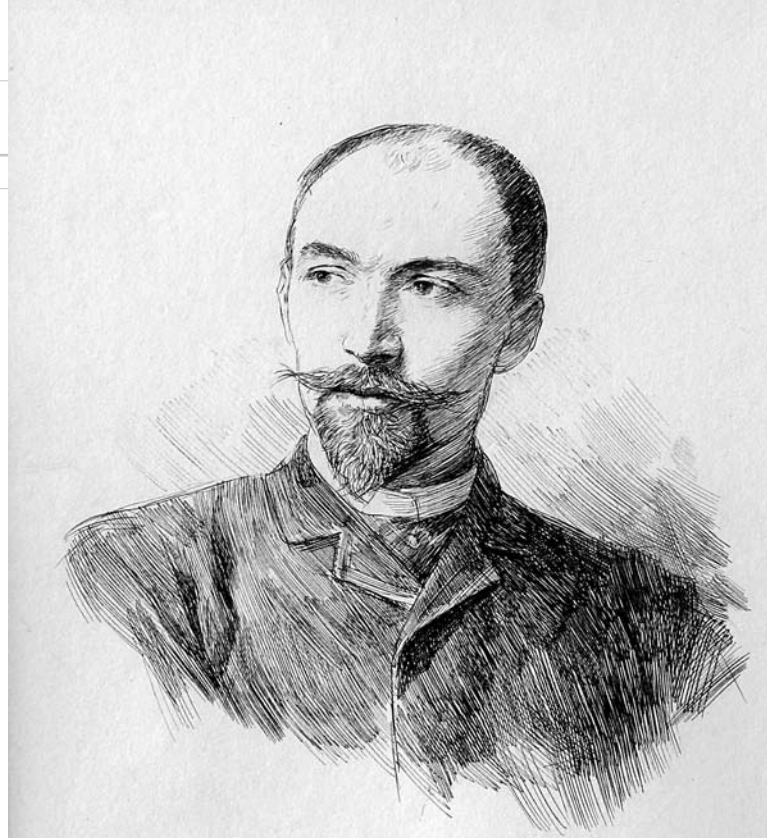
*[...]
fénybe-mossa termetét
asztán elolvad az ember*

Ezzel a kockázatos vállalkozással a festészet átlépte a tájbrázolás határait.

Benedek Katalin

Huszárok és életképek (Vágó Pál, az elhallgatott nagyság)

Válogatás a Nemzeti Galéria
gyűjteményéből – a zalaegerszegi
Keresztury ÁMK Kiállítótermében

Először is két kortársról kell beszélünk: az egyik Vágó Pál, a másik Zala György. Zala György a Zalaegerszeghez közeli Alsó-lendván született, Vágó Pál viszont az ország szinte túlsó felében, Jászapátiban. Ez még önmagában nem kötné össze kettőjüket, amint a születésük és haláluk dátuma sem föltétlenül: Vágó Pál 1853-ban, Zala György 1858-ban született.

Ami azonban sokkal inkább hasonló bennük, az munkásságuk egy bizonyos vetülete: mindketten a millenniumi kor nagy alkotói voltak. Zala György leghíresebb műve a Millenniumi emlékmű Budapesten, Vágó Pál talán leghíresebb alkotása pedig *A huszárság története*, amellyel Párizsban, a világkiállításon, 1900-ban Grand Prix-t is nyert. Zala ekkor ugyancsak Grand Prix-t kapott, méghozzá a Millenniumi emlékmű központi alakjáért, a kétszeres életnagyságú Gábiel arkangyalért. Amikor Zalát és Schickedanz Albertet, a Millenniumi emlékmű építését számos gáncs érte, Vágó Pál így írt: „...Művész és szakértői körökben felháborodás tárgyát képezi, hogy olyan porhanyó kőből készül, s mely egyáltalán nem fog megfelelni hivatásának. Még most sem késő, lehetne lépéseket tenni.”

Vágó Pál – mint említettem, 1853-ban született és 1928-ban hunyt el – művészeti hagyatéka nemzeti kincsünk. Így például a Magyar Nemzeti Galériában őrzött *A magyarok Kíev előtt* című, 1881-82-re datálható képe (amelynek egy vázlata itt, a kiállításon látható), vagy a szegedi Móra Ferenc Múzeumban lévő megrendítő munkája, *a Szeged szebb lesz, mint volt*, amely végleges formáját 1902-ben nyerte el.

Ebben a képből a művész tanúbizonyosságát adja, hogy a realiztikus ábrázolás mellett az elmélyült lélekábrázolás is erői közé tartozik.

Termékeny és sokoldalú alkotó volt.

A már említett *A huszárság története* (1900-ból) szerencsés restaurálás után ma a budapesti Hadtörténeti Múzeumban látható.

Vágó Pál sok más kortársához hasonlóan Münchenben kezdte a festőmesterség fortélyait megismerni. Lenyűgözte például Benczúr Gyula vagy Wagner Sándor történelmi festészete. Ez a pátosz, a müncheni műterem légköre tükröződik például a *Zách Klára halála* című művén, amelyet itt a kiállításon is láthatunk. Úgyszintén nagyívű történelmi munkája a *Mátyás király és Beatrix találkozása*.

Az 1880-as évek elején Wagner Sándornál a biztos rajztudást szerezte meg, ám nála sokkal színesebbé vált. Egy időben a kor társadalmi romantikája vonzotta, majd az Isaar partján rátalált a magyar rónaság ízére, tehát annak a tájnak a színeire, ahonnan származott. Zsánereket, történelmi témájú képeket és itthoni tájakat festett.

Párizsban Jean-Paul Laurens-nél képezte magát, ám ez a francia művész nem tett rá mély benyomást. *A menekültek* például Párizsban festett, de müncheni stílusjegyeket viselő kép. Itt, a kiállításon erről egy vázlat is szerepel, valamint a végleges olajkép. Megjegyzem, hogy többet közt ezt a Vágó Pál-képet Ferenc József császár és király megvásárolta képtára számára.

A francia könnyedség példája a Magyar Nemzeti Galéria féltett Vágó-képei közül az egyik szép darab, az *Olvasó nő*: francia eleganciával készült alkotás, foltszerű, laza festésmóddal. A 19. századvégi magyar portréfestészet egyik gyöngyszeme.

Párizs impulzívan hatott Vágóra: fölfedezte a verőfényt. Ezután ízig-vérig magyar műveket alkotott. Elsősorban

a béke és a hevületes személdés érzik festményein. Különösen értékesek lóábrázolásai: ennyire élethűen még nem került vászonra ló, mint Vágónál. A híres műgyűjtő, az Ernst Múzeum tulajdonosa, Ernst Lajos ezt írta róla: „...sehol sem találjuk a magyar népnek azt a sajátságát, ami a lóra való rátermettséget bizonyítaná. Nagy érdeme Vágónak, hogy nála kidomborodik e jellemvonás”.

Megjegyzem, hogy ez a megállapítás a méltán híres Feszty-körképnek, a *Magyarok bejövélének* 30 méterére is vonatkozik, ami Vágó Pál ecsetjét dicséri, és ezek elsősorban a kép lovas jelenetei. Festészetének másik jellemvonása, hogy a nagy történelmi műveken még a legádázabb lovasrohamok, harci jelenetek zivatarában is portrészerűen tűnnek föl a szereplők.

Sokan „az ecset Petőfijé”-nek nevezték. A grandiózus, 3,5 x 18 méteres *A huszárság története* című pannót a jellemzően magyar fegyvernem, a huszárság bemutatására a Magyar Történelmi Társulat felkérésére készítette. Lyka Károly, a jeles művészettörténész ezt írja a műről: „Az ezeralakos huszárattak Vágónak való téma volt. Meg is festette úgy, ahogy azt senki más meg nem festette volna.” Vágó maga egy levélben így beszél róla: „Ígéretet tettem, hogy megfelelő körülmények között és megfelelő munkatársakkal belemegyek a magyar huszár gloriifikációja megfestésébe.”

Ezen a hatalmas képen 1899 júliusától 1900 februáráig dolgozott. A műalkotás Mátyás király korától kezdve 1900-ig ábrázolja a huszárság fejlődését. Az összeszűkült térben nagyszerűen jelenítette meg a szabálytalan, szilaj lovasság fegyelmezett katonává érését. A munkához rendelkezésére bocsátották a Parlament egyik nagytermét, hozzá még egy huszárszakaszt is. Az alkotás létrehozásában figyelembe kellett vennie az adott teret – ebben az esetben a magyar kultúrpalotának nevezett épület, a Párizsi Világkiállítás pavilonjának „Huszárterem” elnevezésű helyiségét – amelyet Alpár Ignác tervezett.

A művet ezután körbeutaztatták Franciaországban, átvitték Londonba is: a vége a francia Becsületrend lett, amelyet Vágó Pál megkapott. Ő maga szerényen viselte kivételes helyzetét; lázasan szötte és valósította meg terveit, amelyeket a szabadságharc és a millennium motívált.

A képet később a Ludovika Akadémián helyezték el, onnan deponálták 1945 után, végül így került restaurálva – sok évtizednyi késéssel – a Hadtörténeli Múzeumba. Lengyelországban, a lwów-i Rondellában Jan Stykával együtt részt vett az úgynevezett *Erdélyi panoráma*, más néven *Bem-Petőfi körkép* létrehozásában. Ezt Jan Styka később sajnos szétszabdalta kisebb darabokra és különálló festményekként értékesítette.

MENEKÜLTEK,
1882, o.v.,
93 x 130cm,
népi zsánerkép,
Magyar Nemzeti
Galéria,
A Müncheni
Akadémia
díjnyertes
alkotása
a *Jár a baba c.*
képpel együtt

JÁR A BABA,
1881,
o.v., 150 x 110cm,
népi zsánerkép,
magántulajdon

Egy pillanatra térjünk vissza ahhoz, hogy miféle kapcsolat állt fent Zala György és Vágó Pál között: Vágó a millenniumi esztendőben történelmi díszfelvonulást tervezett, ez ugyanakkor történt, amikor Zala György bemutatta a Millenniumi emlékmű tervét. Vágót az izgatta, hogyan lehet eleven mozgás a festett mozgásból. Mecénás – ma úgy mondanánk: szponzor – hiányában azonban mindez csak terv, álom maradt. Elkészített egy 60 méteres vázlatot pannón, ám a sok rajz mind papíron él.

1884-ben Rudolf főherceg kezdeményezésére, ahogy maga a trónörökös írja – „a magyar irodalom és művészet legkitűnőbb és legilletékesebb tehetségeit” – felkéri, hogy részt vegyenek az általa kezdeményezett „Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben” című 21 kötetes mű létrehozásában. A felkérésre Vágó Pál 64 illusztrációt készített, ezek közül látunk itt néhány érdekes grafikai lapot; népeletképet, tájképet, a parasztság mindennapi életét, egy-egy jellegzetes épületet.

Sok könyv és folyóirat illusztrálásában is szívesen részt vett, szép lapok származnak Beöthy Zsolt *Ráskai Lea* című verses elbeszélésének rajzos kíséretéből.

*

Miközben Zala György azért harcolt, hogy a Millenniumi emlékműre ne latin, hanem magyar nyelvű felirat kerüljön (nincs is rajta más), eközben Vágó Pál – „a délceg alföldi telivér”, a „pusztákat járó jáász lovasok unokája”, ahogy Lyka Károly írta róla – festett, rajzolt, mulatott és vidéki úr volt. Mint Lyka a továbbiakban elmondja: „Még egy roham került egy óriási vásznára, ahol szilaj virtusát belefeszíthette a kép olajkérgébe: a honvédek rohammal foglalják el Buda várát. Bő vérét, nagy természetét, mérgét és lelkesedését vitte bele a képbe.”

1945 után a magyarsága, erős nemzeti elkötelezettsége azt eredményezte, hogy művészeti életünkben végeredményben száműzték. Így lett a nagy festőből elhallgatott művész.

1928-ban Klebelsberg Kunó kultuszminiszter így búcsúztatta: „Vágó Pál gyökeres magyar művészetének alkotásai maradandó értékeink közé tartoznak”. Mai (újra)felfedezőiként sem mondhatunk mást.

(Zalaegerszeg, 2009. 07. 16.)

Fabényi Júlia

Vasarely-ről, lendvai kiállítása alkalmából

Az I. világháborút követő békeromok díszletei között és a 20. század stílusok kavalkádjának idején útra kelt fiatalember, Vásárhelyi Győző maga sem gondolta talán komolyan, hogy meghatározó egyénisége lesz a századnak, és képzőművészeti kísérletei messze túlmutatnak majd azon a ponton, amit ő munkásságával itthoni elképzelése szerint megcélozhatott. A NAGY FESTŐ imázs, kultikus jelentőségét saját ambícióival szárnyalta túl. Személyiségében és munkásságában a korszellem ösztönzési kutatásai váltak izgalmassá és eredményessé. Igen hamar felismerte, hogy a képzőművészeti stílusok, gondolatok átvihetők más művészeti területekre, mint a tipográfia, alkalmazott grafika, sőt az építészetben is teret nyerhetnek, mert a színes felület képzése minden szempontból megoldható.

Vasarely neve tehát elsődlegesen a kísérletező op-artban manifesztálódott, de ugyanolyan sikeres volt a színes város elméleti és gyakorlati kidolgozásában. Nem az anyagok érdekelték és nem is plasztikus formák, hanem az optikai csalás, amit a geometriai törvények szerint változtathat. Mindez a felismerése már az 50-es években vizuálisan is megjelent. Olyan konstrukciókat – síkidomok geometriai szerkesztésével, akár a plasztikus effektus elérésével – dolgozott ki, amelyek a tükröződő kaleidoszkóp elve alapján működtek, tehát leginkább szimmetrikus, vagy tengelyén elforgatott elemek, optikai csalás hatásával alakult ki a végeredmény. Játékosnak is nevezhetjük eljárását, nem térünk el egyik szándékától sem. De ahogy a játék is komoly, úgy a szándéka is több volt. Egyrészt pozícióváltás a konstruktivizmus és a festészeti minimalizmus doktrínájával szemben, másrészt ténylegesen benne munkálkodott a tudományos kísérletezés szenvedélye. Mert az optikai vizsgálat is tudományosság, azt kutatja, mit képesek a szem és annak idegpályái kombinálni, hogyan építkezik, reagál, például két látható elemből a szem hogyan épít egy harmadikat, csupán az idegpályára vetítés útján.

Vasarely Színes város koncepciója szintén egyedi volt. A háború utáni funkcionalizmus tiszta, racionálisan szerkesztett épületeit elvarázsolta a színekkel. Szinte egy

új dimenziót adott nekik, a színes kiemelésekkel, átértékelt kontúrokkal a nagy fehér kubuson belül. Ezek csak részben épületdíszek, mert rátétek a felületre, az épülettestre. Valójában átrajzolja az épület tömegét. És külalakjával új testet teremt.

Érdekes Vasarely munkásságának a pályáivé is, tehát ahogy értékelték művészetét, ahogy hullámozott a szenvedélyes elfogadása vagy elutasítása. Szinte idolként tekintettek rá, majd hagyták kicsúszni, ejtették a közszeretettől. Az OP-Art divat mindent áthatott, a 60-as évek ösztönzési boom-ja lett. Ruha, dizájn, képzőművészet egyaránt alkalmazott és mindent átható stílusává vált. Majd hosszú szünet következett, nem kellett a fekete-fehér, torzított zebra és geometrikus motívumok. Úgy tűnt, történelmi ideje lejárt, holt, múzeumi jelenséggé klassziczálódott, mint kedves mellékútvonal a művészetben.

Nagy változás akkor következett be, amikor a művészetbe bevonult a digitalizálás eszköze. Erről mihamar kiderült, hogy előfutára is volt, a manuális, kisserkesztett geometrikus absztrakció a digitális képszerkesztés elvén működik, vagy fordítva. Tehát visszatalált a kortárs művészet, a kortárs képi felépítés egy már történelminek számító jelenséghez, az op arthoz. Amit Vasarely megszerkesztett, az a digitális fraktálok elvén alapult.

Amit alkotott, nem múlt el nyomtalanul. Hatása ma is jelen van az építészetben, a tömegkultúrában, a reklámban, dizájnerek nemzedéke merített és merít ebből a gazdag, inspiráló forrásból...

Intézményünk, a Pécsi Múzeumok Igazgatósága nagy örömmel él a meghívások lehetőségével, mert úgy érezzük, hogy Vasarely személyében több mint egy, a modern művészet stílusirányzatának képviselőjéről van szó, ő maga a stílus, és épp úgy tetten érhető a hétköznapi vizuális kultúrájában, mint a grand art-ban, az elvont képzőművészetben. Köszönjük a meghívást, nagy örömmel hoztuk el a magyar képzőművészet párizsi mesterének remek műveit a lendvai Vár Galériába. Annál is inkább, mert ez az első szlovéniai kiállítása Vasarelynek.

(A május 7-én elhangzott megnyitó írásos változata.)

Péntek Imre

Tisztelgő tárlatok – az 1000 éves Kolon-Zala (vár)megye előtt

Az évfordulók mindig alkalmat adnak némi számvetésre, visszatekintésre. Főként, ha egy megye, mint Zala, olyan jeles évfordulót ünnepelhet, mint a mostani, amikor is épp 1000 éve jött létre a hajdani Kolon vármegye, a mai Zala őse. Bár a megyét sokan korszerűtlen közigazgatási egységnek tekintik, főként a régiósítás hívei, s a mai kormányzat is igyekezett kiüresíteni, ellehetetleníteni ezt a – nyugodtan mondhatjuk: bevált – középszintű formációt, a megye működik, betölti funkcióját, az itt élő emberek számára ez a természetes, megszokott életkeret.

A zalai vezetés igyekezett emlékezetes programokkal méltóan megünnepelni ezt az évfordulót, s ezek között nem feledkezett meg a kultúráról sem. Végül is a helyi kötődés, a kulturális identitás szerves része azoknak a „lokális tudatoknak”, amelyekből az egyetemes magyarság összetevődik. Hogy ez mára „megkopott”, elszegényedett? Való igaz, de az itt születettek lelkében, ízlésében, emlékeiben mégis él számos olyan jegy, jellegzetesség, amely sohasem halványul el teljesen, és a kellő ösztönzésre azonnal jelet ad...

A „zalaiság” különösen megszenvedett kategória, hiszen a történelem folyamán – a 20. században – kétszer is megcsönkítették a megyét, amely az I. világháborúig az ország legnagyobb megyéi közé tartozott. A trianoni békeszerződés után elvesztettük a Muravidéket (hogy öt évre időlegesen „visszatérjen” az anyaországhoz), majd 1949-ben a Balaton-felvidék esett áldozatul a Rákosi-éra bosszújának. (Rákosi nem tudta elfelejteni Zalában ért választási kudarcait.) Így az ünneplés egy kicsit szól a „elcsatolt területeknek” is, egy hajdani összetartozásnak, mely lassan az idő homályába vész. (Ám épp a fiatalok között akadnak, akik emlékezni és emlékeztetni szeretnének az egykori sérelmekre, s bár szelíden és ironikusan, azért felhánytorgatják a történeteket... Gondoljunk csak Szálinger Balázs Zalai passiójára, mely a hősi eposz keretei közé állítja az 1971-es, részleges „visszacsatolást”. Műve előszavában írja: „Ezért én, azzal a nemes céllal, hogy a köztudatba vonjam szűkebb pátriám nevét, vállalom az első magyar-zalai revizionista költő nehéz szerepét..., hogy az ősi kolonéz öntudat csíráit ültessem el az ifjú szívekben.” Ám e kis kitérő után térjünk vissza a kultúra, s ezen belül a képzőművészet ösvényeire, hiszen fő célunk épp az, hogy rátekintsünk az évforduló kapcsán rendezett tárlatokra.

Az első a Zalából elszármazott képzőművészek tárlata volt, az a bizonyos rejtett, belső imperatívusz, amelyre – a megszólítás után – sokan választottak.

Drabik István:
Egyfűlű

Így jött létre egy roppan érdekes tárlat a Keresztury ÁMK Kiállítótermében, június elején, egy válogatás a felkínálkozó alkotásokból. Annak idején, a rendszerváltás elején, a Nyugatra „szakadt” képzőművészeknek rendeztek kiállítást Tisztelet a szülőföldnek címmel. Nos, ez hasonló volt, csak kisebb méretekben. Sokféleség és minőség – talán ezzel lehetne jellemezni az összegyűlt anyagot. A résztvevők mindannyian a kortárs képzőművészet jegyzett művelői, persze ki-ki a maga elért szintjén.

S már halottai is vannak ennek a körnek. Gergác Berta Sopronban talált egzisztenciát, és a kilencvenes évek végén sajátos, naturális tárgykollázsaival szép sikereket ért el, amikor 1999-ben fiatalon eltávozott. A tárlaton szereplő Kenyérlevelek I-III. a kenyérré válás folyamatát vannak hivatva „leképezni”. Búzaszemek és szálak finom, játékos alakzatai terülnek szét a szövettelületen. A rusztikus és az elvont szimbiózisa ez, eljutva a végső (ősi) leegyszerűsítésig.

Jelbeszéd című akvarell triptichonja örvénylő, barnás

Nádler László: Fekvő figura

feltjaival ugyancsak az amorf és a strukturált határvidékeit kutatja.

A figuratív alkotók meglehetősen kisebbségbe kerültek. Benyó Ildikó a hatvanas éveket idéző, kissé érzelmes, expresszív művekkel képviseltette magát. A Vágyakozás szerelmespárja az idill felé stilizált, szépen kivitelezett metszet, míg az Utazás Zalába – a maga groteszkül öntudatos nőiségével – is kifejező mű, a táj és ember összetartozásának lírai dokumentációja. Ismét találkozhattunk Gábrriel József sejtelmes festményeivel; az erőteljesen megszólító, régies utalásokkal átszőtt címek (Bejárat a kalapokhoz vagy Remete-sziget) eleve a múlt időt involválják, s a képfelületen előderengő, légies (spirituális) jelenségek (események, alakok) egy új, titokzatos Naconxypánról mesélnék, bravúros technikával.

Oroszy Csaba erőteljes festőiséggel megoldott, dinamikus formációit az absztrakt szürrealitás jellemzi. Repülő szent – az egyik sorozatának címe. A kinyíló virtuális terek, az elsikló, a képzeletet épp csak érintő formációk kavalkádja, a mozgás, az önmagát gerjesztő lendület – mind-mind vizuális csapdába csalja a tekintetet. Már nem tudjuk elönteneni: lebegést vagy aláhullást látunk, s érzéseink hiába keresnek megszokott kapaszkodókat. A színek és formák önálló életre kelnek, csak belső logikájuknak, törvényeiknek engedelmessé válnak. S amikor már megadjuk magunkat, akkor feltűnik egy kalapos férfifej, karakteres portré (Rabac-sorozat, I.),

amely víz alatti, mélytengeri közegből (ázalékországból) került elénk, a felszínre.

Miklosovits László ezúttal nem grafikákat, festményeket hozott a szülőváros közönsége elé. Kicsit Kokas Ignácra emlékeztető, félabsztrakt, jelképes erejű, szimbólumokat idéző szín- és formakonstrukciói szuggesztív, víziószerű látomásokká állnak össze. A Fenyegető tavasz csonkolt (fa)sziluettjei vagy a Nap-émlékmű a (fenyegető) természeti erők megjelenítéséről ad vizuális példázatok. A Magyar legendárium „csodája” pedig a magasság meghódításának „üdv történetét” jeleníti meg. Dóczi László hasonló felfogásban dolgozik, nála még elvontabb a látvány: Este című képe néhány jelzesszerű képződménnyel utal arra a valóságra, a tömör színek és összepréselt formák sugározzák a cím hangulatát. A mágus palackja az ismert mesei motívumot dolgozza fel, a maga szaggatott, mozaikos látásmódjával. A Kálócfapusztai Melpomené a mitikus elemet helyezi egy (ismert) térbeli kontextusba.

Nádler László, nagyhírű névkonához hasonlóan, újabban a geometrikus absztrakt elkötelezettje. Az autodidakta művész saját vallomása szerint a látványt műtermében „dolgozza át” tiszta színekből építkező struktúrákká. A tisztaság rutinszerűséggel megoldott festményeknél (Belső rezdülések, Concerto) fa-plasztikai számomra érdekesebbek voltak (Áttörés, Mozgásban). A márvány Fekvő figura ment el legmesszebb: lehet, hogy tehetségének ez ad új kibontakozást.

A festői kollekcio legizgalmasabb részét Dús László művei alkották. A zalaegerszegi származású művésznek legutóbb 2004-ben volt kiállítása a Göcseji Múzeumban. Most örömmel vettük legalább néhány új munkáját. Munkásságának tágasságát jelzi a sárgás-kékes színekkel felvázolt Zalai táj című festménye, mely (évszám nélkül) valószínű, a korai korszak terméke. A már ismert Goldberg-variációk egy darabja a színezett, fakturálisan megdolgozott merített papír lehetőségeiről ad benyomást, míg a Spanyalfal „vérfreccsenései” az ottani merényletekre utalnak.

A kétszobrászszínonalasdarábokkal képviseltette magát. Drabik István jellegzetes „torzói”, göcsörtös, rusztikus felületű, brutális hatású, kifejező test-töréseikkel a kortárs művészet mai élvonalába tartoznak (Láb, Egyfűlű, Nagykepű). A Kossuth-díjas Paizs László, az Iparterv csoport egykori tagja e kiállításra három plasztikáját hozta el a „plexi sorozatból”. A művész, aki egyébként is természetesen használja a műanyagot, most átlátszó plexi lapok közé „préseli” beszédes tárgyait. (Régi újság, szarvasbogár, drótdarab, stb.) De olykor az égetéstől, roncsolástól vagy átlukasztástól sem riad vissza, a (mű)anyag „viselkedését” vizsgálva a beavatkozások

nyomán. Ezek a „préselt struktúrák” bizarr formációkba rendeződnek, melyek a spontán és „tervezett” hatások eredőjeként jönnek létre. E sajátos művek nem csak a tárgyat, a folyamatot, az időt is magukban foglalják: Paizs László „zárványai” mint egy modern „növény- vagy rovargyűjtemény” üzennek a jövőnek.

Sok vagy kevés ez a tíz művész, aki elfogadta a szülőföld invitálását? A kiállítóterem méreteit tekintve: éppen elegendő. Voltak, akik kimaradtak? Igen, ilyen vagy olyan oknál fogva. S köztük néhányan talán joggal reklamálnak. Ebből csak egy a tanulság: időként érdemes hasonló merítést végezni, s alkalom mindig adódik. De másra is figyelmeztet a válogatás: ideje volna egy Dús László és Paizs László kiállítást rendezni, olyat, amely méltó a két alkotó gazdag és nemzetközileg is számon tartott oeuvre-jéhez.

Az „elszármozottak” tárlata után hamarosan nyílt a hazai (megyei) művészek legújabb alkotásainak, némileg az alkalomhoz illő, szemléje. Ennek egyik sajátossága volt, hogy a festmények-szobrok mellett iparművészeti alkotások is helyet kaptak, másrészt a fiatalok is erőteljesen képviseltették magukat. Gazdag Ágnes, Oravecz Viktória, Tóth Norbert vagy Horváth Csongor nemrég valamelyik

Oroszy Csaba: A Rabaci sorozat - I.

Santák Judit:
Úrvacsora készlet

egyetemen tanultak, ma már számos önálló vagy közös kiállítás résztvevői. Oravecz Viktória Keszthelyi emberek-je kissé a megfelelés igényével készült, de az idős és fiatal férfi portréja mégis visszaad valamit a fürdőváros hangulatából. Gazdag Ágnes groteszk „babaportréival” már rangot vívott ki magának a fiatalok között, ezúttal is két ilyen tematikájú művel szerepelt (Ne félj, nyuszi; Az öböl). A tömegkultúra termékeinek „újrafestése”, értelmezése egyik fő iránya a kortárs képzőművészet posztmodern vonulatának. A plüss macik, a nejlon marmonkannák vagy postabélyegeg számtalan festői gesztusra ingerelték a mai alkotókat, némileg Andy Warhol után. (Szabadon.) Ami nem baj, ha van ötlet, szellemesség, vizuális trouville a műben. Gazdag Ágnesében van, naiv báj, gyermekes látásmód, valami édes(kés)en romlott hangulat a füledt leányszobákból. Tóth Norbert kísérletező korszakát éli: úgy érzi, vissza kell térnie az alapokhoz. Számos bravúros ceruzarajzát, hátakt és figura tanulmányát láttuk újabban, itt is ezekből állított ki három mives darabot. Tánczos György fotófestményeinek sorozatából láthattunk egy karakteres művet, Jelenés címmel. A pomponsapkás kisfiúképből némi nosztalgia sugárzik az elveszett gyermekkor után... A kör alakú keretezés csak fokozza ezt az érzést. Palágyi Ödön látványos busó maszkjai alkalmasak a figyelem keltésre. Melega István viszont ebben a jelképi gondolkodásban egy remekművel állt elő. A Requiem a zalai szőlőkért egy rendkívül átgondolt, mély és hatásos alkotás. Pedig minimális, puritán eszközökkel dolgozik, grafikáján a virágzó, dús szőlősorok helyén csupasz karók sorakoznak. Az előtérben pedig egy megcsonkult korpusz. Szavak nélküli elsíratása ez egy életformának, egy kultúrtáj lepusztulásának. Érdekesekek Horváth Csongor

képgrafikái. A fiatal művész először bukkant fel megyei tárlaton, számomra kellemes meglepetést okozva. A nagy, oldott színfoltokkal dolgozó fotóátdolgozásokban határozott tehetség nyilvánul meg: a zene extázisát megjelenítő, a hangszerével egybeolvadó Szintetizátoros és Gitáros egy generáció életérzését szóltatja meg. A Vénusz címet viselő (piros fényben fürdő), a klasszikus előképekre utaló akt inkább modern idol, elidegenedett reklámfigura, mint eleven nő. (A kép viszont ezért jó!) Remélhetően, még találkozunk az ifjú grafikus műveivel.

Molnár István Balatoni illúziók-ja sajnos megrekedt a kétféle szemlélet határán, valójában nem absztrakt konstrukció és nem expresszív látomás, hanem a kettő bátortalan ötvözte, ezért elhibázott, színes képfelület. Stamler Lajos Hrabal kertje címmel egy gyönyörűséges pasztell kompozíciót állított ki. A hrabali világ derűje, idillje, mint egy monarchiabeli tapéta – tele fákkal, burjánzó növényi indákkal, szecessziós hajladozással – gördül elénk, buja zöldjeivel, gyümölcseivel, madaraival és az égen holddal, csillagokkal. A tárlat egyik erőssége ez a négyes osztatú, bravúrosan megmunkált, részletgazdag képegység. Kotnyek István ismét meghökkenteni akart, amikor megalkotta laptop-os, mobiltelefonos „csendéletét”. Ez sikerült is. Szintén egy klasszikus téma modern átgondolásával-átdolgozásával van dolgunk, ami talán szokatlan – de miért ne hódolhatnánk az elektronikus „kütyük” bájos halmaza előtt? (Persze, nem maradhat el a kotnyeki „varázsgömb” sem.) Ágh Töttő Edit sem tagadta meg magát: A kékszakállú herceg vára címmel egy különös épületfantáziát állított elénk, a szobák sorát vonultatva fel. A kék derengésben úszó építmény – figurák nélkül – a megközelíthetlenség jelképeinek tűnik fel. Nagy Kálmán – visszatérve sikeres londoni tanulmányútjáról – Esti dal címmel hódolt kedvenc motívumai, a jazz, a szaxofon, a zongora előtt. Németh Klára Gammasugarak hatása a százsorszepekre című sorozatának darabjait állította ki. A színes gyöngysorként hullámozó mozaikszemek rendkívül dekoratívak, s végtelen variánsokat lehet előállítani belőlük. De talán ennél a dekoratív minimalizmusnál többet is várhatunk a festőművésztől. Nemes László két összetartozó munkáját állította ki Magyar pszicho 1-2. címmel. A szépség brutális, erőszakos szétrombolásának vizuális drámáját alkotta meg a festő, kár, hogy ezt a műpárost már több alkalommal is láttuk. (Mentségére legyen mondva, több, nagyszabású kiállítást is rendeznie kellett ebben az időben.) Végül is, Budaházi Tibor egyik műve, a Fal is a szerialitás termékének látszik, ám mögötte egy konkrét műemléki motívum rejtőzik, amelyet a művész szakított ki eredeti közegéből, és emelt át a maga világába. Középkori lelet, amely ismétlődéseivel a szakralitás mintázatává válik. Kolláza pedig a lány struktúrák lírai „illeszkedésének”, összeolvadásának szép példája.

A szobrászati anyag is kontrasztokból áll elő. Horváth László reduktív formái, egyedi anyaghasználata, jelképek iránti vonzalma, archaikus torzói a tárlat értékes vonulatát alkották. Ennek ellentéte Farkas Ferenc nagyszerű kollekcója, amely ismert művészek karakteres, egyéni megközelítésű figuráiból állt össze. A Melankólikus Dürer épp úgy lenyűgözött, mint a Gusztav Klimt félalakos portréja. S végül a tárlat szimbolikus alakjává vált a Frans Hals, amint poharát koccintásra emeli felénk. Ezek a bronzszobrok finom, részletgazdag mintázásukkal arról is szólnak, hogy klasszikus tradíciókat kár leírni, mindig akadnak művészek, akik dacosan vállalják az „örök klasszicitást”. S szerintem – megéri. Végül Németh János kerámiaplasztikai „megkoronázták” az amúgy is színvonalas kiállítást. A Csodaszarvas és turul, az Életfa ismételten bizonyítja, hogy archaikus tartalmak modern megjelenítése az, amit Németh János az évek során magas fokra emelt, s ma oeuvre-jének egyik legmaradandóbb vonulata. A műveiben sűrített epikum nem szájbarágós mese, hanem szimbólumok egymásba

kapcsolódása, mint ezt a Csodaszarvas legendája oly erőteljes plasztikai fogalmazással állítja elénk.

Az iparművészek szintén remek kollektívával vonultak fel. Imre Boglárka Dino széke vagy borsórlője épp úgy a hazai dizájn élvonalába tartozik, mint Santák Judit „halotti leple” vagy Úrvacsora készlete. S Nagy Szilvia érzékletes tűzzománcai (Breviárium 1-2.) a műfaj javához sorolhatók.

Persze, vannak hiányérzetek is. Szívesen láttuk volna Marton Zoltán és Szekeres Emil festményeit, és Fischer György szobrait. És másoknak is lett volna helye, a névsorolvasás hosszú lenne... Mindegy, örülünk, hogy ez az ünnepi megmutatkozás nem volt méltatlan, sőt! A Zalában élő alkotók helyet követelnek a „nap alatt”, a hazai képzőművészeti életben, teljesítményükkel, nem mással, s ez a tárlat ennek meggyőző bizonyítéka. A megyei mecenatúra joggal lehet büszke arra, hogy felmutatta, a múltja előtt tisztelegve, ország-világ előtt képzőművészeti értékeit.

Kő Boldizsár

A VIII. Zalaszentgróti Szimpózium zárókiállításához

„A bor, a Nap és a Föld szerelmének gyümölcse.”

A szőlő különös növény. Télen csak egy földbe szúrt, rancos karó. Tavasszal a Nap életre kelti, feltámad, kizöldell. Nem növeszt látványos, színes, illatos virágokat, nem akar elkápráztatni. Mégis sok törődést igényel. Asszonyok és férfiak a meredek domboldalakon hordják neki a trágyát, kapálják, metszik, kötözik, terelgetik, fésülgetik, cirógatják, esőben, szélben, izzó napsütésben.

A szőlő ezért hálás. Fürtöket növeszt. Ezek a gyümölcsök az ő gyermekei. Védtelen, alabástrom gömböcskék, akikre veszélyek leselkednek. Gombák, apró bogárkák ácsingóznak rá, darazsak támadják, madarak pusztítják. A jó gazdák féltve óvják, miként anya bánik védtelen gyermekével. Azonban hiába tesz meg az ember mindent a gyümölcs védelmében, sok közülük elpusztul, földre esik, elrothad, éhes állatok felfalják, betegségek elemésztk. Ha kevés esőt kap nem jó, ha sokat, az sem. Ha nem süti a nap eleget, savanyú marad.

A gazda mégis gondozza és óvja, mert hiszi, egyszer célba ér...

A törődés jutalma nem a gyümölcs, a munka nem ér véget a gyümölcsnél...

Az ember leszüreteli, nedvét kipréseli. A levét, mely a méznél édesebb, éhes bogárkáknak kínálja. Azok elpusztítják, és újratámasztják, a bor forrni kezd. A munka, a törődés folytatódik, s a tölgyfa dongái közt megszületik a bor.

A bor kísérlet. Egyik évben csodálatos varázsnedű, a másikban ihatatlan löre. Pedig a gazda mindig ugyanúgy bánik vele...

A művészet ugyanilyen. Az ifjú embert nevelik, gondozzák szülei, tanárai, barátai, mesterei. Az évtizedes munka gyümölcse a művész, a szőlővenyige. S a venyige gyümölcse, a szőlő itt az alkotás folyamata.

A zalaszentgróti föld jó és porhanyós. Hálásak vagyunk, hogy itt teremhettünk. Köszönjük az itt megismert emberek barátságát, a szőlőhegyi iskolaépületet, az inspiráló környezetet! Ezek a külső körülmények mind segítenek. Az itt kiállító emberek felkészült festő-, és szobrászművészek, barátok, szívesen „termünk” egymás közelében. A fürtöket mi szüreteltük le és gondoztuk,

képességeink és tudásunk szerint. Egy ilyen alkotótelep nagy lehetőségeket biztosít, beszélgetünk, figyeljük egymást, hatunk egymásra, nevelünk és nevelődünk. Idén, nyolcadszorra voltunk együtt. A fő venyige, Lelkes Márk szobrászművész. Köszönjük áldozatos munkáját, társaságunkat összetartó erejét! Most, itt állunk együtt szereteteinkkel, barátainkkal a kastély kiállítótermében, a borospincében. Kedves Zalaszentgrótiak! Amiket itt látnak, különféle borok, tizennégy töke termette. Ajánlom figyelmükbe, kóstolják meg valamennyit! Ízleljék meg Nagy Edit festőművész zalai tájban inspirálódott, színgazdag olajpaszteljeit! Kóstolják meg Lelkes A. Gergely érzékenyen lobogó festményeit! Hörpintsék Csoma Gábor festőművész fényesen villogó színeit! Oldódjanak bele Miksa Bálint festőművész örvénylő képébe! Ízleljék meg Kuti László érzéki kőoszlopát! Nyalintsanak bele Takács Máté szobrászművész egyensúly

kereséseibe! Kóstolják Nyári Zsolt szobrászművész megidéző gránitkavicsát! Repüljenek együtt Meszlényi-Molnár János lebegő bronz-kő szobrával! Szopogassák Józsa Pál szobrászművész gubancos szikláját! Hörpintsenek Horváth István emberarcú köveiből! Szagoljanak bele Máthé Krisztián szobrászművész emberből nyíló virágába! Zarándokoljanak el Székó Gábor szobrászművész égbolt tükreibe! Vesszenek el Kő Boldizsár vonalpókhálóiban, s végül, de elsősorban ízelegessék Lelkes Márk szobrászművész rendezett geometriai nedűjét!

Biztatok mindenkit, ismerkedjenek „termésünkkel”,

figyeljenek rá, azonosuljanak vele, oldódjanak bele. S miként a borokkal, találják meg kedvenceiket! Sokfélét kóstolhatnak itt, a fanyartól az édesig, igya mindenki a neki kedveseket! S ne feledjék, mennyi veríték van egy pohár borban! Miként mi sem feledkezhetünk meg róla, az emberi teremtés csak hangyamunka a végtelen teremtett világ szőrszálán. S mire mennénk a Nap és a Föld szerelme nélkül!

(Elhangzott az alkotótelep zárókiállításán, július 11-én, a Kiskastély Galériában.)

Szemes Péter

2008/2009

a Griffben és a sikerre ítélt klasszikus

Az elmúlt évad tapasztalatai és A piros esernyő

A megelőző évadhoz hasonlóan, a 2008/2009-es idényben is sok örömet szerzett a zalai gyermekeknek a Griff Bábszínház társulata. Akkor is így van ez, ha a felnőtt közönség részéről nem talált osztatlan elismerésre néhány bemutató. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy míg a tavalyi szezon nagy kérdése az volt, miként tudja a vezetésében, személyi összetételében megújult kis csapat az ellendrukkerek vágya és a hátráltató tényezők ellenében is megvalósítani művészi elképzeléseit, addig idén az elért eredmények, a korábbi munka minősége, magas színvonala és ennek köszönhetően a megnövekedett befogadói igények kielégítési vágya tette magasra a mércét. Szakmailag talán túl magasra is – elég, ha csak a vegyes fogadtatású mozgásszínházi Hamupipóké, a megvalósításában teljesen elhibázott Harcos-karcos Betlehemest, vagy a színészvezetést minimalizáló Lúdas Matyit említjük. A kis nézőket azonban nem érdekli a felnőttek (még ha vannak olyan sajátos nevelési elveket valló szülők is, akik megpróbálják csemetéjükre erőltetni saját befogadói olvasatukat, vagy esztétikai elvárásaikat egy-egy darab kapcsán), még kevésbé a folyton fanyalgó kritika és legkevésbé a minden tapsra irigy, művészieskedő megoldásokkal kitűnni kívánó szakmai „guruk” véleménye. Ők szórakozni szeretnének, gyönyörködni, élvezni az előadást. Számukra, s mivel – legalábbis Európában mindenképpen – ők alkotják a bábszínház primer közönségét, az általános megítélést tekintve is, egyértelműen sikeres volt a 2008/2009-es évad, a hibákkal együtt is. Az ő tetszésük igazolja, hogy a társulat által megkezdett, új út jó cél felé visz, s az eddigi munka folytatásra érdemes.

Mindezek után, immár saját értékítéletünket alapul véve, szólnunk kell az idény erényeiről és legteljesebb, kiemelkedő művészi értéket teremtő produkciójáról is. Mindenképpen elismerésre méltónak véljük Horváth Károly igazgató az irányú törekvését, hogy a bábművészet határterületén lévő műfajokkal teszi teljesebbé a repertoárt, az adott évad kínálatát. E kísérlet eredménye a Hamupipóke és a Lúdas Matyi is. Előbbi, rendezőként Uray Péter által jegyzett előadásban a csapat tagjai igazolták, hogy a mozgásművészetben is megállják a helyüket (emellett ugyancsak dicséretet érdemelnek Florica Malureanu jelmezei), utóbbi bábopera színészei, Frick Nóra és Szilinyi Arnold énektudásukkal, ötletes megoldásaikkal tűntek ki. Szilinyi Arnold évadbeli produkcióját – noha a bábjátékot illetően még van mit tanulnia – azért is ki kell

emelnünk, mert a Hevesi Sándor Színház stúdiósaként, megfelelő ismeretek és szakmai képzettség hiányában érkezett a társulathoz, melybe gyorsan beilleszkedett, jól pótolta a külföldre távozott Pardi Károlyt. Szívós Réka tavalyi egyszemélyes előadása, a Szoknyamese után idén üde színfoltnak bizonyult Barbro Lindgren meséje, a Kukacmatyi, melyben az összes szerepet Farkas Attila formálta meg. Ezt a darabot, akárcsak a Mátyás, az igazságost Péntes Csaba rendezte, sőt utóbbinak szerzője is volt. A nemzeti történelmünk nagy uralkodójáról keletkezett mesékből egybeszótt előadás elsősorban a kisiskolások körében aratott nagy sikert, köszönhetően Péntek Imre kiváló, fülbemászó dalszövegeinek, Matyi Ágota tetszetős díszleteinek és jelmezeinek, valamint a színészek együttes játékanak. Az idény legemlékezetesebb bemutatójának mindazonáltal A piros esernyő bizonyult. A kiemelkedő dramaturgiai érzékkel megáldott tanárnő, Csetényi Anikó és a nagyszerű zeneszerző, Presser Gábor közös alkotása 1988-as premiere óta varázsolja el a színházba járó gyermekeket. Bizonyára sokan emlékeznek a Hevesi Sándor Színház húsz esztendővel ezelőtti előadására, melyet a Griffet házszerzőként segítő Tömörly Péter állított színre. A bábszínházi változatot ezúttal Árkosi Árpád rendezte, aki tavaly A piros váza titka címmel a nagy sikerű írskomponista páros A mikulás csizmája c. darabját vitte színpadra.

A cselekmény az ószeres érkezésével kezdődik, aki kocsiján sok, a gyerekek számára érdekes dolgot tol be. Miután kiderül, hogy az egyik kislány piros ernyőt kapott születésnapjára és emiatt a többiek kicsúfolják, a teregető asszony és az ócskás vigasztalásként és a tanulságadás céljával közös játékot javasolnak. A különböző használati tárgyakat felhasználva az udvar cicaházzá, a nő és a férfi Cicamamává és Cicapapává, a megbántott gyermek Pirkó kismacsává változik. A család éppen legfiatalabb tagja születésnapját ünnepli, aki ebből az alkalomból (ruháskosárból kialakított) tortát és egy piros esernyőt kap. A probléma csak az, hogy – amint a képkeret/televízióból kiderül – a közeljövőben nem várható eső. Pirkó mégis sétálni indul az erdőbe, és magával viszi új kincsét is – ezt az újságot a seprűből formált Szarka néni, a hírek szállítója rögvest mindenki tudtára kívánja adni. Miután Pumi és a többi kutya a gyerekekhez hasonlóan kicsúfolja a kismacskát (a kutyák megjelenítését Árkosi nagyon leleményesen A piros váza titkában a Törzsfőnök „fekete csemetéi-

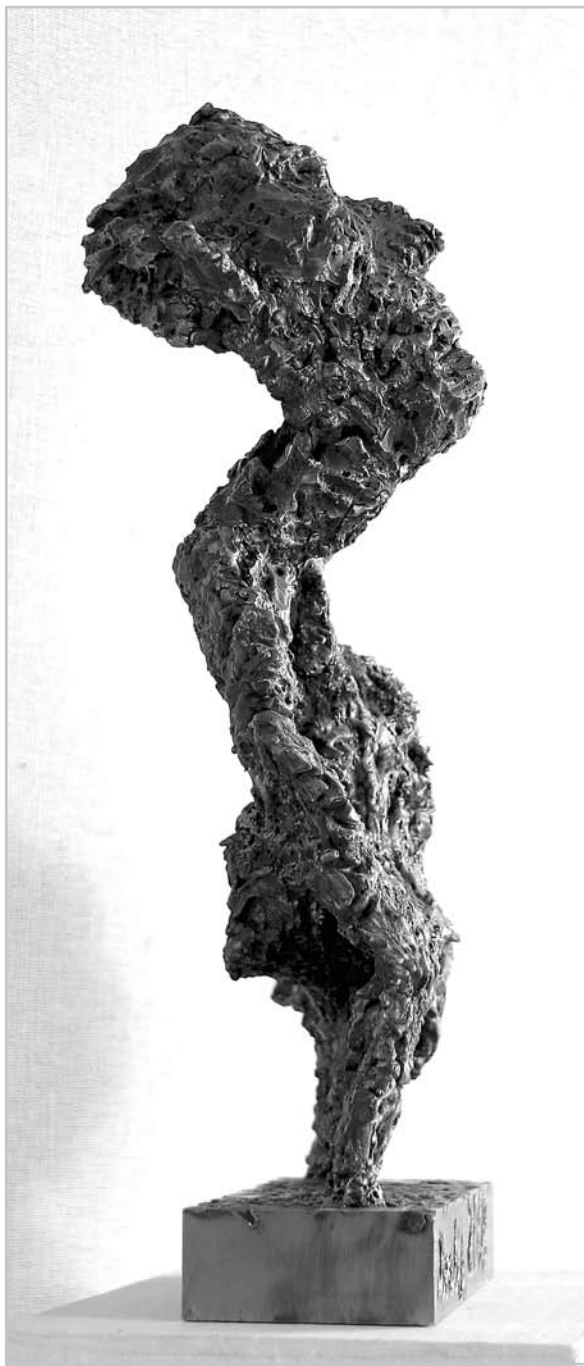

hez” hasonlóan oldotta meg), ő szomorúan továbbáll. Találkozik Teknős Tónival, akit a többi béka csak azért hívott meg a Béka közti kökényszedő versenyre, hogy legyen egy biztos utolsó. Pirkó azonban ernyője segítségével lehúzza a bőven termő ágakat, így a teknős boldogan szedi tele a kosarát. Közben érkezik a hír, hogy eltűnt az iskolából két kisnyúl, akiket Nyuszi tanító néni már mindennél keresett. A helyzetet súlyosbítja, hogy állítólag a róka is a közelben ólálkodik. De a ravaszdi barlangjában a segítőkész kiscica csak Csipicsuppot, tyúkanyó legkisebb csibéjét találja, akit esernyője leeresztésével ment meg. Az érkező, csirkevacsorára vágyó Róka Rudi és Réka elől ugyancsak a piros színű ajándék mögé bújva, magukat így gombának álcázva menekülnek meg. (A rókákat, azaz a gonoszt az író beszédmódjuk markáns elkülönítésével is karakterizálja.) A két kalandor sikeresen visszajut a kökényszedő világbajnokság eredményhirdetésére, amit nagy meglepetésre Tóni nyert meg. Az esélyesebb ugróbékák ugyan csalással vádolják őt és a bírót, Pirkó azonban szembesítve őket saját igazságtalanságukkal, közbenjár barátja érdekében. Időközben minden felnőtt az elveszett állatgyerekeket keresi, nem sejtve, hogy a kismacska és a csibe éppen a nyuszik felé közeledik. A két Tapsifüles testvér, Típsi és Tapsi ugyanis hajózni indult az áradó folyón, ám zátonyra futottak és megmentőre várva kétségbeesetten kiabálnak. Hangjukat először Róka Rudi és szíve választotta, Réka hallja meg, ám hiába eveznek a finom nyúlpecsenye reményében a hajótöröttek felé, ismét pórul járnak, mivel a sajkájuk felborul. Végül egy úszó fadarabon a piros esernyőt vitorlaként használva Pirkó és Csipicsup megmenekítik ki a két testvért és viszik vissza őket Nyuszi tanító nénihez. Az általános örömet tovább fokozza, hogy a hős kiscica az Erdei Tanács döntése alapján megkapja az Életmentő Érdemérmét. Emiatt már a kutyák is megengednek, és dadogva kérnek elnézést korábbi viselkedésükért. Pirkó természetesen örömmel meg-

bocsát és hazaindul szüleivel. A játékból kilépve ezt teszi búcsúdala kíséretében az őszeres is, akitől a gyerekek és az asszony búcsúznak el.

Árkosi Árpád rendezése alapvetően a dramatikusság szöveg világát varázsolta színpadra, ennek megfelelően nemcsak a dialógusokat, de a szerzői instrukciókat is megőrizte, illetve azokat testesíttette. Kiváló, koncepciójához illeszkedő megoldásai voltak az utasítások továbbgondolásai, a kellékek multifunkcionalitását előtérbe helyező játék. Örömteli, hogy Horváth Károly igazgatónak sikerül őt – úgy tűnik – idényről idényre, legalábbis egy-egy munka erejéig a Griffhez csábítani, a színészek különösen sokat tanulhatnak tőle. Dicséret illeti Lőrincz Melindát, a díszlet és a tarka jelmezek tervezőjét, valamint a társulat egészét, hiszen játékkukkal mindannyian hozzájárultak az előadás sikeréhez.

Reméljük, a Bábszínház a következő évadban is a minőség elsődlegességét szem előtt tartva működik majd és olyan darabokat játszik, melyek elnyerik az ide látogató gyerekek tetszését, sőt a klasszikus elvet követve nemcsak gyönyörködtetésükre, de – A piros esernyőhöz hasonlóan – erkölcsi épülésükre is szolgálnak. Emellett mindenképp folytatásra érdemes a szombati Mesematiné és a felnőtteknek szánt Meseszalon, valamint remélhetőleg gyümölcsöző ágakat hajt a Kárpát-medence rokon intézményeivel való együttműködés is. Szép kezdeményezés indult a gyermeknapi programmal és a jótékonyági fellépésekkel (ezek közül kiemelt helyen kell említenünk az augusztus eleji szovátai játékot, ahova az Égigérő Fesztiválra, a Bőjte Csaba atya által felkarolt árvák számára viz a csapat három előadást), melyek még erősebben bekapcsolják a Griffet a város kulturális vérkeringésébe, illetve új lendületet, irányt adhatnak a külkapcsolatoknak. S természetesen azt is kíváncsian várjuk, miként sikerül az újaknak a beilleszkedés - hiszen Szívós Réka és Domján Nikolett elhagyja a teátrumot, és helyettük a Hevesi Sándor Színház három korábbi stúdiója: Kovács Nikolett, Benkő Zsuzsanna és Balázs László érkezik. Bízunk benne, hogy hamarosan ők is a társulat meghatározó tagjai lesznek.

Drabik István:
Nagyképű

Június 5-én Veszprémben, a Művészetek Házában, a könyvhét programjának keretében konferenciát rendeztek Péntek Imre költészetéről a FISZ és a Ráció Kiadó szervezésében. A két részben lebonyolított tanácskozáson előadást tartott Zsávolya Zoltán, L. Simon László, Payer Imre, Sütő Csaba András, Hörcher Eszter, Szalai Zsolt, Szemes Péter, Csontos János, László Zolt, Bence Lajos és Kilián László. A tervek szerint az előadások szövege a Ráció Kiadó Opus és disputa sorozatában lát napvilágot.

Augusztus elején Péntek Imre és Szemes Péter ellátogatott több erdélyi szerkesztőségbe, hogy a korábbi jó kapcsolatokat a személyes találkozások során tovább mélyítsék. Marosvásárhelyen a Látó szerkesztőivel, Kovács András Ferenc főszerkesztővel, Szabó Róbert Csaba főszerkesztő-helyetttel és Vida Gábor rovatvezetővel eszmecserét folytattak a Pannon Tükör marosvásárhelyi összeállítása utáni együttműködés lehetőségeiről, a találkozás alkalmával szerkesztőségünk tagjai átadták a Pannon Tükör Könyvek sorozatának újabb kötetét. Ugyanitt a Népújság főszerkesztője, Nagy Miklós Kund is fogadta a zalai testvérváros folyóiratának szerkesztőit. (A kiváló művészeti íróknak egyébként több tanulmánya is megjelent a Pannon Tükörben.) A szívélyes hangú megbeszélésen szóba került a Pannon Tükör szerzőinek irodalmi estje, vagy kiállítással egybekötött matinéja. A főszerkesztő úr pedig kiemelte: számít lapja kulturális melléklete, a Múza készülő kötetébe a vendégek írásaira. Felmerült az is, hogy az ősz folyamán Kabdebó Tamás 75 (novellák, elbeszélések) című kötetét – mely szintén a Pannon Tükör Könyvek sorozatának darabja –, az író részvételével a városban is bemutatják. (Erről még további egyeztetések szükségesek.) Csíkszeredán a Székelyföldszerkesztőségben sikerült találkozni Ferenczes István főszerkesztővel, Fekete Vince főszerkesztő-helyetttel és Lovétei László titkárral. (Egyébként mindhárman ismert és kiváló költők.) Szóba került, hogy a kéziratok küldésén túl, a testvérmegyei kapcsolatok keretében a két folyóirat szerzői „kört” cserél, melyet a két lap – lehetőség szerint – ugyanabban az időben közöl. A Székelyföld zalai-lendvai bemutatkozása is a közeljövő tervei között szerepel. A két szerkesztőség (és kiadó) kölcsönösen megajándékozta egymást az utóbbi időszak könyvtermésével.

Veszteségeink:

Július 1-én kaptuk a szomorú hírt: váratlanul eltávozott a Pannon Tükör egykori munkatársa, rendszeres szerzője, Zala György kultuszának újraélesztője, **Borbás György**.

Rajztanári diplomája mellett elvégezte az ELTE művészettörténet szakát is, hogy hivatásának és szenvedélyének minél felkészültebben élhessen. Szerette a kortárs művészetet, de fő kutatási területe a 19-20. század fordulójának művészete volt. Ebben a témában szakembereket megszegyénítő tájékoztatásra tett szert. Összefogva a lendvai értelmiségiekkel, visszaadta a szülővárosnak „elveszített” szobrász fiát, a Millenniumi emlékmű alkotóját. Előbb a Lendvai füzetek 1996-os különszámában, majd a Kossuth Kiadó által megjelentetett (azóta is hézagpótló) monográfiájában tárta fel a magyar historizmus reprezentatív szobrászának páratlanul gazdag (méltatlan támadásoknak kitett) életművét. Szerteágazó tudásának egyik forrása az MTA Képzőművészeti Kutatóintézet könyvtára volt, ahova hetente-két hetente feljárt, de a Nemzeti Galéria munkatársai, sőt, főigazgatója, Bereczky Lóránd is segítettek munkáját. Nem véletlen, hogy két igényes kötete a Zala-monográfia és a Wlassics Gyula és a művészetek c. „leveleskönyv” előszavát is utóbbi írta. Egyike volt azoknak a tudós tanároknak, akik olyan zalai értékekre hívták fel a figyelmet, amelyek az egyetemes magyar kultúra szerves részei. És elérkezett 2008, Zala György születésének 150. évfordulója... Megalakult a Zala György Emlékbizottság, melynek titkárául választották. Borbás Györgynek kitüntető szerepe volt abban, hogy a budapesti áprilisi emlékkonferencia nyitánya után Lendva, Zalaegerszeg, Pécs, más vidéki városok és Arad méltóan ünnepelték meg ezt a jeles évfordulót. Nevéhez és szerkesztői munkájához köthető az a szép album is, a Nemzeti Emlékhely Bizottság kiadásában, amelyben a saját tanulmánya mellett írók, történészek, kortárs művészek vallanak a neves mesterről. 2008 őszén, Lendván, az emlékév záróünnepségén tanúja lehetett Király Ferenc, Munkácsy-díjas szobrászművész Zala György-portréja avatásának. Majd két évtized fáradhatatlan küzdelmének szép eredménye volt ez. Mindeközben két, Zala Györgyről készült filmben is megszólalt szakértőként, Csontos János dokumentumfilmjében és Gál Anasztázia dokumentum-játékfilmjében. Az emésztő kór sem akadályozta abban, hogy az utolsó pillanatig dolgozzon, kutasson, írjon. Szerkesztőségünkbe is gyakran bejárt, otthonosan érezte ott magát. Nem terhelt bennünket betegségével, kórházba kerülése előtt pár héttel még újabb kéziratokat ígért. Ezért is értesültünk döbbenettel halálhíreről. A 150. évforduló alkalmából írott tanulmányában idézte Zala Györgyöt: „Én hittal dolgozom, és ha munkám eredményével a nagyközönség elé állok, meggyőződéseim szerint teljesítettem kötelességemet...”. Úgy gondoljuk, munkatársai, barátai és tisztelői, Borbás György hittal dolgozott és teljesítette a szülőföld és magyar képzőművészet iránti kötelességét. Sokáig hiányozni fog inspiratív egyénisége, példáját nem feledjük.

Július 15-én, 84 éves korában elhunyt **Rosta Sándor**, az 1956-os forradalom zalai eseményeinek emblematikus alakja. Zalaszentgróton kifejtett forradalmi tevékenységéért 8 évre ítélte a Kádár-féle vérbíróság, amelyből több mint 5 évet le is töltött. 1963-as szabadulását követően is megfigyelték, zaklatták, nem hagyták érvényesülni. A rendszerváltás után derült ki: kitűnő írói vénája van, számos cikket, visszaemlékezést jegyzett, melyek különböző lapokban jelentek meg. Az 1956-os forradalomról készült emlékszámunkban az ő önéletírás-részlete idézte fel leghívebben a megyében zajló lelkesítő eseményeket, a bukás és megtorlás időszakát, az ítélkezés körülményeit, a súlyos megpróbáltatást jelentő börtönöket. A zalai közélet ismert alakja volt; megszállottan őrizte és ápolta '56 szellemét. Cikkeivel, beszédek tartásával, renghagyó történelem órákon az iskolákban. Kiemelten fontosnak tartotta meggyőzni az ifjúságot a kommunizmus elleni heroikus felkelés igazságáról, a kommunizmus különböző válfajainak embertelenségéről. Ezért kezdeményezte (Ferenc Győzővel) egy politikai kiskaté megírását, amelyben közérthető módon magyarázták meg a gyakran használt, de mára megkopott-elhalványult jelentésű történelmi-politikai fogalmakat. A kötet a könyvhétre meg is jelent, bemutatóján azonban sajnos már nem vehetett részt. Kéziratainak gondozását szerkesztőségünk vállalta, abban a reményben, hogy egy, az életpályáját áttekintő, méltó kötet születhet a hátrahagyott kéziratokból. Személyében az 1956-os forradalom elveit soha meg nem tagadó résztvevője és hiteles tanúja távozott. Emlékét megőrizzük!

Következő számaink tartalmából:

Fekete Vince, Lövétei László László, Vass Tibor, Aranyi László, Luzsicza István, Bende Tamás, Horváth Veronika, Mechiat Zina versei; Győri László, Kilián László, Somogyi Zoltán prózája, Kaj Ádám egyfelvonásosa; összeállítás Rosta Sándor emlékére; Pomogáts Béla, Szepes Erika, Pécsi Györgyi, Gervai András, Bence Lajos, Turbuly Lilla, Szemes Péter tanulmánya, kritikája; Fabényi Júlia, Kostyál László, Nagy Miklós Kund, Péntek Imre, Miklosovits László képzőművészeti írásai.

Szerzőink

Benedek Katalin (1950; Budapest) Művészettörténész, kurátor. Legutóbbi kötete: Művészek és alkotások, Argumentum Kiadó, 2007.

Burkus József (1957; Nagykanizsa) Festőművész, író.

Fabényi Julia (1953; Pécs) Művészettörténész, kurátor. Legutóbbi kötete: Elhallgatott holocaust, Műcsarnok, 2004.

Filip Tamás (1960; Budapest) Költő, legutóbbi kötete: Saját erőd, Tipp Cult Kft., 2008.

Göncz László (1960; Lendva) Író, történész. Legutóbbi kötete: Felszabadulás vagy megszállás? (MNMI, 2007)

Kaj Ádám (1988; Zalaegerszeg) Egyetemi hallgató, versei a Poliszban és a Kortársban jelentek meg. Jelenleg Örkény István Drámaírói ösztöndíjában részesül.

Kiss Benedek (1943; Budapest) Költő, műfordító. Legutóbbi kötete: Szomorún és boldogan, Holnap Kiadó, 2007.

Kő Boldizsár (1969; Budapest) Képzőművész.

Lackfi János (1971; Budapest) Író, költő, műfordító, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Kövér Lajos aranykeze, Noran Kiadó, 2008.

Mészáros Urbán Szabó Gábor (1978; Győr) Író, első kötete: Nemmozgó, Orpheusz Kiadó, 2009.

Oláh András (1959; Mátészalka) Író, költő, legutóbbi kötete: Közjáték vagyunk, Hungarovox Kiadó, 2009.

Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, képzőművészeti szakíró. Legutóbbi kötete: félrebeszéd, Pannon Tükör Könyvek, 2009.

Somogyi György (1944; Tapolca) Művészeti író, kurátor. Tanulmányai, kiállítászemléi különböző lapokban jelennek meg.

Sütő Csaba András (1979; Győr) Költő, kritikus. Legutóbbi kötete: disintegration, Orpheusz Kiadó, 2008.

Szalai Zsolt (1979; Győr) Költő, kritikus. Verskötete: (s)örülökakerkélyen, FISZ Könyvek, 2007.

Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) Kritikus, esztéta.

Szepes Erika (1946; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: A költő és a mítosz. Elemzések, tanulmányok. (Napkút Kiadó, 2006)

Szigethy István (1942; Zalaegerszeg) Esszéíró, publicista. Kötete: A négyszínű ember, Új Mandátum Kiadó, 2001.

Tari István (1953; Óbecse) Író, költő. Legutóbbi kötete: Csurran a csillag, Timp Kiadó, 2009.

Turbuly Lilla (1965; Zalaegerszeg) Író, költő. Legutóbbi kötete: Szélrosta, Parnasszus Könyvek, 20008.

Vörös Éva (1955; Budapest) Teológus, tanulmányai, cikkei különböző lapokban jelennek meg.

Lapunk megvásárolható

a Lapker pavilonjaiban, valamint az Írók Könyvesboltjában, a Litea Könyvesboltban, Budapest; a Keresztury Könyvesboltban, a Keresztury ÁMK Hangversenyteremében, Zalaegerszeg; Bánffy Központ, Lendva (Szlovénia), Pécsi Galéria, Pécs.